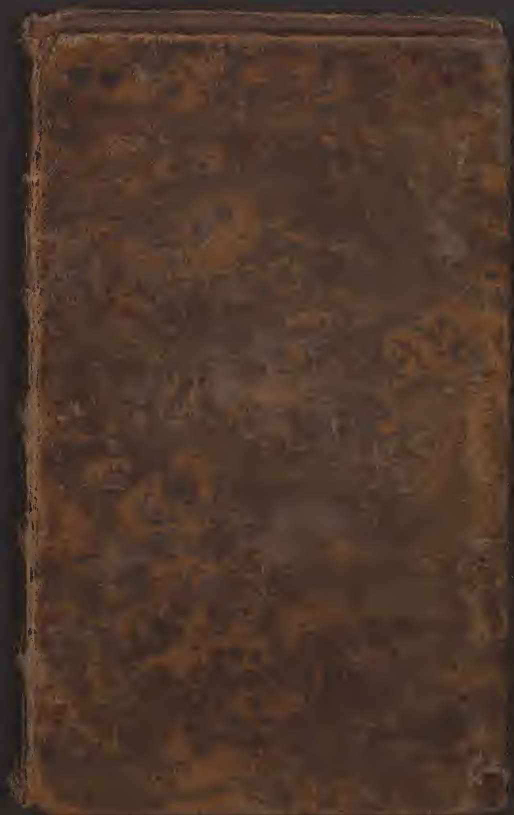

Jón Pétursson

Forsøg
til
Forberedelse
til at besvare
Det Kongelige Danske Landhuusholdnings-Selskabs
Spørsmaal
om den beste
Handels-Indretning
for Island
fremsat i dets Premie-Liste
for 1782, pag. 55.

In magnis voluisse sat est.

Kiøbenhavn,
Trykt hos Hofbogtrykker Nicolaus Møller.
1783.

Til

Det Kongelige Danske

Landhuusholdnings-Selskab.

At jeg tilegner et saa anseeligt og oplyst Selskab saa ringe en Udarbeidning, haaber jeg, bliver undskyldt. Thi som Selskabets Indbydelse eene er Anledningen til, at den er skreven, saa er og hvad nyttigt, deri maatte findes, eene Det at takke; Det haver saaledes baade den beste og største Ret dertil. Men det finder jeg ogsaa her fornødent at igientage, at det ikke haver været min Hensigt, at besvare Dets Hoved-Spørsmaal selv, (thi saa havde jeg ikke ladet denne Afhandling trykke); men alleene at samle, ligesom i Forveien, under een Synspunkt, de fornemste Udslage af de Kundskaber om Island, og deraf fulgte offentlige Foranstaltninger i Hensigt til Næringerne sammesteds, som vore Tider, frem for alle foregaaende, have bragt til Veie; saavidt min Erfaring kunde give mig Aarsag til at troe, at disse Udsla-

ge kunde have nogen merkelig Sammenhæng med Sporsmaalets Oiemerke, eller nogen saadan Indflydelse derpaa. De Kundskaber, jeg meener, ere de, hvilke vore Høistpriselige Kongers, Friderik den Femtes og Christian den Syvendes ulignelige Omsorg, og gavmilde Understottelse for adskillige Reisende og deres Arbeider, have forskaffet og bragt for Lyset, deels ved det Kongelige Kiobenhavnske Videnskabers Selskab, og deels ved det Vestindiske Guineiske Rente- og General-Toldkammer. De offentlige Foranstaltninger i Hensigt til Næringerne i Island ere fornemmelig de, hvilke Hans Majestet Kong Christian den Syvende, i sin Regierings Tid, deels haver forbedret, deels af nyt giort Anlæg til. Begge, dog frem for alting de sidste, haver jeg overalt beflittet mig paa at lade være Ledetraaden og Rettesnoren for mine Tanker; og endskiondt de Anvendelser deraf, ved hvilke jeg paa de fleste Steder, og for det meste, er bleven staaende, ere, i Følge heraf, egentligst passende til den Handels-Indretning,

 som

som nu er anordnet; saa haabes dog, at en Deel deraf ogsaa vil kunne i nogen Grad passes til andre tænkelige Handels-Indretninger. I det mindste har jeg ikke kundet skionne andet, end at jo disse Hoikongelige Foranstaltninger ere i Almindelighed saaledes grundfæstede i Tingenes Natur og Forfatning, og saa noie rettede derefter, at alt det væsentlige deri altid vil kunne anvendes paa hvilken Handels-Indretning, man end i Tankerne vil forestille sig, naar ikkun den er rigtigen udtænkt. Foruden disse Veiviisninger, samt andre Underretninger om Island, dets Huusholdning og Handel, som jeg selv tilforn har samlet, haver jeg havt for mig adskillige endnu utrykte, og deriblandt det Skrift, som afgangne Justitsraad og Handels-Directeur Bech haver efterladt sig om den islandske Handel. Jeg bor ikke fortie, at det, saavidt han ogsaa har mældt noget om de fleste af de Ting, jeg vilde afhandle, (thi det meste af hans Skrift gaaer uden for min Plan), haver givet mig mange gode Anledninger til at tænke videre, end jeg maaskee

ellers var falden paa. Men at mine Slutninger have i saa mange Ting faaet ganske andre, og ikke sielden aldeles modsatte Udslage, kommer deraf, at jeg haver fornemmelig grundet mine paa Islands Huusholdnings-Forfatning, og dens Forhold til Handelen, betragtet overalt i Samfund med de Udsigter til Forbedring i begge indbyrdes, som de igiennem Collegierne foiede Hoikongelige nye Anstalter nu have aabnet, i Stedet for at han meest haver dannet sine efter hin private Enehandels Grund-Setninger og Tænkemaade, hvorimod han selv oprigtigen tilstaaer, ikke at have kiendt det indvortes i Islands Oeconomie noie nok, til at kunne tage det paa Raad med. Tavlerne over ind- og udførte Varer ere ei allene uddragne af hans Optegnelser, men og, fornemmelig fra 1764 til 1772, udfyldte af adskillige andre af samme Slags; og endskiøndt disse sidste have i Grunden været noget forskiellige fra hans, kan saadant dog ikke giore nogen væsentlig Forskiel i de Slutninger, som jeg har draget deraf. Oeconomien og Handelen

delen har jeg saavidt muelige søgt at betragte i Sammenhæng, overbeviist om, at de begge maae gaae i lige Skridt indbyrdes, naar de skulle være gode og tienlige; thi jeg fatter ikke, at nogen Handels-Indretning kan blive tienlig, mindre den tienligste, uden at passe sig med en god Oeconomie, ikke at nogen Oeconomie kan kaldes god, uden at passe sig med en tienlig Handels-Indretning. For at være des vissere paa, at intet skulde forvendes eller overdrives, haver jeg endog med yderste Flid holdt mig fra alle Udtryk og Vendinger, der kunde give Tingene noget vilkaarligt Pynt, Eftertryk, eller Styrke, da den jevne Sandhed og sande Nytte er eene det, som jeg haver søgt, og ikke et forfængeligt Navn. At mine Tanker ere hist og her afvegne fra andres, er en naturlig Virkning af de Stillinger, hvori jeg i Tankerne haver sat de Ting, jeg haver havt for mig. Enhver Arbeider i Sandhedernes ligesaa uendeligen sammensatte og indbyrdes forbundne, som vidt udstrakte, Rige veed, hvor forgieves man vilde tænke at kunne naae en fuld-

)(5 kommen

kommen Kundskab om disse, uden at ansee dem fra forskiellige Sider; og ligesaa forgieves vil det vel blive i et endnu saa lidet bearbeidet Emne, som det Islandske Huusholdnings og Handels-Væsen er, uden flere, fra adskillige Syns-Punkter bestemte, og mod hinanden afveiede, Betragtninger. Meere seer jeg ikke at være nødigt til Oplysning om min Hensigt og Omgang. Altsaa staaer blot tilbage mit inderligste Ønske: at Det Kongelige Danske Landhuusholdnings-Selskab maatte dog see sine mange og store Fortienester af Island kronede med den Ære, at faae tilveiebragt et i alle Henseender fyldestgiørende Svar paa dets vigtige Spørsmaal om den islandske Handel.

Kiøbenhavn, den 31 Dec. 1782.

J. Erichsen.

Indhold.

Indhold:

Andre

Selskabet haver spurgt: Hvilken er den beste Handels-Indretning for Island, til Befordring af Rigernes og Islands egne indbyrdes Fordele, betragtede i den fuldkomneste og meest politiske Sammenhæng tienlig paa alle Sider,

§. 1.

Spørsmaalets Indhold kan betragtes i adskillige Henseender, som Selskabet selv har meldt, men da det med Flid har ladet disse uberørte for at give enhver des større Frihed, i alle muelige Forbindelser at tænke og meddele sine Tanker; saa vil jeg bruge denne Frihed, saavidt min Hensigt gaaer med denne Afhandling.

§. 2.

Jeg forestiller mig altsaa, frem for alt andet, at Spørsmaalet ikke meener saadanne Handels-Indretninger, som blot under visse Forbindelser af afsondrede Tanker kunne agtes for muelige i og for sig selv, men meget meer, ja allene, saadan een, som, efter de indbyrdes Omstændigheder, i hvilke Rigerne og Island virkelig staae, eller kunne settes, om og naar det behager, kan fornuftigen haabes at kunne settes i Verk med den største muelige Nytte paa begge Sider.

§. 3.

Herved bliver da Spørsmaalet for en stor Deel local. Det forstaaer sig selv, at saadanne Oplysninger, som ere blot locale ere ikke tilstrekkelige til dets Besvarelse; men det synes dog klart, at ingen Handels-Indretning kan blive god, mindre den beste paa noget Sted, og altsaa ikke heller paa de omspurgte, uden at være saavidt local, at den er passende med de Steders Natur og Omstændigheder, hvor den skal settes i Verk; thi er den det ikke, den være ellers saa fuldkommen i Speculationen, som den meest kan, sees ikke andet, end at jo dens Iverksettelse nedvendigviis maae have Naturen imod sig. Og naar dette er, synes eet af to at være uundgaaeligt: enten at den arbeider forgieves og naaer ikke sit

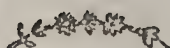
Maal,

Maal, eller at den arbeider tvertimod samme, det er, stifter Skade, ja endog Ødeleggelse, paa een, eller begge Sider.

§. 4.

Men endog med forbemeldte Indskrænkning vil Spørsmaalets fuldkomne Besvarelse endda maaskee ikke blive saa ganske let. Det siger sig selv (som og en af vore dybsindigste Skribentere [1]) for længst haver erindret) at Island mangler alt for meget i Oplysning og Erfarenhed dertil, at den kan ventes derfra; og at den altsaa bør gives fra Statens Centro, fra Kiøbenhavn, efter den Kundskab, som man haver der om Island. Men om jeg tør dømme efter de trykte, ja endog utrykte Skrifter, som haves i dette Æmne, da synes mig, at der ere adskillige, og deriblant nogle særdeles vigtige, af de Ting, som nødvendigen udfordres til denne Kundskab, hvilke hidtil ikke engang findes at være blevne betragtede fra den Side, som meest kunde tiene til at give sikkre og praktiske Slutninger i Sagen, og endnu mindre satte i deres fulde Lys. Det er då for at forsøge en noget nøiere Underretning om disse Ting, saavit min Indsigt og Erfarenhed rekker, at jeg haver foretaget mig at sammenskrive dette, om det muelig kunde tiene nogen anden, der vil tænke videre, og især

[1]) Philocosmus i hans Betænkninger pag. 206.

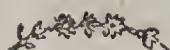
besvare det egentlige Spørsmaal, til noget Slags Veivisning, hvis det ellers ikke kommer for sildig. Dog Spørsmaalet er saa vigtigt, og saa stort, at det vel ei med eet kan ventes besvaret i al sin Strekning, helst i saa kort en Tid, som her er foreskreven. Jeg har derfor ikke heller villet for denne Gang, gaae videre deri.

§. 5.

Naar jeg da, som før er meldt (§. 2.), vil stile mit Sigte paa Rigernes og Islands indbyrdes Omstændigheder, synes mig, at det Forhold, som begge disses physiske og oeconomiske Forfatning staaer i med hinanden, saavidt denne haver Indflydelse paa Handelen, vil blive min Standpunkt, jeg forstaaer den, hvorfra jeg bør begynde at forklare Sagen. Dette kan skee paa tvende Maader: Den eene at give i Forveien et samlet Udkast af Historien om begges naturlige Beskaffenhed og Huusholdning tilligemed disses Virkninger paa Handelen, og siden at anvende Udslagene deraf ved hver Ting især ligesom den forekommer. Men denne har jeg frygtet at ville føre mig alt for langt uden for Grændserne af den Korthed, som mine mange Adspredelser paalegge mig at søge. Slutningerne vilde og paa denne Maade blive, til lige Skade for Tydeligheden og Sammenhængen, paa de fleste Steder alt for langt adskilte fra

de

de Tildragelser, som de skulde bygges paa. Og dette haver bevæget mig til at vælge den anden, som er, at betragte, saavel de indenlandske Natur-Producter, samt Manufaktur-Fabrik- og Haandverks-Arbeider indbyrdes, som de indhandlede fremmede, raa eller forarbeidede Varer, som bruges eller behøves til Handelen til og fra Island, og endelig den Udførsels-Handel, som Staten driver paa fremmede Stæder med islandske Varer, hvert Slags efter sine Classer, og dette saaledes, at jeg med det samme vil søge at oplyse og bevise ved hver især, hvad derom bliver sagt, af Rigernes og Landets naturlige, Oeconomiske, og Handels-Historie, saavidt jeg kan finde dette fornødent. Den Deel af dette Slags Oplysninger, som angaaer Rigerne umiddelbar, haver jeg troet at burde affattes det korteste som mueligt, da alt det af deres Forfatning og Omstændigheder, som haver nogen merkelig Indflydelse i denne Sag, er saa bekiendt, at enhver Kyndig billig kan ventes at have nok af, at det allene nævnes ved forefaldende Leiligheder. Den Deel derimod, som angaaer Island, haver jeg troet at kræve ulige større Udførlighed, da baade dets sande oeconomiske Forfatning, saa og den naturlige og borgerlige Sammenhæng, som den staaer i med Statens, og følgelig tillige det Forhold, som begge bør have til hverandre, naar

man skal kunne vente at opnaae de største muelige indbyrdes Fordele, ere langt mindre bekiendte. I denne Betragtning maae jeg ellers anmerke forud (siden skal jeg forklare det videre), at jeg ikke haver kundet andet, end ansee Island overalt som en Deel eller et Lem af Staten. Og deraf igien antager jeg det som en uryggelig Følge, at saa meget som Statens Velfærd altid bør foretrekkes, og dets altsaa vige for og lempes efter hin, hvor begge ikke kunne gaae i lige Skridt eller bestaae med hverandre, saa kan derimod, hvor dette Slags Stridighed ikke finder Sted, ingen Indretning i Handelen, hvor herlig og stor den end kunde synes i og for sig selv, fornuftigviis agtes som virkelig nyttig for hin, uden den tillige er saaledes beskaffen, at dette kan, ikke blot for et indskrænket Tidsrum, men og saa længe der skulle være Tider, vedblive at være et virksomt og nyttigt Lem deraf i al den Grad, som begges fælles Beste og indbyrdes Omstændigheder kunne tillade at sette i Verk.

§. 6.

Naar jeg videre forfølger denne sidste Tanke, synes det at være klart, at en Handels-Indretning, som skal kunne befordre Rigernes og Islands indbyrdes Fordele paa den for begge tienligste Maade, maatte overhoved have saadanne Egenskaber, at den

kunde

kunde frembringe omtrent følgende Virkninger: I Hensigt til Island maatte den frem for alting være tienlig til at vedligeholde dets nærværende Folkemængde uden Formindskelse. Thi ligesom Menneskene formindskes, maae og naturligviis Arbeidet, og dets Frugter, og med det samme Handelens hele Formaal, ja det som mere er, Virksomhedens Aand og Virksomheden selv. Det er nemlig ei allene en almindelig bekiendt, men endog ved flere end een Begivenhed i Island selv bekræftet Erfaring, at Dueligheden hos et Folk, betragtet i det hele, tager idelig af i samme Grad, som dets Mængde. Det kan og ikke andet, thi dette Slags Aftagelse giver altid de efterlevende en trykkende Følelse af Svagheden i deres Forfatning; og den virker naturligviis Modløshed. Men ikke nok hermed: Saadan en Handels-Indretning maatte og være tienlig til at formeere Folkemængden i Island, og dette endog merkelig; da det er vitterligt [a]), at denne nu er bleven alt for liden til at kunne give Nærings-Midlernes Drift det Liv og Udvidelse, som de kunde modtage, og som Statens og Landets fælles Beste udkræver. Til at kunne udrette

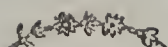
[a]) See Deo, Regi, Patriæ p. 282. it. 288 — 90. Olafsens og Povelsens Reise p. 349. §. 541. p. 369. §. 576 p. 410. §. 641. p 514. §. 700. p. 624. §. 760. p. 737. §. 826. p. 848. §. 907. p. 1029.

dette maatte Handels-Indretningen videre, kunne ei allene skaffe Landets Indbyggere den størſte giørlige Sikkerhed for aldrig at lide Nød; (anſeet at Nød og Mangel jevnlig giver Næringen, ja Folkemængden ſelv, et frygteligt Stød, hvis Virkninger tilſidſt altid maae ramme Handelen); men og bringe dem til Veie ſaadan en Fordeel af deres Næringer og Arbeide, ſaavidt diſſes Produkter anvendes til Handel, ſom kan være tilſtrekkelig til at opvekke Driftighed og Flid, og endnu mere, til at opmuntre og holde denne i Gang. Uden hin kan denne aldrig blive at vente; thi Naturen allene viſer det nokſom, om det end aldrig var blevet udtrykkelig ſagt, ſom det dog er[3]), at Tvangs-Midler, de være af hvad Slags de ville, og paa hvad Maade anſtilte, ere ſaa meget meer uſkikkede til at naae denne Henſigt, ſom de ſtride lige derimod, i det de ſtifte og udbrede Uvillie, iſteden for den Lyſt ſom her ſkulde giøre det beſte. Men til at kunne avle og danne Driftighed og Flid maatte Handels-Indretningen være ſkikket til at vedligeholde alle de Nærings-Midler, ſom ere naturlige for Island; at forbedre og udvide dem; at ſtifte nye ſaavidt det fandtes giørligt, men endnu at mangle, og dette altſammen ved at giøre dem lettere og fordeelagtigere;

[3]) See Philocosmus pag. 184—86.

tigere; den maatte endog være dannet med Flid til at kunne i lige Grad holde ved Magt en med Landets Vilkaar passende Levemaade, som til at forebygge alt hvad der kan føre til Kielenskab og Yppighed, anseet at den første er af Naturen skikket til at stifte, bevare og formere Formue og Stræbsomhed, da derimod de sidste legge begge øde. I Hensigt til Rigerne maatte Handels-Indretningen være baade saa lidet kostbar som mueligt (thi des større og vissere bliver Fordelen af de Varer, som hentes fra Island, baade her og udenrigs) og tillige beqvem til at afsette i Island de fleste af deres egne raa og forarbeidede Vare, at indhandle der de fleste af Landets, og igien at udbringe disse paa egne og fremmede Markeder, med den største Fordeel, alt i den Grad, som kan bestaae med Omstændighederne paa begge Sider. Jeg nævner her allene disse faa Ting som de fornemste, og vil have forstaaet det samme om alt det særdeles, som enten virkelig hører dertil, eller staaer i Forbindelse dermed. Og naar man derhos stiller sig for Øine de Virkninger, som Handelen haver havt i Island i forbemeldte Henseender, kan det vel aldrig feile, at jo saa mange forbigangne Aarhundredes Erfaring maae kunne give nogen brugbar Veiledning til at faae udfundet, hvorledes en Handel skulde være indrettet

til at kunne virke hvad den bør, eller egentlig talt, hvad den efter Omstændighederne kan, for Rigerne og Landet. Med eet Ord: naar man saaledes veed Omstændighederne hiemme, synes igien Overgangen til at indsee denne Handels Sammenhæng med den store Verden at blive meget lettet, saavidt det da maae vise sig i det særdeles, hvorvidt det kan blive giørligt eller ikke, at indrette den efter de store europæiske Nationers Forholds-Regler.

§. 7.

Men førend jeg gaaer nærmere, maae jeg giøre en Anmerkning, hvilken Begrebet om en tienlig Handels-Indretning for Staten og Island indbyrdes naturligviis maae forndsette, saavidt Produkten af Næringerne er dens eneste Formaal (§. 6.). Anmerkningen angaaer det Spørsmaal: **i hvilken Orden Næringerne i Island skulle drives, opmuntres, forbedres til at saadan en Indretning skal kunne haabes at vorde sat i Verk?** Spørsmaalet er høist fornødent baade paa Statens Side, af den anførte Aarsag, og ligesaa paa Islands, fordi Uordenen i Næringerne der, helst i de senere Tider, jevnligen har været endog større, end deres Svaghed selv, hvorfor det for længst er ønsket*), at de maatte forcenes i en bedre Orden. Men naar der spørges videre:

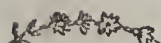
*) Deo, Regi, Patr. pag. 148. item 154. og flere Steder.

dere: Hvilken denne Orden er? da ere alles Tanker ikke ganske eens. De som betragte Island allene i Hensigt til Statens Udførsels-Handel, antage Fiskerierne som Hovedgrenen og Grundnæringen, og Landvæsenet derimod kun som den anden Nærings-Green[5]). Det bør ogsaa tilstaaes, at det som Fiskerierne umiddelbar afgive, eller kunne afgive, til Udførsels-Handelen, er baade allerede, og kan blive, ulige større, end hvad der haves, eller engang kan ventes umiddelbar af Land-Næringen. Men dog troer jeg endnu, som før[6]), og er endog bleven alt meer og meer bestyrket i denne Tanke, jo flere landkyndige Mænds Jagttagelser og Tanker herom[7]), jeg efterhaanden haver lignet med mine, at Land-Næringen, endog allene stilet paa Fædriften, naar ikkun denne tages i al sin Strekning, er ei allene i og for sig selv det største af alle Nærings-Midler i Island, men endog det, hvorfra dets Fiskeriers og Handels-Forbedring nødvendig maae begyndes, og hvis Forbedring altsaa maae settes i lige Skridt med disses,

[5]) Philocosmus p. 235—36.

[6]) Deo, Regi, Patr. p. 156—165. Forbered. til Olavii Reise p. 18. Reisen selv p. 663. Anm.

[7]) See f. E. Olafsens og Povelsens Reise pag. 348—49. 506—8. 448. 685—6. 680. 689. §. 647. p. 523—4. Olavii Reise p. 213. 402. og flere St.

disses, om denne sidste skal kunne blive grundig; og saavidt kan jeg ikke andet, end ansee Faare-Driften for eet iblant de store Midler, uden hvilke Island aldrig engang kan blive, mindre vedblive at være, vigtigt for Staten, hvor fuldkommen jeg end maae bifalde en stor Skribent[8]), at Faarene, i sig selv eller umiddelbar, ikke ere det, der skal giøre dette Land saa vigtigt for samme. Naar der ellers tales om Landnæring i Island, maae man ikke forestille sig dette Land blot som saadan en Klump af Lava eller Jord-Sinner, som Anderson og andre, der ikke have seet mere deraf end hans Sagsmænd, have villet giøre det til, da det dog indeholder mangfoldige vidtløftige Strekninger, som have baade mere og bædre Jordsmon, end man finder i Norge paa de fleste Steder. Men jeg vil blive ved min Hoved-Setning. Den indbefatter to Ting: Land-Næringens Vigtighed i og for sig selv, og dens Indflydelse paa Fiskeriet og Handelen. Den første viser sig særdeles tydelig i den Periode af den islandske Huusholdnings-Historie, som kan kaldes den gamle, og som jeg vil regne fra 874 til 1300, endskient den virkelig gik noget længer ned i Tiden. I den giorde Islænderne Land-Næringen, og den endda kun saaledes indskrænket, som før er meldt (thi Havedyrkning

8) Philodanus i hans Undersøgn. 1 Hæfte. pag. 44.

ning kiendte de ikke, og deres Kornavling var af liden Betydenhed) til deres Hoved-Sag, og enddavandt de for det meste allene derved, overhoved at tale, en Grad af Formue og Kræfter, der kunde synes utrolig, om man ei havde Historien, som overalt bær Vidne derom, og især den af det 12te og 13de Aarhundrede, beskreven i al sin Udførlighed, af de allerlærdeste og troværdigste Mænd, der levede paa samme Tid i Landet. At denne Formue blev tildeels ikke brugt, giør her intet til Sagen. Nok at man heri haver en Erfaring af 426 Aar; hvilke næsten udgiøre det halve af al den Tid, som dette Land haver været beboet, thi der blive ikkun 482 Aar tilbage, indtil nu at regne. Og ligner man fremdeles forbemeldte Velstand og Styrke imod den Fattigdom og Afmagt, som haver udbredet sig alt meer og meer iblant Mængden i Island i sidstbemeldte Tidsrum, jo meer den haver sat Land-Næringen tilside, og i dens Sted holdt sig meer til Fiskeriet, saa vinder denne Erfaring saa meget mere Vegt, som saadan Sammenligning viser, i disse to Nærings-Grenes Udslag, en virkelig og tilforladelig Prøve paa Land-Næringens Fortrin, ja forener med det samme mere end 900 Aars Historie til at bekræfte den anden Deel af forbemeldte Setning: En vel dreven Landnærings Uundværlighed i Island til at kunne

saae

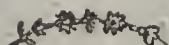

faae et varagtigen blomstrende Fiskerie og Udførsels-Handel sammesteds rodfæstet og holdt vedlige. Alt dette bliver endnu meer øiensynligt, naar man endog ikkun ganske løslig betragter begge disse Næringers Natur og indbyrdes Forhold; thi derved vil det strax befindes, at Landnæringen er det, hvoraf omtrent de ⅘ Dele af alle Landets Indbyggere skulle enten ganske, eller for den største Deel trekke deres Føde hele Aaret igiennem, og altsaa det Hoved-Middel, uden hvilket Landet ikke engang kan holdes beboet, og altsaa ikke heller Fiskeriet, saavidt det skal drives af dets egne, vedligeholdes i den Stand det nu er, i Tidens Længde, og meget mindre formeres eller udvides. Denne Næring, at forstaae naar den drives vel, om ikkun paa den rette islandske Maade, er eene den, der kan blive i Stand til at understøtte Udførsels-Handelen, og især Fiske-Handelen paa saadan en Maade, at Staten kan sikkert regne paa dens Varighed; thi lige i den samme Grad, som den selv forbedres, kan ikke andet være, end at den maae naturligviis formere, som Forraadet til Indbyggernes Underholdning i Landet, saa Udskibningen med; da det siger sig selv, at man maae kunne udskibe desmere baade af Fisk og andre Madvarer, uden at nogen derfor skal sulte, jo større Forraad Landet har af disse sidste. Endogsaa Fiskeriet selv kan ikke fornuftig-

viis

viis tænkes at kunne settes i den Drift, som Landets og dets egen naturlige Beskaffenhed ellers kan give Haab om, eller holdes i samme, uden et saa tilstrekkeligt Tilstod af Landnæringen, som den nærværende umuelig kan afgive. Alle de første Fornødenheder, saasom Kiødet, Smørret, Skindene til Søeklæder, ja endog Vallen, som den fiskende Almue behøver til at blande sin Drik med, om den ikke skal nøies med det bare Vand til de alt for rørige og usunde Fiske-Varer, som den fast daglig fortærer, maae den hente fra Landnæringen; og uden disse Fornødenheder kan den ingenlunde leve, ikke at sige vel, men allene nogenledes taalelig, hvilket den dog uomgængelig behøver, til at kunne udholde saa stræng og usund en Næringsvei, som Fiskeriet er, endog igiennem eet, end sige mange fortløbende Led. Saaledes kan Fiskeriet i Island ikke holde sig selv, men trænger tvertimod idelig til Understøtning af Landnæringen. Ingen tænke, at det kan bestaae enten med Fiskeriets Vedligeholdelse eller Forbedring, at trekke denne Understøtning fra Danmark (om Norge vil jeg ikke tale, som jevnlig trænger selv til Feedevare); thi om den end ikke blev i sig selv ugiørlig, saa blev den dog saa kostbar, at Fiskeren maatte fortære deri Værdien af alt det, hvormed han skulde tilhandle sig det meget han behøver, til retskafne Redskaber, eller til hans Nærings egen

Ved-

Vedligeholdelse og Forbedring, og endda efter al Formodning, ei allene fordybes i Gield til Handelen, men endog lide Mangel paa den fornødne Føde, hvilket alt for ofte er skeet i de fremfarne Tider. Men derved vilde Understøttelsen opæde og ødelegge baade Fiskeriet og Fiskeren selv. Af alt dette bliver da min faste Slutning, at den tienligste Handels-Indretning for Staten og for Island indbyrdes, efter Tingenes naturlige Orden, aldrig vil kunne ventes at vorde bragt til Virkelighed, uden at Landnæringen legges til Grund for samme, anseet at ingen Virkning nogensinde kan finde Sted, uden at forudsette dertil passende Aarsager og Midler; og her kunne ingen andre saadanne tænkes at blive giørlige end dette allene. Og i denne Henseende kan det ikke tages i Tvivl, at jo de nye Kongelige Anstalter til Jordbrugets Forbedring i Island *)[*], indeholde i Almindelighed et rigtigt Anlæg til en saadan Handels-Indretning. Gid ikkun, at alt for meget vedholdende haarde Tider ikke maatte fremdeles standse dens Fremgang saa overmaade, som hidindtil er skeet.

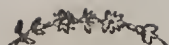
§. 8.

Dette baner mig Veien til at kunne efter mit Forsæt (§. 5.) afhandle stykkevis de fornemste Varer, som høre til den islandske Handel, og deriblant

først

*) Forbered. til Olavii Reise pag. 18 — 65.

først Føde-Varene, hvortil jeg regner Korn-Varerne paa den eene Side, og paa den anden Fiske-Varer, Kiød og Smør. Som disse ere i sig selv de største Artikler i denne Handel, saa er det desmeer magtpaaliggende, at forestille sig Handelen med dem fra den rette Synspunkt, da det siger sig selv, at den staaer i en saa uadskillelig Forbindelse med Indbyggernes Tilværelse i Island, at denne for en stor Deel allene henger deraf. I denne Hensigt var det, at de gamle stiilede alle deres Huusholdnings-Indretninger derpaa, at Landet, saavidt mueligt, altid kunde have et klækkeligt Forraad af Føde-Varer, da de indsaae heel vel, (uagtet Ufuldkommenheden i deres politiske Kundskab) at Sult og Mangel paa Føde vilde meer end noget andet ødelegge baade Folk og Næring. Derfor lagde de Landbruget til Grund for deres hele Huusholdnings-Væsen (§. 7.), og anstillede det ei saa meget paa Faare-Drift overladt til sig selv, da den er naturligviis underkastet alt for megen Uvished, som meget meer paa Fodringen, vel tildeels af Faar, men dog meest af Horn-Qvæget, overbeviste om dette sidste Nærings-Middels fortrinlige Dreihed i den daglige Huusholdning. Af Fiskerierne dreve de mest det i de ferske Vande, da det ikke kunde afdrage dem meget fra Landbruget; det i det salte blev derimod ikke drevet som nogen Hoved-

Næring, eller til Udførsels-Handel, uden deels af unge Folk, der vilde vinde Penge, deels af Søekantens Indbyggere, som en local Næring, da deres Landbrug altid har været flux ringere end Oplandets: Men Oplands-Folket drev det sædvanligst ikke, uden som et Tilstød til deres Huusholdning, og endda vare de de fleste, der, uden selv at fiske, tilbyttede sig al den Madfisk, og andre Produkter af Fiskeriet, som de behøvede, for Landvarer, som Søekysternes Beboere trængde til. Af denne Aarsag var Udførselen af Fødevarer, ligesom overhoved, ikkun meget liden, og Indførselen ligesaa. Aar 1264, da Landet overgav sig til Norge, bestod al den Tilførsel, for hvilken Indbyggerne fandt nødigt at betinge sig Regieringens Omsorg, allene i sex Skibsladninger af alle Slags fornødne Varer[10]); og om man endog legger de Skibe hertil, som de selv endda eiede, bliver dog denne Indførsel ikkun overmaade liden, naar man derhos betænker, deels at de Tiders Kiøbmands-Skibe ikke nær kunde forholdsmæssig føre saa megen Last, som vore Tiders, deels og at Folkemængden i Island var i den Tid langt større, end den er nu. Men at de ei engang have nydt denne Tilførsel, sluttes billig deraf, at den findes paa ny paastaaet og betinget 1319—20 ved Kong Magnus

[10]) Deo, Regi, Patr. pag. 43.

nus Erichsens Hylding [11]), og det især paa den Maade, at to af disse Skibe skulde gaae til Nordlandet, eet til Øster- eet til Vester- og to til Sønderlandet. Island havde vel endda nogle egne Skibe; adskillige private Kiøbmænd i Norge lode og jevnlig nogle Skibe gaae derhen; men at al denne Beseiling haver været heel ubetydelig, sees klarlig deraf, at den hele Indførsel endnu i Kong Eriks Tid af Pommern, efterat Bergen havde faaet denne Handel, og Islændernes Fart med egne Skibe var næsten ganske gaaet til Grunde, bestod ikkun i 12, og Udførselen ikkun i 6 maadelige Skibsladninger aarlig [12]). I de senere Tider, og allermeest i nærværende Aarhundrede, er derimod skeet saa merkelig en Forandring heri, at man kan sige med fuldkommen Sanhed, at Føde-Varernes Ind- og Udførsel i Island, er nu kommen langt uden for det rette Forhold, som den bør staae i, være sig med Indbyggernes Underholdning og Velstand, eller med en tienlig Handels-Indretning for Staten og det. Dette er fornemmelig foranlediget derved, at alle Fødevarer, Fisken og Kiødet paa den eene Side, og Korn-Varerne paa den anden, have lige fra 1619, eller den Tid, da faste Taxter for Handelen ere blevne an-

[11]) Arngr. Crym. Lib. III. R. 5. p. m. 127.

[12]) Hvitfeld ved Aar 1431. Fol. Tom. I. pag. 761.

ordnede, og indtil Aaret 1776 bestandig været ansatte langt under den virkelige Værd, som de i hvert Tidsrum have havt i Handel og Vandel [13]). Jeg er til fulde overbeviist om, at dette ei er skeet uden i den allerbeste Hensigt, nemlig at vedligeholde den ældgamle Grund-Setning, at Almuen skulde være saa meget meer forsikret om den nødvendige Føde. Men Virkningen er bleven (at jeg først skal tale om Korn-Varerne) ganske tvertimod, i det Mængden haver, af disse lette Priser, taget Anledning til alt meer og meer at lade den Næring, som altid bliver den faste Grundstøtte baade for dens eget Ophold og Handelens Sikkerhed (§. 7.), jeg meener Jordbruget, falde hen i Vanrøgt, hvilken og des letter kunde tage Overhaand, som dette allerede var meget forfaldet først i forrige Aarhundrede. Med det samme haver den alt for meget forladt den rette Islandske Huusholdning og Levemaade, og især i dens Sted vænnet sig til at forbruge meget flere udenlandske Varer, og deriblant ogsaa Kornvarer, end Landets og dens Vilkaar kunde tillade. Og deraf er fulgt, at Indbyggernes Ophold Tid efter anden er blevet alt meer og meer vaklende, saaat Handelen haver, saasnart haarde Aar ere indfaldne, seet sig nødsaget til at føde en Mængde saa got som udaf Haanden, og endda ikke

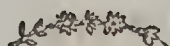
kundet

[13]) See Taxte-Forordningerne af 1619. 1684 og 1702.

kundet aldeles forebygge, at jo endeel ere enten døde af Hunger, eller have maattet gribe til Heste-Kiød og andre unaturlige Midler til at opholde Livet [14]). Herved er Handelen ofte bleven besværet med kostbare Udredninger, (hvorpaa jevnlig er tabt, og ofte noget anseeligt), og Almuen i Island fordybet i Fattigdom og ubetalelig Gield, hvilket alt i lige Grad har svækket den førstes Fordeel ja Sikkerhed selv, som den sidstes Formue til at kunne forlegge og drive deres Næringer med den Kraft og Eftertryk, som en blomstrende Udførsels-Handel nødvendigen udfordrer. Hvorledes ellers Kornvarernes Indførsel er tilvoxen i de senere Tider viser vedlagte 1ste Tavle. Vil man endog fraregne Erterne, Maltet og Humlen, samt noget af Grynene, som bestemt til Handels-Folkenes, og ikke til Indbyggernes Fortæring, da bliver Beløbet af disse Artikler ikkun noget ubetydeligt, som slet ikke kan svække denne Beregnings Udslag. Og vil nogen paastaae, at Faare-Sygen er det, som haver foraarsaget denne øvrige store Indførsel af Korn-Varer, da viser Beregningen over Udskibningen af Kiød, paa den 2den Tavle, at den rette og egentlige Aarsag hertil ikke bør søges deri; thi dette Slags Udskibning haver, Faare-Sygen uagtet, været omtrent ligesaa

 stor

14) See og Olavsens og Povelsens Reise pag. 691—2 §. 885. pag. 962. §. 889. pag. 968—69. 701—2.

stor fra 1764 til 1766, som jevnlig tilforn (ventelig tildeels fordi endeel have da søgt at giøre deres Beder i Penge, inden de bleve angrebne af Sygdommen), da dog Korn-Varernes Indførsel i disse Aaringer idelig er bleven større; et sikkert Tegn til, at det ikke egentligen er Mangel af Føde, paaført ved Faare-Sygen, som haver frembragt denne Forstørrelse, men meget meer den indrykte Vane af Korn-Varernes hyppige Brug. De følgende Aaringer fra 1667 til 1777, da Kiødets Udførsel er bleven kiendelig formindsket formedelst Faare-Sygen, viise lige saa lidet noget eensstemmet Forhold imellem denne Forminskelse og Korn-Varernes Formerelse, hvilket endnu yderligen bekræfter ei allene det samme, men og tillige min foranførte Tanke: at Korn-Varernes Indførsel til Island, saaledes som den i rum Tid har været, at forstaae til Jevnshold, og ikke i enkelte særdeles haarde Aaringer, (thi de maae altid giøre en Undtagelse), er bleven alt for stor i Forhold til dets Folkemængde, Næring og Handel; saavidt den meget anseelige Capital, som Indbyggerne aarlig sette deri, medtager alt for meget af den Fond, hvoraf retskafne Anstalter til at drive Fiskerierne og andre til Udførsels-Handelen udfordrende Næringer skulle bekostes. Især er Skonrogen (1 Tavle) en virkelig Overdaadigheds-Artikel, som man derfor jevnlig,

lig, siden Hans Kongelige Majestet sidste Gang tog Handelen til sig, haver søgt at indskrænke, overbeviist om, saavel at dette Slags Brød ikke er i sig selv meer fornødent til Livs-Ophold i Island, end Bagverk er det i Danmark; som og at Skibsbrød er langt bedre passeliat, end hint, til Almuens Føde, (naar noget af Delene endelig skal bruges dertil, hvilket dog ikke kan overhoved at tale antages som fornødent); og endnu allermeest, at man kan i Island selv bage ganske got, ja endog bedre, Brød, end baade Skonrogen og Skibsbrød, paa det eene nær, at det ikke kan holde sig saa vel paa lange Reiser. At ellers Hørkræmmer-Compagniet, (som jeg haver fundet antegnet af en vis kyndig Mand), haver, ved at overføre til Island endog meget meere, end der blev forlanget, af den Mængde Meel og Brød, som det kiøbte af Kongen 1742, ogsaa giort sit til at formere Indbyggernes Begierlighed til dette Slags Varer, kan meget vel være; dog tvivler jeg for min Deel paa, at dette kunde giort den saa vedvarende, som den er bleven, naar ikke Hunsholdningens forbemeldte Forværring inde i Landet selv havde forlængst stiftet saadan en Aarsag dertil, som kunde have en Virkning, hvilken efter dens Natur, ei allene kunde blive varig, men og voxe med Tiden. Men hvorledes end dette sidste er, er det dog vist, at Formerelsen af

Korn-Varernes Indførsel haver for længst giort det til et almindeligt Mundheld i Danmark, at Island er et Land, som maae fødes derfra; hvilken Tanke er bleven saaledes rodfæstet, at den endog haver bevæget den beste Skribent, som endnu haves om den Islandske Handel [15]), til at opgive det, som den største naturlige Nærings-Mangel i Island, at det trænger til Brød. Da denne Post er af yderste Vigtighed til at kunne tænke rigtig og ordentlig om den Islandske Handel, og især om Handelen med Føde-Varerne, som her egentlig handles om, vil jeg stræbe at udvikle den noget; og da giver hosfølgende 2den Tavle over de fra Island udførte Madvarer af Fiskeog Slagteriet, naar man ligner disse med de indførte Korn-Varer paa den første, og regner, efter den Islandske Huusholdnings-Maade, et Skippund Torfisk mod 2 Tønder Meel, samt Klipfisk, saltet Torsk, Lax og Kiød i Forhold dertil, et uryggeligt Beviis paa, at der aarlig udføres fra Island overhoved at tale meget flere Fødevarer, end der føres ind; det allene iagttaget ved denne Beregning, at de forliste Ladninger fra 1765 af, ere regnede med, da Landet virkelig haver afgivet dem af sit Forraad. Ligesaa maae Klipfisken og Tønde-Torsken tages med i denne Ligning; thi den haver alsammen været af

Ind-

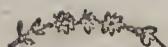
[15]) Philocosmus i hans Betænkn. pag. 213.

Indbyggernes Fangst, indtil 1776, (da Handelen begyndte at tage Deel deri ved dens Hukkert- og Jagt-Fiskerie), endskiønt de i forrige Tider ikke engang have virket Klipfisken, ligesom de endnu ikke virke Tøyde-Torsk, paa egen Haand. Andre Beregninger[16]) udviise ligeledes, at der er blevet udført af Madvarer fra Island meer, end dertil er indført.

I Aaret 1655 - - - for 41128 Vætter
I de 10 Aar imellem 1732 og
1743 aarlig - - - for 32207 Vætter
Og i de 5 Aar imellem 1758
og 1764 - - - - for 10562 Vætter

hver Væt beregnet efter Taxten af 1702 til 90 ß. dansk Courant; og at dette ikke skal kunne med Grund ansees, at være for høit regnet, saavidt den Tallig, der er smeltet ved Handelen, er regnet under Kiødet, (skiønt fattige Folk i Island undertiden bruge Tallig isteden for Smør, naar dette mangler), saa ere derimod baade de i værende Tid forliste Ladninger udeladte af Regningen, og desuden saavel al Stumpe-Tallig, som Smørret fraregnet. Heraf tør jeg da sette som en beviist Slutning, at Island i Almindelighed endog i sin nærværende Tilstand ei allene kan føde, og føder virkelig, sine egne Indbyggere, men ogsaa mange flere. Dette saaledes forudsat, kom-

[16]) Deo, Regi, Patr. pag. 372 — 76.

mer jeg til Brødmangelen i egentlig Forstand; og da er det vel ustridigt, at Kornvarer og især Meel, i en vis Grad, altid bør ansees som en sand ja uomgængelig Fornødenhed for Island, allerhelst i Søe-Districterne, ligesom det overalt findes regnet iblant de fornemste Indførsels-Artikler i dets gamle Historie; Og dersom man af den Fornødenhed af Brød, som Vanen nu har indført saavel i Almuens, som alle andres, Maaltider i Danmark og flere Lande, kunde sikkert slutte enten til Verden i Almindelighed, eller til Island især, ja saa var denne Brødmangel endog at regne som den allerstørste. Men dette forholder sig ikke saaledes; thi Verdens Historie viser meer end overflødig, at Brød i og for sig selv ei er nogen uomgiengelig Fornødenhed for Mennesket, da mange Folk have levet og leve det forunden. Det samme er at sige om Island. Der ginge mange Aarhundrede hen, inden Brød blev der til en Handels-Vare. De Fornemme og Rige, som vare de eeneste, der noget jevnlig brugte det, bagede selv hvad de brugte; Almuen giorde ligesaa, men hvad den brugte deraf, var saare lidet, ja nesten at regne for Intet. Tørfisk og Smør var hos dem det samme, som Smørrebrød hos os; det magre Kiød blev i Stedet for Brød spist til det fede; til Melkemad og fersk Fisk var man ikke vant til at bruge Brød o. s. f. Saaledes var Levemaa-

vemaaden i de ældre Tider, og saa var den endnu i min Opvext i Skaptefells og Meelesyssel, og overhoved at tale fast i alle Land-Districter i Island; og Almuen der holdt sig frisk og sterk, ja fandt sig vel bespiset, naar den allene havde nok af indenlandske Fødevare, skiønt den aldrig smagede Kiøbenhavns Brød, uden allene ved enkelte Leiligheder, som et særdeles Lekkerie. Denne er Sagens sandferdige Sammenhæng, hvorved jeg haaber, at den saa meget paaberaabte Brødmangel vil for den største Deel falde bort. Og det er desbedre; thi ingen Tanke kan lettelig være meer skadelig end denne om Brødmangelen, saavidt den saa meget let kan tiene til at besmykke en overdreven Indførsel af Kornvarer, der i lige Grad forderver Almuens Huusholdning og Handelen, da det er haandgribeligt, at jo meer Mængden i Island vænnes til at forbruge af Kornvarerne, saavel som andre fremmede Varer, desstorre bliver dens Armod og deraf flydende Afmagt, og desmeer svekkes med det samme alle de Nærings-Midler, paa hvilke baade en stadig Velstand i Landet selv, og en tienlig Handels-Plan for Staten og det, eene skulde hvile, ikke at melde om hvad Handelen umiddelbar taber ved Korn-Varerne. Ja jeg tør endog sige med fuldkommen Vished, i Tillid til foranførte Grunde, at det var eet iblandt de største Uheld, som kunde

treffe

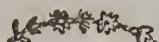
treffe Island, om Mængden af dets Indbyggere nogentid skulde vænne sig i den Grad til Kornvarer, eller til Brød især, som de Norske nu have vænnet sig dertil, da dets Produkter, om de endog bleve anseelig formerede vilde ikke forslaae til at betale, foruden de øvrige Fornødenheder, al den store Mængde af Kornvarer, som da vilde behøves, hvilket jevnlig vilde foraarsage Hunger og Folke-Død, som tilsidst uundgaaelig maatte legge Landet øde. Og derfor kan jeg ikke see, at Spekulationen paa betydelig Afsetning af Kornvarer i Island kan blive at regne iblant de sande Grund-Setninger til en tienlig Handels-Indretning for Staten og det indbyrdes. Det forudsagte viser, at den passer sig ikke til den Huusholdnings-Maade, som eene kan giøre Island vigtigt og frugtbringende for Statens Udførsels-Handel i nogen merkelig høiere Grad, end det endnu er det. Danmark paa sin Side synes og ikke at trænge til denne Grund-Setning, helst saalænge det, foruden sine øvrige Handels-Grene, samt hvad det nordenfieldske Norge frievilligen trækker, skal forsyne det søndenfieldske med de fornødne Kornvarer. Erfarenheden viser og, ligesom det i lang Tid haver været tilladt ved offentlige Love, at man heel ofte har været, og vil fremdeles blive, nødt til at forskrive de Kornvarer, som Island bruger, fra fremmede

Steder,

Steder, da indenlandske enten slet ikke kunne faaes, eller ikke til saadanne Priser, at de kunne selges i Island uden et ganske utaaleligt Tab, skiønt Korn-Varerne der ere nu ansatte saa høit, som det vel kan bære [17]); hvilken udenrigs Forskrivnings Formerelse ikke synes at kunne kaldes god, da den baade trekker Penge ud af Riget, og giver Indbyggerne i Island Smag paa bedre Kornvarer, end de indenrigske sædvanligen ere. Men endnu eet Spørsmaal: Mon en udvidet Korn-Afsetning i Island findes, naar man seer nøie til, fordeelagtig for den Forbedring i de danske Kornvarers Behandling, hvorpaa der er tænkt og arbeidet saa meget, helst i de nyere Tider, i Hensigt til at faae dem satte i lige Løb med de østersøiske og archangelske paa fremmede Markeder? Jeg tænker allene, at dette Slags Afsetning ikke kan give den danske Landmand og Handlende de fornødne bevægende Grunde til denne Forbedring, da Island maae tage deres Kornvarer saaledes som de falde. Videre vil jeg ikke opholde mig hermed. Jeg gaaer altsaa lige til min endelige Slutning i denne Sag, som bliver denne: at det Forhold, som Kornvarernes Indførsel i Island nu staaer i med dets Næringer og Folkemængde bør heller indskrænkes end udvides, i hvor meget dets Tilstand endog kan

blive

[17]) See Taxten af 1776.

blive forbedret. Denne er og virkelig een iblandt Hensigterne med Forhøielsen af Kornvarernes Priser i Taxten af 1776; og man kan med al Grund haabe, at den vil opnaaes, saasnart den uovervindelige Hindring, som baade Mangelen af Qvæg og de haarde Aar fra 1778 indtil denne Tid have lagt den i Veien; kan blive hævet. Men hvorledes skal Island kunne naae dette? Jeg vil svare ganske kort: 1.) Ved at følge den Anledning som Taxten giver, (da Kornet er saa dyrt), i at anvende mere Flid paa sit eget Jordbrug. 2.) Ved, efter de Gamles Exempel, at legge meere Vind paa Høbiergningen for at kunne holde desmeere Hornqvæg, da dette baade er det naturligste Middel til et forbedret Jordbrug og en Følge deraf. 3.) Ved ret at anvende i Husholdningen de mangfoldige vilde Urter, hvis Brug og Tienlighed til Føde for Mennesker haver hidtil for det meste været alt for lidet bekiendt eller gangbar hos Mængden der i Landet [18]), men findes nu oplyst ved Hr. Provst Biorn Halldorsens nye Skrift om Grasnytiar, som allerede er under Pressen for Kongelig Regning til frie Uddeling; hvortil jeg og tør regne en meer udbredet Benyttelse af Landets vilde Korn, hvor dette falder godt og i Mængde, da det Islandske Litteratur-Selskab nu haver giort den hele Omgang

[18]) See Olavsens og Povelsens Reise pag. 814—16.

gang dermed almindelig bekiendt; men hvorvidt det kan blive (som nogle have sluttet deraf, at det er indenlandsk) giørligt at saae det, maae komme an paa Udfaldet af de dermed forehavende Forsøg. 4.) Ved at udbrede og forfremme Havedyrkningen, da det nu er sikkert erfaret, at den baade kan lykkes næsten overalt i Landet, og haver givet alle dem, der have ret lagt Flid derpaa, et meget merkeligt Tilstød til deres Huusholdninger[19]. 5.) Ved, det meste muligt at kiøbe det behøvende Korn umalet, og bage selv det Brød, man vil bruge, hvorved saavel Maler- og Bagerlønnen som det i Island unyttige Tøndegods til Meel og Brød kan spares. Denne Besparelse er al Aarsag at tilraade; thi den Fordeel som Staten kan have af Møllernes, Bagernes, og Bødkernes Fortieneste ved Malingen, Bagningen, og dette Slags Tøndegods (og den er den eneste, da der ikke svares Consumption af de Kornvarer, som føres til Island) kan, allerhelst da disse Lauge ikke trænge til den, ingenlunde opveie imod den Skade, som den paa den anden Side tager derved, at Kornet ikke sielden bliver forringet ved Malingen og Pakningen, uagtet al den Opsigt som haves dermed, samt at det ved den, saavelsom ved Meeltræet, ligesom Brødet

ved

[19]) See Olavsens og Povelsens Reise pag. 322 — 23. 436 — 40 item Forbered. til Olavii Reise pag. 43. o. f.

ved Tønderne og Bagningen i Kiøbenhavn opstiger til en Pris, som besværer den fattige Almue i Island, og med det samme fortrykker dets Næringer; hvortil endnu kommer det Tab, som de der skulle handle paa Island altid ville lide ved den forrige Indretning, saalænge den staaer, saavel i Skibsrummet, som deri, at baade Træe og Arbeidsløn her i Landet blive immer dyrere. Saaledes kan da dette Middel tiene til at spare baade for Handelen og Indbyggerne i Island en betydelig Capital, som hiin haver hidindtil maattet spilde paa Udredningen, og disse savne udi de Næringer, der baade skulde føde dem selv og give Statens udenrigs Handel Styrke. Endelig 6.) kan jeg ikke holde mig fra at regne Korn-Avlingen med; thi saa fuldkommen som jeg er eenig med Philocosmus[20]), at man aldrig maae tænke at giøre Island til et Kornland, jeg forstaaer saadant et, hvor Kornavling skulde være noget stort, end sige det største, Nærings-Middel, saa tillade dog Lovene, Historien og vore Tiders Erfaringer mig ingenlunde at forudsette med ham[21]), alt hvad der er skrevet om Agerdyrknings Befordring i Island, som ugrundet. Jeg bliver altsaa ved de Tanker, jeg sidst[22]) har

yttret

[20]) Anførte Sted pag. 237.

[21]) Pag. 213.

[22]) Forbered. til Olavii Reise pag. 41.

Til §. 8. pag. 32.

I. Tavle

Føde-Varer, indførte til Island i ældre og seenere Tider.

	1630.	1743.	1753.	1764.	1765.	1766.	1767.	1768.	1769.	1770.	1771.	1772.	1777.	1778.	1779.
Rugmeel, Tdr.	4501	8038	10715	10760	10883	11458	13002	12088	11113	12206	11599	13094	10251	7865	8554
Rug, umalet	— —	— —	— —	— —	— —	— —	200	— —	210	8	208	8	819	430	475
Bygmeel	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	1352	1393	2111
Byg, umalet	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	605	263	1138
Havremeel	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	20	— —	— —	— —
Havre, umalet	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	98
Skonrogen-Brød, Tdr.	93	684	843	1075	1101	1325	1227	1049	1103	1194	1167	1374	1297	471	422
Skibs-Brød	352	1239	1487	1295	1521	1569	1704	1429	1391	1394	1300	1475	1337	589	986
Gryn, alle Slags	83	135	226	254	285	348	370	282	299	390	296	399	401	311	367
Erter	17	52	66	19	50	59	52	16	58	48	46	60	41	116	133
Malt	38	12	26	53	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	117	— —	— —	213
Humle	— —	38	54	138	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	267	— —	— —	358
Summa	5084	10198	13417	13594	13840	14759	16555	14864	14174	15240	14616	16814	16103	11438	14855

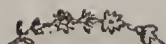
yttret derom; i det mindste kan Climatet saa meget mindre give mig Grund til at forkaste dem, som det er vitterligt, at Kornavlingen ikke er endnu i de senere Tider bleven paa meget nær tilstrekkelig forsøgt i saadanne Egne, som ere i lige Grad frie fra Træk af den fugtige Søeluft, og Kulden fra Isbiergene eller af de skarpe Vinde. Af alt dette troer jeg da, at det er overeensstemmende med en rigtig Plan i Henfigt til Fødevarernes Ind- og Udførsel og især til Korn-Handelen i Island, at Kornvarernes Priser der ere nu blevne satte saaledes, at de baade passe sig med Dannemarks Markeder, og kunne give Anledning til at befordre Jordbruget i Island; at umalet Korn er anordnet i Handelen; og at saavel Meel-Maling og Havedyrkning som de vilde Urters Benyttelse i Huusholdningen opmuntres af alle Kræfter, ei allene ved Belønninger og andre Understøttelser, men og ved Anviisninger, passede til Mængdens Brug [23]).

§. 9.

Saavidt om de Fødevarer, der indføres til Island. Nu til dem, som udføres derfra. I Henfigt til disse viser det (§. 8.) allerede anførte Forhold imellem Ind- og Udførselen deraf, at det behøver at

bruge

[23]) Forbered. til Olavii Reise pag. 113. 118. 120 — 25. item. Isl. lærd. Lista Fel. Rit. 2. B. pag. 271.

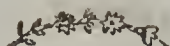

bruge sine Fødevarer til at betale, ei allene Beløbet af alle de Fødevarer, som det skal have udenlands fra, men og en stor Deel af de Fornødenheder, som anden Huusbrug og Næringerne udkræve, og som jeg siden stykkeviis skal anmælde. Heraf flyde naturligviis 2de Grundsetninger for Island. Den eene at tage det mindste som muligt af udenlandske Madvarer, som desuden baade kostbarere og mindre overeensstemmende med dets Huusholdnings-Maade (§. 8.), for at kunne have desmere tilovers af dets egne Fødevarers Værd, til at indkiøbe andre nyttige og nødvendige Varer, som det trænger til. Den anden: At søge altid at beholde saa mange indenlandske Fødevarer usolgte, at det ei skal udsettes for, eller lide, Mangel paa fornøden Underholdning. Det kan ikke tages i Tvivl, at de jo begge ere overeensstemmende med en god Handels-Indretning, ligesom den sidste af dem bestemmer i Særdeleshed det naturlige Forhold, som Udferfels-Handelen, naar den skal være saaledes, skal staae i med Indbyggernes Underholdning i Landet; hvorfor det for rum Tid er ønsket [24]), at dens Udøvelse maatte blive handhævet ved offentlig Myndighed, hvilket og nu Allernaadigst er befalet [25]); Thi saa rigtigt som det er, at

[24]) Deo, Regi, Patriæ pag. 139—40.

[25]) See Kongel. Resol. 8 Apr. 1782.

at det er desbedre, jo mere Staten kan faae at føre ud, saa vist bliver det altid en Hoved-Betingelse, som derved maae settes forud, at Nærings-Standen, saavidt den skal arbeide for Udførsels-Handelen, aldrig maae mangle Føden, denne første Fornødenhed; og at ville formeene Nærings-Standen i Island at bruge, om det endog var fornemmelig, dens egne Produkter dertil, var at gaae baade alt for vidt, og urigtig til Verks, da baade denne Stand og Handelen ere i alle Henseender overhoved at tale best tiente dermed (§. 8.). Jeg er altsaa saa langt fra den Tanke, som jeg ofte haver hørt, og endog seet skreven, at Island bruger for meget af sine egne Fødevarer, at jeg tvertimod er fuldkommen overbeviist om, at det bruger for lidet, eller egentlig sagt, at alt for mange iblant dets Indbyggere drage saa liden Omsorg for altid at have den fornødne Forraad deraf, at de hvert Aar gierne sælge dem bare ud, og lade siden deres Ophold Vinteren over for det meste komme an paa det uvisse, nemlig ved Søekanten paa Høst- og Vinter-Fiskeriets Lykke, og til Lands paa Vinterens Lemfældighed. Dette saaledes forudsat, kan jeg nu noget nærmere foretage hvert Slags af de Fødevarer, som udføres fra Island, og da først de af Slagteriet, fornemmelig Kiød og Smør. Angaaende Kiødet er det værd at merke, at den gamle Historie aldrig

regner dette iblandt de betydelige Handels-Artikler i den Tid; vist nok fordi de gamle, som ikkun brugte lidet af fremmede Fødevarer, og rettede deres Faare-Drift meest efter Foeringen (§. 8.), kunde behøve det Kiød, de havde, til egen Fortæring; det er altsaa først blevet til saadan en Handels-Artikel Tid efter anden igiennem Middelalderen, og allermeest i de senere Tider, ligesom hiin gamle Huusholdnings-Maade er bleven forandret. I vor Tid, især fra 1767 af, haver Faare-Sygen, som for er meldt, ei allene umiddelbar, ved hvad den selv haver bortrykket, men ogsaa middelbar, ved hvad der i den Anledning er blevet opkiøbt af Indbyggerne selv til ny Besetning, fra de Egne, der have havt friske Faar, hvilke altsaa have beholdt saa meget mindre tilovers til Udsalg ud af Landet, formindsket denne Handelsgreen saaledes, at den næsten er bortfalden, hvilket de haarde Aar fra 1778 end meer have befordret. Ikke des mindre bliver den baade i sig selv, og i Hensigt til Huusholdningens nærværende Forfatning i Island, altid at agte for temmelig betydelig, da det er bekiendt, som og den 2den Tavle tildeels udviser, at man, naar Landet allene haver saadan en Besetning, som det sædvanlig har havt i de senere Tider, kan sikkert regne Udførselen af Kiød, eet Aar imod et andet, for 4 til 5000 Tønder. Det bliver og i Almindes-

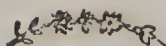
mindelighed hoiligen fornødent ei allene at holde den ved lige, men endog, om mueligt, at udvide den; thi Land-Districterne i Island kunne ingenlunde undvære den, naar de skulle kunne tilhandle sig de mange Fornødenheder, uden hvilke deres Ophold, Huusbrug og Næringer aldeles ikke kunne bestaae og endnu mindre forbedres. Jeg kan ei heller see, at den kan geraade i nogen virkelig Strid med Danmarks egen Qvæg- eller Kiød-Handel, men troer meget meer, at den altid kan blive eet iblandt de tienlige Midler til at kunne forebygge, at dette Rige ikke skal behøve at tage alt for meget fra sin øvrige Forbrugelse samt udenrigs Qvæg- og Kiød-Handel, til at forsyne Hovedstaden saaledes, at Prisen paa Levnets-Midler ikke skal stige der over det rette Forhold for Borgeren overhoved, og i Særdeleshed for Fabrikanten, for Haandværksmanden, og den Søefarende. Men en jevn taalelig Pris der paa dette Slags Varer maae naturligviis udbrede sin velgiørende Indflydelse saa meget videre, som denne Stad i Sandhed er, og vil altid blive Middelpunktet for Rigets hele Fabrikation og for dets Søefart. I det mindste haver Erfarenheden viist, at den islandske Kiød-Handel haver meget merkelig hiulpet hertil i forrige Tider, ligesom Afsavnet af det islandske Kiød unegtelig haver havt sin Deel med i Fedevarernes trykkende Dyrhed i Kiø-

C 3 benhavn

benhavn i disse sidste Aaringer. Den islandske Kiødhandel kommer ellers an paa Kiødets egen Godhed, dets handelsmæssige Behandling, og en til dets Mængde svarende Afsetning. Til at Kiødet i sig selv kan blive fuldkommelig godt, behøve Indbyggerne i Island at beflitte sig paa de gamles Regel, heller at have færre Kreature, som ere vel ved Magt, end fleere slet holdne, og Handelen, at faae Kiødet til Markedet ligesaa godt, som det kan falde i Island. I denne Henseende haver Taxten af 1776 med god Grund ophævet de senere Compagniers i alle Henseender høist skadelige Forholdsmaade [26]), at lade slagte for tidlig til Handelen, inden Qvæget var blevet fedt, og derimod, efter den ældre Brug, sat denne Slagtertid længer ud paa Høsten; men omendskiønt den siden er fløttet noget tilbage, ere dog Skagestrands, Hofsos, Husevigs og Orebaks Havne alt for usikre for Skibene saa sildig paa Aaret. Kiødet fra disse Havne kan altsaa ikkun sielden bringes hid det samme Aar, som det er slagtet; det haver endog hidtil, da dets Mængde haver været alt for liden til at lønne anden Anstalt, maatte ligge der ei allene Vinteren over, men og indtil anden Høst, hvorved det har tabt sig alt for meget, inden det haver kunnet blive anvendt til videre Forhandling; og dette

[26]) See Olaffens og Povelsens Reise p. 203 —. 4.

dette staaer ikke til at afhielpe, uden det kunde bringes hid enten sidst i Foraaret eller tidlig om Sommeren, hvilket dog neppe vilde stoppe Omkostningerne, uden andre Hensigter tillige kunde forenes med en saadan Reise, hvilket og vel ikke kan agtes for ugiørligt. Derimod ere alle de andre Slagterhavne, saasom Oefiords, de 3de Østerhavne, Holmens og Stikkesholms sikkre nok for Skibe til at kunne oppebie den rette Slagtertid, saa at Kiødet derfra jevnlig kan komme til Kiøbenhavn endog kort efter at det er nedlagt, uden saavidt eet og andet Skib, ved indfaldende ugunstige Omstændigheder, af og til kan nødes til at overvintre i Norge, hvilket ei er at regne paa, thi saadanne Misheld er enhver Handel underkastet. Saaledes kommer jeg til dette Kiøds Afsetning, som jeg vil tage under eet med dets Behandling, da Afsetningen setter denne uadskillelig forud. I de fremfarne Tider, har man ei søgt anden Udvei til at afsette det deraf, som blev tilovers fra hvad der skulde leveres først til Kongens Fadebur, og siden til Søe-Etaten for en fastsat Priis, end allene Kiøbenhavns egen Fortæring; Men deraf flød, at Handelen, naar den havde Mængden, og Riget gode Aar, blev forlegen dermed, saa at der haves Exempel paa, at den har ladet føre Kiød tilbage til Udsalg i Island, hvilket ei kunde andet, end give et

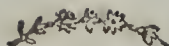

vist og betydeligt Tab. Jeg seer og anmerket [27]), at det Kiød, som Søe-Etaten fik, haver ikke været saa godt, som det kunde blevet under en bedre Handels-Indretning, end den da værende; og jeg kan begribe, om endog Behandlingen i og for sig selv ei har havt nogen Skyld, at den blotte Forskiel paa smaa- og stor-hugget Kiød, som i den Tid var i Brug ved den Islandske Handel, kan have været Aarsag dertil, da Søe-Etaten ikke fik uden det storhugne, hvorfra de beste Stykker sædvanlig vare forud udsøgte. Derimod kan jeg ikke saa lige fatte, at Aarsagen hertil kan have været, at dette, som andet Handelens Slagterie, var af de sletteste Faar; da jeg veed med Vished, at Indbyggerne i alle gode Faare-Egne, og de ere de fleste, udsøgde i Almindelighed endog med Flid til dette Slagterie, helst af de unge Veder fra 1 til 3 Aar, just de allerbeste, vel vidende, at de jevnlig kunde faae saadan en 1 Aars Vede betalt som en 2 Aars, og saa fremdeles indtil det 4de Aar, som den Tid var fastsat for en Vedes høieste Værd; og nu omstunder have de saa meget større Aarsag til at udsøge de beste Faar dertil, da baade Kiød og Tallig betales efter Vegt; og da den forrige Forskiel paa stor- og smaahugget Kiød ikke er overeensstemmende med nærværende Indretninger, og altsaa ikke heller nu

meer

[27]) Philocosmus p. 182—83.

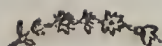
meer Afgang til at føge det beste fra, kan man saa meget meer være forsikkret om Kiødets Godhed i sig selv. Men til dets Afsetning, for de kommende Tider, naar nogen betydelig Mængde deraf skulde komme i Handelen, vil uden Tvivl behøves at tænke paa flere end een Udvei, foruden det som Kiøbenhavn egentlig fortærer; og de Omstændigheder, som de Tider selv give ved Haanden, ville vist nok allerbest vise, hvilke de rette blive. Imidlertid vil jeg dog nævne nogle, som man kan i Tankerne forestille sig. Een kunde være, at Søe-Etaten tager noget af dette Kiød med iblandt sin anden Provision af Feedevarer. Ì det mindste er at vente, endog i Følge forbemeldte allerede fastsatte Regler for denne Handel, at den vil kunne blive vel tient dermed; det kommer ikkun an paa, om den kan finde sin Regning ved at betale det efter de nu værende eller kommende Handels-Priser; Thi den forrige Taxt 6 Rdlr. 4 Mk. for Tønden var alt for ringe dertil. En anden Udvei, som endog er bragt paa Bane for faa Aar siden, er at tage noget deraf med til Hvalfangsten og Colonierne i Grønland; og det kunde synes vel værdt at tænke paa, saasnart baade denne Fangst, og den Islandske Kiød-Handel kunne igien komme i sin forrige jevne Gang, da det man vilde bruge til Vinter-Udredningen til Grønland kunde tages af det, som kom hid

om Sommeren, og det der skulde bruges til den om Foraaret af det som kom om Høsten eller Vinteren. Det tredie, som ligeledes er blevet paatænkt, siden Hans Kongelige Majestet paatog sig Handelen paa Island, er ogsaa at lade noget Islandsk Kiød gaae med andet af samme Slags til Vestindien. Man har endog sat en Prøve derpaa; men den mislingede, fordi Kiødet havde faaet Skade, da det kom der. Dog, denne Prøve var baade ubetydelig, og i øvrigt saaledes beskaffen, at den med al Rette kan agtes som ugiort. Saadant Forsøg kunde mueligen altsaa fortiene at igientages i Tiden, enten fra Kiøbenhavn, eller ved at lade en liden Ladning Kiød, saasnart som Slagteriet paa Østerlandet, Holmen eller Stikkesholm i Island var ude, gaae lige derfra til Vestindien, hvis man ei kunde frygte for at bringe for meget til Markeet paa eengang, inden man var ret kommen i Gang med denne Handelsgren. Men det forstaaer sig selv, at hvad man vil bruge, enten til denne eller til anden Handel, maatte være ret behandlet; og det frygter jeg meget for, at det ommeldte ikke haver været. I det mindste haver jeg i de seenere Aaringer seet Handels-Kiød fra Island, der ikke haver været nær saa vel behandlet, som jeg haver seet det for 30 Aar siden, og endnu meget mindre efter de nu bekiendte Forskrifter om Kiød-Saltning, om-

endskiønt alle Slagterhavne i Island ere blevne forsynede dermed; og muelig have Handels-Folkene i Island, nu i nogle Aar, da Handels-Slagteriet der haver næsten standset, tabt noget af sin forrige Færdighed i Kiød-Saltningen. Den Post stod dog vel lettelig til at raade Bod paa, saavidt noget deri maatte findes at mangle. Men at Faare-Kiød ikke skulde kunne, ligesaavel som Oxekiød, nedlegges og behandles saaledes, at det kan blive tienligt til Udførsel til fremmede Steder, kan jeg vist ikke troe; og skulde St. Ubes Salt, saaledes som det nu jevnligen falder, findes, ved rigtig og nøiagtig Prøve, at være svagere end før, eller især for svagt hertil, maatte det ikke bruges, førend det var noget giemt. Hermed vil jeg for denne Gang lade det beroe med denne Post, da det som nu er sagt synes noksom at kunne berettige til den Slutning, at de nyere Foranstaltninger til at opmuntre en ordentligere Faare-Avling i Island[28]) ere baade overeensstemmende med Indbyggernes Ophold og en god Handels-Indretning. I begge Henseender vil det ellers blive en nyttig Regel, ikke at holde alt for stor en Mængde af Faar paa de Steder, hvor Mangel paa Græsgange til Fields neder til at holde dem om Sommeren paa Gaardenes Hiemme-Marker; thi de forderve Græsgangene

[28]) Forbered. til Olavii Reise pag. 88—93.

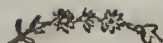
gangene[29]), og blive derved hinderlige for Jordbrugets Forbedring og deriblandt for Hornqvæg-Avlen. Ligesaa nyttigt vilde det og være, om man ikke, som jevnlig er skeet i de seenere Tider, udsatte alt for mange Faar til Udegangens uvisse Skiebne om Vinteren, men heller slagtede fleere til Forraad i Huusholdningen, og derimod sparede noget af Kornvarerne; Aarsagen er sagt tilforn (§. 8). Jeg kommer saaledes til Handelen med Oxekiød. Den baade trænger til og fortiener al Opmuntring; thi Horn-Qvæg-Avlen staaer ei allene i uadskillelig Samfund med Jordbrugets Forbedring, men er og eet iblandt de naturlige Nærings-Midler for Island, som baade har været meget stort i de ældre Tider, og giort en herlig Nytte i dets Huusholdning (§. 8.); ja endog havt en merkelig Indflydelse paa Folkemængden selv. Oxekiøds Beqvemhed til Udførsels-Handel er overalt erkiendt, og man seer af den 2den Tavle, at en Deel meere deraf er blevet udført i de forrige Tider, end i de seenere. Men blotte Græs-Stude i Island ville neppe kunne give saa feedt og saftigt Kiød, som Udførsels-Handelen udkræver. De Stude, der skulde slagtes til saadan Handel, maatte altsaa feedes, i det mindste paa den Islandske Maade; men til at dette kunde nogenledes lønne sig er den Taxt, som

endnu

[29]) Olaffens og Povelsens Reise §. 738. p. 702—3.

endnu er sat paa Oxekiødet der, alt for meget ringe; og altsaa maatte den enten forhøies, eller ogsaa Indbyggerne, saalænge dette ei kan skee, bruge det meste af deres Oxekiød til egen Fortæring. Smør er, ligesom Kiødet, først blevet en Handels-Artikel efter Haanden i Middel-Alderen og de senere Tider; og da det er bekiendt, at Island selv endnu i forrige Aarhundrede brugte meere Smør, end det bruger nu, og der endda bleve udførte 1624 663. Td. og 1630. 334 Td. saa synes dette at give et tydeligt Beviis paa, at det endda har holdt større Mængde af Malke-Qvæg, end nu. Det er og vist, at naar dette Land var forsynet med en passelig Besætning af Qvæg, og dets Jordbrug var forbedret i Forhold dertil, da vilde adskillige, ja de fleste, Land-Distrikter kunne frembringe en god Deel meere Smør, end det behøver til sin Fortæring. Derfor kan jeg ikke andet skienne, end at jo de nye Anslag til at opmuntre Smør-Saltningen i Island [30]) ere ganske overeensstemmende med en tienlig Handels-Indretning, allene at Indbyggerne, naar de ret kom i med denne Handelsgreen, vilde holde Maade dermed, og ikke selge meere Smør ud af Landet, end de vel kunne undvære. I det mindste er det meget begribeligt, at den nu for rum Tid siden antagne Regel ved Handelen i Island, ikke at antage

[30]) Forbered. til Olavii Reise pag. 117. 119—20. 133.

antage uden usaltet Smør, haver været til Skade ei allene umiddelbar baade for denne Handelsgren især, og for Smørrets Behandling i Landet i Almindelighed, men ogsaa middelbar for Landbruget og Fædriften der, ved at fortrykke en saa vigtig Produkt af begge, som Smørret er, fra den Værd, som dette kunde vundet ved ret Behandling, samt desuden at bringe det i Miscredit i Statens Handel, da ikkun faa have nogentid kundet bringe det saa fersk, at det kunde blive til en ret Handel-Gadding naar det var saltet. Men saalænge Smørrets Behandling der i Landet ikke bliver bedre, end den er endnu, var det endog at ønske, at intet Smør blev udført, helst naar Landet, som nu overhoved at tale, ikke eengang haver nok deraf til eget Brug. Af Ost kunde Island frembringe meget meere, end nu, naar dets Landbrug blev forbedret. Der er og ingen Tvivl om, at den jo meget vel kunde blive tienlig til Udførsel ved en forbedret Behandling; Men jeg for min Deel vilde helst ønske, at Indbyggerne vilde, som legge Vind paa at lave gode Oste, saa bruge dem selv, i deres Huusholdning efter deres Forfædres Exempel[31]); endskiønt jeg vel kan skiønne, at det meget Skior eller oplagte Melk, som de fast daglig bruge baade fersk og suur, naar de kun have den, er dem paa

visse

[31]) Olavsens og Povelsens Reise pag. 692. 826.

visse Maader i Østens Sted. Den Islandske Tallig, og især Faare-Talgen, at jeg og skal nævne den, er en god Handels-Artikel; thi dens Hvidhed og Haarhed, som igien er en naturlig Virkning af Landets Græsgange og Leie paa Jordkloden, giøre de Lys, som støbes deraf, særdeles beqvemme til Udførsel til varmere Egne. Til at lade alt det deraf, som nogenledes kan undværes, gaae ind i Handelen, giver dens forhøiede Priis i Taxten af 1776 en god Opmuntring, som og haver viist sin Virkning siden den Tid. Men for at kunne faae den fulde Nytte deraf, og især vinde den Forskiel, der er i Prisen paa Tallig smeltet i hele Træer, frem for Stumpe-Tallig, behøve de af Indbyggerne, der have meget at slagte, at beflitte sig paa, efter de nyere Foranstaltninger, at behandle deres Tallig saa vel, at den ogsaa kan blive antagen paa den første Maade.

§. 10.

Saaledes kommer jeg til den Deel af Fødevarerne, som Fiskeriet afgiver til Handelen. Men angaaende disse, betragtede allene som Fødevarer, kan jeg være des kortere, da det, der er at sige om dem i Henseende til Handels-Indretningen, naturligviis maae overhoved falde ud til de selvsamme Grundsetninger, som alt ere fastsatte om hiine af Slagteriet (§. 9.). Allene vil jeg erindre i Almindelighed, at

det

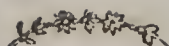

det er en god Anmerkning, (som jeg har seet giort af andre), at Fiskeren, for de store Besværligheders Skyld, som Fiskeriet medfører, maae være vant og holdes ved en haard, og, for dets ringe Fortieneste, ved en eenfoldig og ukunstlet Levemaade, og at man derfor bør tage sig vare for, at han ikke gaaer over til en anden; thi jo meer eenfoldig og mindre kostbar hans Levemaade er, des tienligere maae den være til at befordre baade hans Haardførhed, Ophold, og Velstand. Det havde altsaa været en nyttig Grundregel, aldrig at lade den fiskende Almue i Island, saa yderlig som skeet er paa adskillige Steder, forlade Landets gamle Levemaade: fornemmelig at nære sig af dens egne og Oplandets Produkter; ikke at bruge flere udenlandske Fødevarer, end den virkelig behøvede, som Tilstød til hine; og ikke at selge ud af Landet fleere af dens egne, end den kunde undvære. Men dette er gaaet ganske tvertimod. Man har jevnlig søgt at faae indhandlet, ei allene det af Almuens Fangst, som den kunde miste, men ogsaa alt for meget af det, som den selv skulde brugt baade til Fortæring, og til at tilkiøbe sig de saa aldeles uundværlige indenlandske Landvarer. Herved er den i lige Grad nyttige og nødvendige indbyrdes Handel imellem Søekanten og Oplandet i Island alt meer og meer bleven svækket;

Vanen

Vanen til udenlandske Kornvarers alt for yppige Brug (§. 8.) rodfæstet og udbredet; og, det som er det verste, en efter denne Almues Vilkaar overdreven Forbrugelse af Tobak og Brændeviin alt for meget opmuntret i de fleste See-Distrikter. Det første haver overmaade skadet alt hvad man kan kalde forsynlig Huusholdning hos den fiskende Almue i Almindelighed, og med det samme dens Formue og Velstand, da Erfarenheden idelig viiser, at den sædvanlig aldrig kan udholde haarde Aar saa vel og længe, som Landmanden, men staaer endog strax Fare for at lide Nød, om Fiskeriet ikkun mislinger en vis Deel af Aaret, og haver endog ofte da (jeg undtager nogle enkelte Formuende) intet klækkeligt oplagt eller sparet til at betale med, hvor meget den end kunde synes at maatte have fortient i de bedre Tider. Det sidste, især Brændevinen (hvorom jeg paa sit Sted skal tale noget meere) haver været og er ligesaa skadelig for Sæderne og Reenligheden, og Mangelen af denne igien hinderlig for Berns Avling og Opfostring, og med det samme ei allene for Folkemængdens Formeerelse, men og for dens Vedligeholdelse selv. Herom vil jeg henviise til hvad der er sagt paa et andet Sted [32]), og allene føie til, at denne Post er saa vigtig,

[32]) Anm. til Olavii Reise p. 659 — 664. see og Olavsens og Povelsens Reise §. 34. p. 20. 21. it. p. 326 332 353. 961. §. 887. p. 965. foruden de hisset paaberaabte Steder.

vigtig, at det kunde synes Umagen værdt at foranstalte saadanne Mándtals-Lister, som kunde viise det indbyrdes Forhold imellem Antallet af dem, der aarlig fødes, opdrages, og døe i adskillige lige folkerige Land- og Søe-Distrikter i Island mod hinanden at regne; da det efter en Mands Alder, og venteligst før, at forstaae naar denne Sags nærværende Forfatning vedbliver, vist vilde blive kiendeligt, at de sidste jevnligen baade tabe selv, og betage de første saa mange Mennesker, at Landet trues med at blive efterhaanden alt meer og meer øde af Mangel paa Folk. En anden Erindring, som jeg her vil giøre, er denne: At omendskiønt det, som de Islandske Fiskerier have hidindtil ydet til Statens Handel ikke kan kaldes ubetydeligt[33]), saa maae dog enhver tilstaae hvad kyndige Mænd forlængst have anmerket[34]), at det er kun en liden Deel af hvad de kunde givet, naar de havde været drevne i al den Vidde, som Naturen og Omstændighederne kunde giøre muelig at sette i Verk. De fortiene altsaa i al Sandhed ligesaa meget at opmuntres og forbedres, som de trænge dertil, alleene at dette ikke skeer saaledes, som om der var intet at tænke paa i Island uden bare Fiskevarer; thi saadan eensidig Maade at gaae til Verks paa, vilde ik-

kun

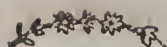
33) See den 2den Tavle.

34) See iblandt andre Philocosmus pag. 47. 131. 147.

kun frembringe ligesaa skadelige Virkninger, som den i sig selv er urigtig og ugrundet. I Særdeleshed maatte det, i Kraft af det allerede (§. 7.) anførte, blive en Hovedregel ved denne Forbedring, at den saavidt muligt blev overalt sat i det naturlige og rette Forhold til Landbruget. Og derfor bær jeg for min Deel meget stor Tvivl, om det virkelig er rigtigt og nyttigt paa alle Sider, at tilpligte Oplands-Folket i Island at søge Fiskerie videre end det selv kan finde sin Regning eller sand Fordeel derved; anseet at det er forlængst erkiendt [35]), at saadan Blanding af Søe- og Landnæring sædvanligst virker dette, at ingen af Deelene bliver dreven til Gavns. At Oplandsbonden i enkelte Tilfælde tager sin Tilflugt til Søebruget, naar hans egen Næring, enten formedelst Qvæg-Død, Misvext, eller andre saadanne Uheld, negter ham det fornødne, eller og paa den Tid af Aaret, som han intet kan forsømme hiemme, er noget ganske andet. Jeg vil slutte paa dette Sted med den Anmerkning: At saa meget magtpaaliggende som det er for Island, at kunne spare det meeste som muligt af Fiske-Varerne, for at kunne tilkiøbe sig de mangfoldige Fornødenheder, hvortil det trænger Udenlands fra, saa

D 2 er

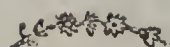
[35]) See Olavsens og Povelsens Reise §. 505. pag. 335. og mange flere tilforn paaberaabte Steder. Olavii Reise pag. 325.

er det ikke mindre, at dets Indbyggere ikke lade saa mange af disse gaae sig ud af Hænderne, allermindst for skadelige, eller dog undværlige Ting, at de selv derfor skulle lide Mangel. Jeg haver seet anmerket i denne Henseende, at Island selv fortærer det meeste af al den Fisk, der fanges, anseet at det udgiør 16250 Skpd., om man ikkun regner 40000 Mennesker i Landet, og for enhver af dem 2½ Pd. ugentlig, eller 130 Pund om Aaret. Men derved maae merkes: paa den eene Side, at Folketallet i Island er større, samt at al Mængden i Søe-Districterne fortærer meget mere Fisk; og paa den anden, at der ere mange Tusende oppe til Lands, som aldrig eller ikkun meget sielden smage Saltvands-Fisk, og den allerstørste Deel af det hele Folk, der ikke fortærer nær saa meget deraf som her er beregnet. Det er og heel bekiendt, at det meste af al den Fisk, som fortæres der i Landet, (helst i de Aaringer, naar Veirliget ikke er føieligt for Fiske-Virkningen), og deriblandt de mangfoldige Rognkægser eller Steenbider, som bruges til Spiisning paa Vesterlandet og paa fleere Steder, ikke at nævne Torske-Hoveder, Helleflyndre, Haakall, Sælhunde o. d. er ikke Handels-Gadding. Denne Regning er altsaa ikke efterretlig. Og om endog Fortæringen af alle Slags Fiskevarer i Island var meget større, saa synes mig dog ikke, at man kan

rigtig

rigtig regne saa mange 7 Rdlr. tabte for Indbyggerne, og saa mange 13 Rdlr. for Staten, som der fortæres Skippund Fisk; thi hvad der bruges til nødvendigt Livs Ophold kan ikke siges at være tabt, helst naar det er tillige efter sin Natur passeligst til det Steds Huusholdning, hvorom der er Spørsmaal (§. 8. 9.); og saa megen Gunst som Udførsels-Handelen uſtridigen fortiener, saa bør dog Foden, ligesaavel som Livet selv, altid gaae forud. Med eet Ord: det kunde give Anledning til adskillige frugtbringende Betragtninger, om man kunde faae rigtig at vide, hvor megen Fisk der fortæres i Island eet Aar imod et andet. Men da man ei veed det, vil jeg kun sige: at det vel kan være, at Island bruger selv meget meere Fisk, end her er beregnet, og endda kan det ligesaa vel være, at det sælger meere Fisk til Udskibning, end det virkelig burde, at forstaae i Forhold til Fiskeriets og dets andre Nærings-Midlers nærværende Drift. Derfor tør jeg for min Deel ikke antage det, at der i de seenere Tider er blevet udført meere fra Island saavel af Fiske som andre Varer, end i de forrige, for noget Beviis paa, at Indbyggerne ere blevne flittigere, eller have forbedret deres Næringers Drift, men meget meer derpaa, at de som før er meldt, have brugt mindre Forsynlighed, og langt fra ikke sparet saa meget til deres egen Huus-

brug, som før; allerhelst da man finder, at der allerede 1630 er indført meget meere, i det mindste af visse Slags Fiske-Redskaber, end i de seenere Tider, hvoraf man skulde slutte, at Fiskeriet da var blevet drevet sterker end siden; med mindre nogen Erfaring ved Redskabernes Brug, som vel kan være, skulde have foraarsaget saadan Forandring i disses Sorter. Hermed vil jeg da gaae nærmere til Handelen overhoved, og derfra videre til Fiskeriet især.

§. 11.

Een af de førſte Egenskaber ved en tienlig Handels-Indretning for Island, er uden Modsigelse, at de Steder, som bestemmes til Handel, udsøges saaledes, at de, saavidt hver Egns Beliggenhed tillader, kunne blive de beleiligste til at lette Afsetningen, paa det deus Lethed ogsaa paa sin Side kan være et Middel til Næringernes Opmuntring og Handelens Udvidelse. I de gamle Tider, da næsten enhver af de store Elve-Mundinger kunde tiene til Havn, var der fast intet betydeligt Bygdelav, som jo blev beseilet. Uagtet disse Aamunde vare blevne i Middel-Alderen for en stor Deel tilslammede, viise dog de af vore Tiders Reisende[36]) anmerkede Levninger af da

værende

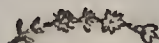
[36]) Olafs. og Povels Reise p. 280. 371. — 72. 617. 741. 1036. Olavii Reise, paa Registeret, under Handels-Anlæg samt Irske og Tydske gamle Handelssteder.

II. Tavle.

Mad- og nogle andre Varer af Fiske- og Slagteriet, som findes at være udførte fra Island i forrige og seenere Tider.

	1624.	1630.	1734.	1743.	1753.	1764.	1765.	1766.	1767.	1768.	1769.	1770.	1771.	1772.	1773.	1774.	1775.	1776.	1777.	1778.	1779.
Torfisk, Skipd.	5817	2823	5885	5380	3007	6116	7315	8682	7128	4472	5944	5892	8269	6534	7691	7865	6339	5552	4880	5494	4901
Klipfisk	843	207	812	392	238	203	360	896	502	1259	1376	1472	2435	2316	2597	2612	1972	2774	2704	3733	3612
Salt Torsk og Cab. Td.	444½	142	644	658	481	513	393	711	632	598	1106	915	522	1155	1104	853	946	1496	1046	1189	1905
Lax	5½	5	4	3	5½	14	3	4	6	3	½	3	56	1½	2	1½	25½	61	63	42	16½
Tran, Tdr.	930	1445¾	464	471	253	1344	988	384	362	856	998	1098	769	691	916	905	965	1381	1078	853	1402
Torske-Rogn. Tdr.	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	104	— —	134½	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —
Faarekiød, Tdr.	2537½	946½	4032	5277½	4430	5078	5018	3104	2129	2320	2328	2145	2121	1887	1103	1169	1219	1521	156	184	728
Oxekiød, Tdr.	184	163½	89	109	41																
Saltede Faare-Tunger, Td.	— —	— —	— —	— —	— —	12	11⅞	9⅝	5½	6½	5⅛	5⅛	4¼	3⅝	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —
Tallig, Tdr.	337	133¾	7847 Lpd.	9506	8746	8018	9703	5020	3508	3861	3530	2894	2877	2578	— —	— —	— —	— —	— —	— —	12188
Smør, Tdr.	663	334½	— —	— —	— —	391 Lpd	552	143	123	216	414	240	133	84	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —

værende Handlendes Oplags-Steder, at de jevnlig have søgt, endog de inderste Fiorde og Vige, hvor Skibe kunde ligge. I de seenere Tider, og især i de sidste 200 Aar, ere derimod Handels-Anleggene blevne indskrænkede til nogle faa Steder, fast allene udsøgte efter de 2de Grundsetninger: Letheden at søge Landet, og at komme til Søes igien. Aarsagen var, at dette i de Tider ikkun blev beseilet med nogle faa Skibe, og at man ikke havde de fornødne smaae Fartøier, til at anløbe fleere mellemliggende Anlæg, og hente Varer derfra til Hoved-Anleggene. Heraf er fulgt, at adskillige Havne-Distrikter ere blevne saa store, og Veien til Handels-Stederne saa overhaands lang for mange af Indbyggerne, at de ere nødte til at spilde aarlig alt for meget af den Tid, som Næringerne selv uomgængelig behøve, blot paa at føre deres Varer til Markedet, og hente deres Fornødenheder derfra igien. Saaledes haver (at jeg strax skal give nogle Prøver herpaa), Vester-Skaptefells-Syssel en Vei til Handelen, som næsten er uovervindelig, hvorfor det var meget at ønske, at Havnen ved Dyrhole-Øe maatte findes saa beqvem, at det i vore Tider paatænkte Handels-Anlæg sammesteds kunde finde Sted. Saaledes haver ei allene Myre-, men og en Deel af Borgefiords-Syssel alt for lang Vei til Holmen paa den eene Side, og

Budenstad paa den anden, hvorfor det og er blevet bragt i Forslag, at oprette et Anlæg til Handel i Strømfiorden, da det nu er udfundet, at denne haver en brugbar Havn. De nordligste Dele af Isefiords- og Strande-Sysseler have heller intet nærmere Handelssted end Skutulsfiords og Reykefiords, da de dog ikke mangle tienlige Havne saavel i Jøkelsfiordene, fornemmelig i Hrappsfiorden, som og i Ingolfs og Nordfiorden[37]). Overalt ere disse lange Handels-Reiser særdeles trykkende; dog ere de det allermeest paa de allernordligste og haardeste Steder, f. Ex. Hornstrandene og flere, der ikkun have en meget kort Sommer; og hvor det treffer, at disse lange Veie ere tillige vanskelige og farlige, som de virkelig ere fast paa alle saadanne Steder, saa bliver gierne en god Deel af det, som skal bringes til Handelen, enten ganske spildt, eller dog saaledes fordervet og forringet, at det taber meget i sin Priis[38]). Alt dette giør, at en Deel af Indbyggerne paa saadanne Steder ikke eengang kunne overtage sig at søge selv til Handelsstederne, men maae lade sig nøie med at kiøbe det lidet, de behielpe sig med, af udenlandske Varer, paa anden og tredie Haand, da de let kunne giøre

den

37) Olavii Reise pag. 35 — 37. 121 — 22. item 169. 181 — 82.

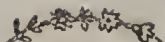
38) See sammesteds pag. 456.

den Regning, at deres Reiser til Handelen vilde, foruden hvad de imidlertid kunde forsømme hiemme, koste dem næsten lige saa meget, som det hele Beløb af hvad de have at handle med. Saaledes er det da en naturlig og nødvendig Følge af Mangelen paa Nørelse og Afsetning, eller rettere sagt, af den store Vanskelighed i at faae den sat i Verk, at Næringernes Drift paa slige Steder maae indskrænkes allene til at opholde et uselt Liv; den qvæler endog saaledes al Stræben og Munterhed til deres Forbedring og Handelens deraf flydende Udvidelse, at den reent betager alt Haab om, at nogen af Deelene kan komme til Modenhed, saalænge den ikke bliver saavidt mueligt afhiulpen; ja den haver giort meget til, at adskillige nærsomme, og deriblandt nogle for Udførsels-Handelens Befordring fordeelagtige, Strekninger i Landet ere deels blevne ganske, deels næsten øde. Saaledes ligger al den gode Leilighed, som en Deel Egne paa Hornstrandene tilbyde til nye Boeligers Anlæg[39]), til det meget der faldende Drive-Tømmers nyttigere Anvendelse end hidindtil baade til Huse og Fartøier[40]), og overhoved til Fiske- og Tran-Handelens Formerelse ved Fiskeriets, og fornemme-

D 5 lig

[39]) Olavii Reise pag. 40. 48. 50 — 52. 69. Olafs. og Povels. Reise pag. 496. 502 — 4.

[40]) Olavii Reise pag. 143 — 44.

lig Haakalle- og Sælhunde-Fangstens fuldkomnere Drift[41]), aldeles ubenyttet meest af samme Aarsag. Paa samme Maade haver den heel kraftigen medvirket til, at det øvrige Nord- og Østerlands Næringer og Handel aldrig have kunnet komme til en med disse Landstrekningers naturlige Beleilighed forholdsmæssig Fremgang. Det sidste nemlig haver nu næsten en Mands-Alder saa godt som intet Fiskerie havt, eller i det mindste ingen saadan Søgning af Fiskerie, som kan fortiene Navnet. Det første, og fornemmelig Hunevands- og Skagefiords-Sysseler, have ei allene i lang Tid udreedet Folk til Fiskerie paa Vester- og Sønderlandet, men og kiøbt eller hentet næsten al deres Madfisk derfra. Øefiords-Syssel, som ligger endnu længer borte, haver tildeels giort det samme. Men derimod er Søebruget i alle disse Districter selv blevet desmeer ufuldkomment, jo meer de have søgt det paa hine fraliggende Steder. Det kan lade sig høre, (skiønt det haver ikke engang været Brug i forrige Tider[42]), at en Deel af de nærmeste, fornemmelig af Hunevands-Syssel, udrede nogle Folk til Vinter-Vætiden i Sneefieldsnæs-Syssel, ja endog paa Sønderlandet, da de ei kunne have

41) Sammest. pag. 170. Olaff. og Povelf. Reise p. 496. §. 634. pag. 504. §. 635. pag. 505. §. 641. pag. 514.

42) Olaff. og Povelf. Reise §. 492. pag. 323.

ve nogen egentlig Vinter- Værtid hiemme hos dem selv, og ei heller udrette noget ved deres Jordbrug eller Ferskvands-Fiskerie paa den Tid af Aaret. Men i den Grad som denne udenfierdings Fiske- Søgning er i rum Tid dreven af Nordlandets Indbyggere, allerhelst saavidt den er gaaet ud paa Foraars- eller Høst- Værtid paa hine fraliggende Steder, er det lige saa fatteligt, at den ikke haver kunnet andet, end geraade denne vigtige Deel af Landet til største Skade. Thi ikke nok, at en stor Deel af disse Steders dueligste unge Mandskab maae forvende herpaa den beste Deel af Aaret; ikke nok at denne Udredning og Fiske- Førsel, især den af det sidste Slags, betragtet i sig selv, ikkun meget sielden ja næsten aldrig kan stoppe Omkostningen, naar man regner ret[43]). Men det verste er, at baade Land- og Søe- Næringen hiemme bliver herved, fornemmelig ved det sidste, overmaade forsømt, og enten ikke, eller dog kun slet dreven. En aabenbar Fordervelse, som Mangelen af beleilige Handels- Anlæg til disse Næringers Opmuntring endnu meer haver rodfæstet og udbredet. Det er altsaa ikke uden trængende Aarsag, at Hans Majestet Kongen, siden han nu sidst tog Handelen til sig, haver fattet det priselige Forsæt, at opmuntre Fiskeriet paa Nord-

[43]) See Deo., Regi, Patr. pag. 268 — 69. Olaff. og Povelf. Reise pag. 688 — 89. 692 — 95.

Nord- og Østerlandet selv[44]), da disse Dele af Landet ikke mangle tienlige Leiligheder dertil. Saaledes veed man, at adskillige Steder i Hunevands-Syssel kunde blive til brugbare Fiskeleier til Torske- og Haakalle-Fangst ei allene til Huusbrug, men og til Handel, naar man ikkun anskaffede sig dygtigere Baade, og der blev anlagt Salterie (thi Veirliget paa de nordlige Søekyster tillader ikke jevnlig at virke anden Handels-Fisk end allene Klipfisk) paa et beleiligt Sted, da en Deel af Værstederne ligge for langt fra Skagestrands Handelssted til at Fisken kan føres blød eller fersk derhen[45]). Adskillige Elvemunde i Hunevands-Syssel give ligeledes en særdeles fordeelagtig, men endnu alt for ufuldkommen benyttet, Leilighed til Sælhunde-Fangst[46]), og ligesaa de mangfoldige Elver og andre ferske Vande saadan een til Fangst af Lax og Foreller, som næsten ikke haver sin Lige i det heele Land[47]). Jeg kan saaledes ikke andet end troe, med Secretair Olavius, at dette Syssels Indbyggere vilde finde dem meget beder ved at drive Fiskerierne hiemme hos dem selv, om det end ikkun

44) Forbered. til Olavii Reise pag. 114. 118. 125 — 29.

45) Olavii Reise pag. 220 — 24.

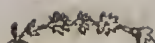
46) Sammesteds pag. 227.

47) Sammest. pag. 228 — 32. Olafs. og Povels. Reise §. 734. pag. 693.

ikkun var nogenledes vel, end ved deres Udenherreds- især Foraars- og Høst-Fiskerie, ligesom jeg ei tvivler paa, at jo saadant kunde til en stor Deel bestrides med lige Bekostning, som dette nu medtager, eller maaskee en mindre. Men Nytten blev ufeilbarlig ulige større. Thi denne Forandring maatte naturligviis geraade til stor Fordeel for deres eget Jordbrug, i det de da altid kunde have deres Folk meget meer samlede, og nærmer ved Haanden, hvorved deres Ophold om Vinteren vandt en ganske anden Vished og Sikkerhed, end det hidtil har havt, da de heel ofte have lidt stor Nød, medens en stor Velsignelse saavel af Jordbruget, som af Havet og Vandene haver ligget ubenyttet for deres egne Øre. Denne Forandring vilde og gavne Handelen, baade ved at spare Forstrekninger paa det uvisse, og ved at forskaffe til Udskibning meget meere Fisk, Tran og Lax, end hidtil, helst naar et Salterie for denne sidste Sort kunde blive anlagt paa et beleiligt Sted [48]). Skagefiords Syssel haver vel ikke fuldt saa gode Leiligheder til Fiskerie; dog synes det heel rimeligt, at ei allene Fangsten i de ferske Vande, men og Torske- og Sildefangsten paa denne Fiord, og fornemmelig Sælhunde-Fangsten, naar de bleve beder drevne, og især Garnbrug til Torsk, Sild og Sælhunde ret sat

paa

[48]) Olavii Reise pag. 232.

paa Fode, kunde, næst de øvrige nyttige Virkninger, som før ere ommeldte, give saadant Tilstød, de første i det mindste til Indbyggernes Ophold, og det sidste ganske vist til Handelen med, at hine trykkende Udvandringer kunde meget undgaaes, og Udførselen formeres[49]). Oefiords-Syssel derimod frembyder saadanne Leiligheder, til at drive ei allene det sædvanlige Torske-Fiskerie, men og baade Haakalle- og Sælhunde-Fangst, som med al Sandhed kunne kaldes betydelige: Det har, foruden Grimsøe, som blev meget søgt i forrige Tider, men nu næsten intet, adskillige brugbare Udvær paa Landet selv: det har paa disse Udkanter endeel Havne og Anker-Pladse, tienlige til at befordre Førselen fra Udværene til Hoved-Handelsstedet; det har beqvemme Fiske-Virknings-Pladser i Siglefiorden, Olafsfiorden og paa flere Steder[50]). Det synes altsaa efter al Anseelse at kunne drive sine Fiskerier hiemme med langt større Fordeel baade for sig og Handelen, end søge dem meer end 50 Mile borte. Og derfor vil det ustridigen blive Umagen værdt, at see disse Fiskerier opmuntrede paa al muelig Maade, baade ved Premier, ved gode Baade og Redskaber, og ved at giøre saadanne Anlæg til Klipfisk-Virkning, som

det,

[49]) Sammesteds pag. 271—73.

[50]) Sammesteds pag. 322—23. 325. 333—37. it. 342—352. 255.

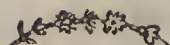
det, der er begyndt i Olafsfiorden for nogle Aar siden, noget meer almindelige, ved at forplante den til fleere, fra Oefiords Handel alt for langt affides liggende, Steder paa disse Kanter, hvilket alt kan tænkes saa meget lettere, som baade Torske-Fiskeriet og især Haakalle- og Sælhunde-Fangsten jevnlig haver været her i nogen Drift, og Oefiordens Indbyggere ere bekiendte for særdeles flittige og driftige Folk, saa at man vist kan haabe at faae dem satte i en nyttig Virksomhed i denne Henseende, naar de ret opmuntres og gribes under Armene. Thingoes- eller Norder-Syssel, skiønt dets Kyster ikke have saa mange beqvemme Steder, mangler dog ei heller ganske enten tienlige Leiligheder til Fiskeleier, især paa Flatoen, Sletten og Langenæsset [51]), eller brugbare Anker-Pladse og Havne, som overhoved til at lette Mellemfarten, hvilken ellers falder der paa mange Steder høist besverlig formedelst de vanskelige Veie, saa især til at benytte det meget Drivetommer, som Langenæsset frembyder [52]). Det kan altsaa med al Grund staae til at haabe, at Fiskeriet i dette Syssel kunde blive meget ophiulpet, naar Fiske-Redskaberne kunde faae den Forbedring, hvortil de nu om Stunder saa heiligen trænge [53]); men

dog

[51]) Olavii Reise pag. 394—95.

[52]) Sammest. pag. 414. 417. 418. 420. 427.

[53]) Sammest. pag. 401—3.

dog især at Sælhunde-Fangsten der kunde blive bragt til noget anseeligt, da endog dens nærværende Drift kan fortiene at settes til Mønster for de fleste andre Steder i Landet [54]). Dette Syssel trænger og til saadan Hielp; thi dets Jordbrug paa adskillige Steder er meget ringe; det er ogsaa, formedelst sin Beliggenhed, udsat for haarde Vintere. Men til at kunne faae dette udrettet, maatte nødvendig giøres et Anlæg til Handel paa Ranfarhavnen, hvortil ogsaa Naturen synes selv at indbyde. Det samme er paa sin Maade at sige om Mule-Syssel. Det haver en Deel tienlige Steder til Fiskerleier [55]), og mange gode Havne foruden de 3, som nu beseiles [56]), saa det ei er at tvivle paa, at Søenæringen ogsaa der kunde blive sat i Gang enten paa den af Secret. Olavius [57]) foreslagne, eller paa en anden tienlig Maade, naar Sysselet var forsynet med de fornødne Handels-Anlæg paa de Steder, der ligge beleiligst, til at faae den i Bevægelse. Jeg vil ikke opregne meere af dette Slags. Nok, at det er saa langt fra, at Handelsstederne i Island, naar man allene undtager Guldbringe- Snæfellsnæs- og Bardestrands-Sysseler, ere

---

54) Sammest. pag. 404—7.

55) Sammest. pag. 491—93.

56) Sammest. pag. 525. 30. 32. 33. 35 og 539.

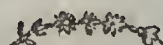
57) Sammest. pag. 506—9.

ere saaledes fordeelte, at de kunne give Næringerne den forønskte Lethed og Rørelse, at det klarlig kan forudsees, at disse endog aldrig kunne ventes at naae en med Stedernes naturlige Beleilighed passende Fuldkommenhed i de nordligste Dele af Isefiords- og Strande-Sysseler, saalænge disse ikke faae noget nærmere Anlæg til Handel, end Skutulsfiord og Reykefiord; aldrig i Hunevands- og Oefiords-Sysseler, saalænge der ei anlegges Udliggerier, og aldrig i de nordligste Deele af Thingøes-Syssel, saalænge alting der maae slæbes til Lands til og fra Husevig eller Vapnefiord. Og hvad kan man vel vente om See-Næringens Opkomst i det saa vidt udstrakte Mule-Syssel, blot med 3 Handels-Anlæg? Om Øster-Skaptefells-Syssel vil jeg ikke tale, saafremt det skulde, naar det blev undersøgt, blive befundet, at Naturen havde lagt en Umulighed i Veien for dette Slags Anlæg, ved at giøre den gamle Havn Hornefiords-Os ubeseilelig, hvilket dog hverken jeg eller andre, som kiende Stedet, kunne holde for afgiort. Men efter alt dette kan jeg ikke andet, end ansee vore Tiders Anslag og Anordninger om Handels-Anlæggenes Formerelse paa forbemeldte og andre beleilige Steder[58]), at være endog uomgængelig fornødne til

en

[58]) See og det Kongel. Reglem. 2 Jul. 1781. 11 Art. grundet paa Allerhøiest Resol. af 1779.

E

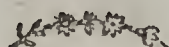
en tienlig Handels-Indretning. Gid kun at de alle jo før jo heller kunde blive satte i Verk, da det ikke kan feile, at de i Tiden ville medføre betydelig Nytte.

§. 12.

En anden Egenskab, hvilken ogsaa er erkiendt af andre som nødvendig for en vel indrettet Udførsels-Handel med islandske Varer[59]), er en saaledes afpasset Sortering af dette Slags Varer, at den ogsaa paa sin Side baade kan tiene til Opmuntring for Næringerne selv, og befordre en udvidet Afsetning ei allene paa Danmarks, men og paa fremmede Markeder. Da det vilde lede til Vidtløftighed at giennemgaae i denne Henseende alle Slags Varer stykkeviis, vil jeg fornemmelig indskrænke mig til Fiskevarerne, og da navngiver Taxten af 1619 allene Torog Blodfisk overhoved, samt Langer og Rokker. Taxten af 1702 følger endnu de samme Benævnelser ligefrem; thi omendskiønt der altid ere blevne virkede adskillige Sorter Torfisk, har man dog, da de alle vare ansatte til samme Priis, agtet det unødigt at opregne dem, førend Taxten af 1776, i Anledning af den da anordnede Forskiel i Priserne, haver adskilt blandt Torfisken: Grov- og Middel-Plat-Fisk, Plat-Titlinger: Hængefisk, Hænge-Titlinger, Langer virkede som Rodskier og Platfisk, saavel-

59) See Philocosmus p. 188.

saavelsom Plat-Kuller; og iblandt den blode Fisk; Torsk, Langer, Kuller og Rokkeblade. Lax, Torske-Rogn og Klipfisk af Indbyggernes Virkning ere og først da erkiendte som Handels-Varer ved offentlig Myndighed. Saalænge man ei tænkte paa umiddelbar at udføre de islandske Fiskevarer længere end til Kiøbenhavn og Elben, og maaskee een eller anden Ladning imellem til Holland, kunde hiin gamle Sortering staae ved sit Værd. Men, til et udvidet Fiskerie og en meer udstrakt Afsetning, var denne alt for utilstrekkelig. Virkningen haver og været, at en ikke liden Mængde af Fisk, og deriblandt en stor Deel Titlinger eller smaa Torsk, som man allene lod virke til Platfisk, men som virket til Klipfisk, om ikke paa Terreneufs saa dog paa den danske Maade, havde endog været begierlig paa nogle af Italiens Markeder, er ikke sielden bleven i Compagniernes Tid, saasnart den da sædvanlige indknebne Afsetning slog feil, staaende hen til Fordærvelse, hvoraf man endnu fandt en ikke umerkelig Prøve, blandt denne Handels-Beholdninger, den Tid Hans Kongelige Majestet sidste Gang modtog samme. Naar man ogsaa sammenligner blot den Bergenske Priis-Courant, med de islandske Handels-Taxter, endog den sidste ikke undtagen, falder det let i Øinene, hvor meget den bergenske Fiske-Sortering er

dannet til en udbredet Afsetning frem for den Islandske; thi uden at melde om de adskillige smaa eller ringere Sorter, som man slet ikke kiender i Island, er ikke engang Rundfisk, og ikke heller Ups eller Sey, endnu bleven ansat der blandt Handels Varernes Tal. At ellers Fiske-Sorternes Formerelse kan være et Middel til Afsetningens Udbredelse siger sig selv, ligesom man og haver et godt Beviis derpaa ved den islandske Handel, siden den Terreneufske Klipfisk-Virknings Indførsel der aabnede en til den Tid nye Afsetning i Spanien og Middelhavet, og endnu meer, siden den smaa Torsks Virkning paa samme Maade haver baade udbredet denne Afsetning, og tillige forebygget Prisens Ferringelse paa dette Slags Fisk baade her og i Island. Fiske-Sorternes Formerelse synes altsaa at være al Eftertanke værd; thi saa sandt som det er, at man nu i nogen Tid haver kundet meget vel affette al den Fisk, man haver faaet fra Island, nagtet Sorterne have været og ere saa faa, saa er det derimod ingenlunde sagt, at det for bestandig kan blive mueligt, naar enten de islandske Fiskerier selv kunde blive noget anseelig udvidede, eller nogle af nu værende Afsetnings-Grene lide nogen Afbrek, enten ved andre fiskende Nationers Modstræbelser, eller ved andre Aarsager. Iblandt andet er den Tanke, at søge at anvende nogle af de ringere Fiske-Sorter

ter

ter fra Island og Finmarken til Handel i det danske Vestindien, og derved at spare Staten i det mindste en Deel af de Penge og Varer, som Nord-Amerika trækker ud for det Slags[60]), forekommet mig særdeles merkelig; allene var værdt at vide, om ikke de Kiøbmænd i Bergen, der have udredet Skibe til Vestindien, skulde have giort noget Forsøg dermed. Men om dette skulde have givet eller kunde give Udsigt til nogen Fremgang, vilde det komme an paa, at indrette dette saaledes, at det eene Steds Handel ikke kom det andets i Veien. Men eet Ord endnu, angaaende Klipfisk-Virkningen. Man veed ligeledes af offentlige Skrifter[61]), at den islandske og finmarkske Klipfisk, endskiont samme, og især den første kunde, efter sin egen og Himmel-Egnens Beskaffenhed, endog have Fortrin for den Nord-Amerikanske, dog undertiden settes tilbage, ei allene fordi den ikke er tilskaaren saa nær som denne, men og fornemmelig fordi den ikke altid findes af lige Godhed indvendig, som den seer ud til. Beskieringen er ikkun et Haandgreb, som vel letteligt maatte kunne eftergiores, naar man ret lagde Vind derpaa. Men ved det andet er meere at betænke. Jeg vil ikke tale om mislige Virknings-Aar, som ofte kunne indfal-

E 3 de;

[60]) Philocosmus pag. 189.

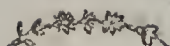
[61]) See f. E. Commerce-Tidenden for 1781. No. 10.

de; thi, at kunne ganske forebygge disses skadelige Virkninger i denne Henseende, staaer ikke i menneskelig Magt. Derimod er der en anden betydelig Uleilighed, som vel kan raades Bod paa, og det er denne: Naar man alleene undtager nogle enkelte Steder, haves intet Salterie i Island, uden ved Handels-Stederne selv. Men disses Distrikter ere meget vidtloftige (§. 11.). Alle de af Indbyggerne, som boe afsides, maae altsaa bringe deres Fisk blød eller usaltet derhen. Men da de ikke kunne giøre dette, førend de have næsten hele Baads-Ladninger, uden baade at forsømme deres Næring, og spilde alt for stor en Deel af Fangstens Beløb i Omkostning paa denne Førsel, saa giemme de Fisken ofte saalænge usaltet, indtil de have samlet saa meget, at det kan lønne Umagen at bringe det ind. Men derved skeer det undertiden, at Fisken, om den end ikke ankommer inden ved Skindet, dog taber meget i sin Godhed og Anseelse. Thi, endskiøndt den endda kan virkes til Klipfisk, uden at nogen Feil derpaa lader sig til Syne saasnart den er virket, saa kommer dog Feilen gierne for Dagen efter at den erført en lang Vei over Søen til varmere Egne, og om ikke før, saa dog naar den skal tillaves til Spiisning, hvilket ei andet kan, end skade Fiskens Agtelse, Søgning, og Priis paa fremmede Markeder. At ville forbinde

Ind-

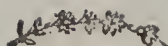
Indbyggerne til strax at føre hvad de fange, hvor li-
det det end var, til Handelsstedet, er ikke at tænke
paa, thi det var ikke andet, end at ødelegge Fiskeriet,
og dem selv med. Derimod vilde de rette Midler
herimod blive, deels at anlegge Salterier paa de be-
qvemmeste af saadanne afsides Steder, deels at op-
muntre Indbyggerne paa alle de øvrige til selv at sal-
te deres Fisk. Alt hvad jeg haver hørt eller seet
indvendt imod det første bestaaer allene deri, at det
vilde koste noget til Bygninger, Arbeidere, et par
Betiente, hver omtrent med 120 Rdlr. aarlig Løn,
samt endelig i Forsels-Omkostninger til og fra Han-
delsstederne. Men denne Bekostning kunde heel
meget indskrænkes, naar baade Betienternes Vaa-
ning og Salteboden, som de eeneste her behøves,
bleve indrettede paa islandsk Maade. Flere end een
Betient vare og ikke uomgængelig fornødne ved et saa-
dant Anlæg, og ikke det engang uden visse Maane-
der af Aaret, uden maaskee paa de Steder, hvor
Vinter-Saltning kunde bruges. Det meste af For-
sels-Omkostningerne vilde ogsaa falde bort, hvor man
kunde udsee saadanne Steder til Anlæggene, som
havde brugbare Havne; thi da kunde Handelens Ski-
be anløbe dem, og indtage hvad der var indsamlet,
med det samme de, paa deres Farter til og fra Fi-
skeriet, og ellers omkring Landet, kom der forbi. Med

eet Ord: Naar ikke blot et enkelt Sted, men en vis nærsom Strekning af passelig Størrelse blev henlagt til hvert saadant Anlæg, og alting ved Indretningen taget paa det sparsommeste, hvori Stedernes Embedsmænd maatte gaae til Haande med Raad og Hielp, kan ikke paatvivles, at de jo vilde lønne sig; thi det kunde skee endog ved en maadelig Mængde af vel virkede Fiskevarer. Men her er ikke Stedet at giøre stykkeviis Forslag til alt dette. Nok at Klipfisk-Virkningen ogsaa paa sin Side giver et klart Beviis paa den i det foregaaende (§. 11.) forklarede Fornødenhed af flere Anlæg til Næringernes og Handelens Udvidelse i Island. Et Øiekast paa Land-Kortet kan og nokſom overtyde enhver derom; thi der seer man strax, at man endnu ikke haver noget saadant Anlæg omkring eller i Nærværelsen af det navnkundige Isefiords-Dyb, som dog er bekiendt for een af de store Fiskestader i Verden, uden de 2 Handels-Steder Dyrefiord og Skutuls- eller Isefiord, hvilket med meere haver giort, at Staten aldrig endnu haver kundet benytte uden en meget ubetydelig Deel af dette Steds Fiskerier. Om Nord- og Østerlandet er talt tilforn (§. 11.); og skal en liden Bekostning antages som et gieldende Beviis mod dette Slags Forbedringer, kan man være vis paa, at de aldrig ville kunne komme til Virkelighed. Men jeg vil gaae

til

til det andet Middel til at befordre Klipfisk = Virkningen medens Fisken endnu er fersk, nemlig at Indbyggerne selv skulde overalt virke den. Derved sparede Handelen Penge, og de vandt Arbeids = Lønnen. Men herved maae dog agtes, at mange, og deriblandt alle de, som ikke holde Tyende, have ikke Folk nok til at bestride baade Virkningen og Fiskeriet paa eengang, skiønt den er saa ligefrem, at den kan for det meeste forrettes af Qvinder og Børn, samt gamle og svage Folk, som ikke søge Søen. Dernæst haver og det almindelige Handels = Compagnies upasselige Forhold i sin Tid, at fortrykke Indbyggernes Klipfisk = Virkning paa samme Tid, som det ellers søgte at udbrede Klipfisk = Virkningen, været en stor Aarsag til, at ikkun alt for faa af den fiskende Almue have endnu lært den rette Omgang dermed. Og omendskiøndt det meget vel kan agtes gierligt, at saae baade denne Kundskab selv, og dens Udøvelse, meget opmuntret, enten ved Premier eller paa anden Maade, helst da det Islandske Litteratur = Selskab nu udgiver i Landets Sprog en oplyselig, og paa Erfarenhed grundet, praktisk Underretning om den hele Omgangs = Maade dermed; vil det dog venteligst tage en lang Tid, inden denne Indretning kan blive almindelig; ja den kan ei engang let ventes at kunne nogensinde blive det i den Grad, at den kan giøre forbemeldte Handels =

Anlæg undværlige, uden maaskee paa nogle enkelte Steder. Men jeg vil gaae til Tran-Handelen, saasom denne ogsaa staaer i Samfund saavel med Fiske-Varernes Formerelse som disses Sortering. Hvad da angaaer den Mængde af Tran, som hidindtil er udskibet aarlig fra Island, da seer man let af den 2den Tavle, at denne med Rette kan kaldes ubetydelig, naar den allene lignes med Bergens (ikke at nævne flere nordiske Steders) aarlige Udskibning fra 9 til mod 14000 Tønder [62]), ligesom Fiskeriet gaaer mindre eller meer til. Og denne Sammenligning bestyrkes endnu meer, naar man tillige deri vil tage Bergens Stifts og Nordlandenes Folkemængde og Forbrugelse af denne Artikel i Beregning mod Islands. Det forstaaer sig selv, at Torske-Fangstens Udvidelse ogsaa kan giøre sit til denne vigtige Handelsgreens Fremvext; Thi Torske-Trannen udgiør virkelig det meeste af al den Tran, som udføres fra Bergen; men i Island ere dog Haakalle-Sælhunde og Hvalfangsten de Arter af Fiskerie, ved hvilke dette allerbest kunde blevet udrettet. Des større Mangel er det, at Handelen der, lige fra de ældste Tider af, haver aldrig været indrettet til at opmuntre dette Slags Fangst, i det Haakalls- og Sæltran, skient i sig selv ulige meere værd, end Torske-Trannen, haver

[62]) Olrik Bergens Handel pag. 176—77.

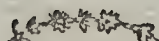
haver dog ikke faaet høiere Priis deri, end denne, førend for kort Tid siden[63]); og endda har denne Fordeel for den fiskende Almue igien faaet en Afgang ved Tøndemaalets Formindskelse fra 136 til 120 Potter[64]), saavidt disse mindre Tønder koste dem ligesaa meget, som hine større. Hvid eller klar Hvaltran haver ikke eengang endnu naaet nogen offentlig erkiendt Priis ved denne Handel, uden saavidt det nu fra nogle faa Aar af er blevet vedtaget, at betale den fineste eller Andenefie-Trannen, som Haakalls- og Sæltran, hvorimod den anden ikkun betales som Torsketran. Saaledes var det da baade en god og tillige en nødvendig Indretning for Handelen i Island: at drage al muelig Omsorg for Haakalle-Sælhunde og Hvalfangstens Forbedring og Udvidelse. Til de to første haves og de ønskeligste Leiligheder fast omkring det hele Land[65]). Men alt hvad enten Embedsmændene eller dets andre Indbyggere kunde udrette deri allene paa egen Haand, vil blive utilstrekkeligt, med mindre Handelen baade setter Fangsten i Gang, og understøtter den med tienlige Foranstaltninger

ninger

[63]) See Octr. af 1763. 29 Art.

[64]) See Forbered. til Olavii Reise pag. 117.

[65]) See Deo, Regi, Patr. pag. 256—58. Olaff. og Pove'l. Reise paa Reg. under Haakall og Sælhunde. Og Olavii Reise under Haakalle- og Sælhundefangst.

ninger, saasom med Premier og dygtige Redskaber; men dog fremfor alting, paa Nord- og Østerlandet, ja og tildeels paa Vesterlandet, med de fornødne Anlæg (§. 11.) saavel til Fangstens egen som Affsetningens Befordring. Til Hvalfangst, og især til Marsvins-Jagt, er ingen Tvivl om, at Island jo haver adskillige brugbare Steder[66]; dog skulde jeg troe, at Hvalfiorden i Kiose-Syssel, saavelsom Bredefiorden, samt Fiordene fra Patriksfiord til Isefiords-Dybet paa Vesterlandet, ville blive de, som fremfor alle andre fortiene at haves i Sigte til egentlig Hvalfangst[67]. Ellers maae jeg i Almindelighed anmerke om denne Fangst, at saa vist som den fortiener at agtes som en god Nærings- og Handelsgreen for Indbyggerne selv paa visse Steder, saa vil den dog neppe kunne lønne kostbare Udredninger fra Danmark, da de fleste Hvalfiske, som sædvanligst vise sig under Island, ere ikke af det Slags, som europæiske Hvalfangere pleie at søge; og dette troer jeg bør haves for Øine, naar man vil treffe den passeligste Maade til at anlegge og opmuntre den. I denne Henseende vil jeg vel ikke negte, at det jo kan tænkes,

---

66) See Deo, Regi, Patr. pag. 250—56. Isl. L. L. Felags-Rit. 1 B. pag. 143. 2 B. pag. 75.

67) See Olaff. og Povelf. Reise pag. 65. 546—47. Olavii Reise paa Registeret under Hvalfiske-Fangst.

kes, at nogle af Handelens Skibe, naar de først havde eengang overført til Island, og oplagt der, de fornødne ChalouppER, Fadeverk og Fleth, kunde aarlig bruges til denne Fangst i Sommer-Maanederne, og endda siden hvert Aar tillige til at føre fuld Ladning af andre Varer til Landet, og derfra igien saa meget, som deres egen Fangst kunde levne Rum til. Men denne Maade med dertil hørende Indretninger saavel til Tran-Brændingen, som Hvalfanger-Redskabernes Forvaring, blev vist temmelig kostbar, i Forhold til den Fordeel, som til Jevnshold kunde ventes af Hvalfangsten i Island, og endda ikke synderlig skikket til at befordre denne Fangstes Øvelse af dets Indfødde selv, (hvilken dog i alle Henseender fornemmelig synes at burde haves her for Øine), uden maaskee saavidt nogle af dem, ved at tiene paa disse Skibe, kunde blive dannede, samt siden efter Forticueste forfremmede, til Liineskydere og Harpunerere, med eet Ord, opnaae saadan Kundskab og Færdighed i dette Slags Fangst, at de siden selv kunde forestaae den som Formænd iblandt deres Landsmænd, og anføre andre af dem dertil. Anlæg til Tranbrænding og Oplag for Redskaberne til Fangsten bleve og langt beqvemmere for Hvalfiorden i Reykevig, for Breedefiorden paa Grønnefiord, og endelig for Bardestrands- og Isefiords-Sysseler ved een

eller

eller fleere af de vest- og nordvestlige Havne i disse Syssler, end de bleve paa Havnefiord, som jeg haver seet foreslaaet dertil. En anden Maade til at ophielpe Hvalfangsten i Island kunde være, at fordele nogle faa Harpuunerere, om det kun var for det første til et par af de Steder, hvis Indbyggere have best Kundskab om Fangsten, for at drive den paa Part med disse, efterat visse Selskaber vare udsøgte dertil, og Vilkaarene betingede ved Øvrighedens Mellemhandling. Denne Maade, som ellers passer sig best saavel med Sagens Natur, som med Søebrugets Love og Vedtægter i Island, blev ikke nær saa kostbar for Handelen, men uden al Tvivl langt beder skikket til Øiemærket end hiin, saavidt den umiddelbare Deelagtighed i Fordelen af Fangsten gav enhver, som havde nogen Forstand og Hændighed, den allerbeste Opmuntring til at agte paa og komme efter den rette Omgang derved. Det simpleste blev dog vel hvad jeg paa sit Sted [68]) har raadet til, om nemlig nogle unge Folk fra Island vilde lære Fangsten, ved at fare i nogle Aar med den grønlandske Handels Hvalfanger-Skibe; det vilde blive nok, thi hvad dem meest feiler, er allene Kundskab om, og Færdighed i, nogle visse for Fangsten fordeelagtige, og af andre fiskende Nationer vedtagne Haandgreb og Om-

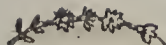
[68]) Isl. L. L. Felags. Rit. 1 B. pag. 145—46.

Omgangsmaader. Det vilde og, efter al Formodning, blive næsten uden al Bekostning for Staten, paa nogle smaae Opmuntringer nær, som maaskee kunde behøves til at opvekke Lysten til dette Slags Fart. Og naar man først havde nogle ret oplærte Folk paa ethvert af de beleiligste Steder, kan man vist haabe, at denne Fangst vilde komme i Gang, allerhelst da man ikke kan bære den allermindste Tvivl om, at jo enhver, som i Fremtiden udmerker sig derved, kan vente at nyde i Forhold til hans Fortieneste, Adgang til dets Slags Belønninger, hvorved Hans Kongelige Majestet nu haver begyndt Allernaadigst at opmuntre denne Næring[69]. Men til et Anlæg for at drive Robbefangst fra Island under Jan Mayen Eiland eller Spitsbergen, (som dog vel neppe nogensinde vil kunne finde Sted, formedelst adskillige dermed forbundne Vanskeligheder) var Raufarhavn i Thingøes-Syssel, efter sin Beliggenhed, ulige beqvemmere, end Eskefiords-Havn, hvorimod denne kunde blive et got Sted for et Anlæg til Fiskerie i Mule-Syssel.

§. 13.

Om alt det særdeles, der hører til Fiskeriet, saavidt det staaer i Samfund med Handels-Indretningen, kunde endnu være mangfoldigt at anmerke. Men

[69]) See Isl. L. L. Felags-Rit. 2 B. pag. 266 — 67. it. pag. 274 — 75.

Men da jeg allene haver foresat mig at blive staaende ved de vigtigste Poster, vil jeg lade mig nøie med her at nævne nogle faa, og deriblandt, at det vist var ønskeligt, om Indbyggerne paa de mange Steder i Island, som give Leilighed til Flyndre- og Silde-Fangst[79]) vilde for Fremtiden, meer end hidindtil legge Vind paa, baade at fange og tilberede disse Slags Fisk; thi om de end aldrig fik dette drevet videre, end til Brug i deres egne Huusholdninger, maatte det dog altid have sin middelbare Nytte for Handelen i adskillige Henseender. Men omendskiøndt det Islandske Litteratur-Selskab ikke vil lade mangle, saavidt mueligt er, Tid efter anden at underrette dem om de til disse Slags Fangst herende Redskaber, Haandgreb og Behandling, vil den dog vel neppe kunne vinde nogen retskaffen Fremgang, uden høiere Opmuntring. I Henseende til Redskaberne vil Hoved-Sagen blive at drage Omsorg for, deels at nogle gode Redskaber, til Torske- Haakalle- Sælhunde- og anden Fangst, som allerede ere i Brug paa visse enkelte Steder i Landet, kunne blive almindelig bekiendte og antagne paa alle andre, som maatte findes beqvemme til deres Anvendelse; deels at de mangfoldige Steder, som endnu mangle dygtige Redskaber af de

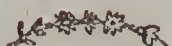
ellers

79) Deo, Regi, Patr. 66. 244—47. Olaff. og Povelf. Reise pag. 229. 975.

ellers gangbare Arter, kunde blive anviste og opmuntrede til at anskaffe sig samme, og overhoved, at saa mange af de i de andre nordiske Lande brugelige, men i Island endnu ubekiendte, Redskaber, som virkelig fandtes tienlige til dets Brug, og passende med Indbyggernes Vilkaar, kunde blive indførte og anbragte der, Fiskeriet til beste. Og i denne Henseende kan jeg ikke holde mig fra ogsaa her at igientage mit og fleres Ønske [71]), at Torske-Garnenes Brug maatte blive udbredet til flere af Indfiordene i Island, og det ligesaa vel, og maaskee heller, paa Nord- og Øster- end paa Vesterlandet. Men saa roesværdigt som det var, at Sysselmændene eller andre formaaende Mænd i Landet befordrede dette, og saa villige som en Deel af dem uden al Tvivl ville blive dertil, saa er dog at frygte, at den Bekostning, som dette Slags Forsøg nødvendigen udfordre, vil afskrekke Mængden, fra at foretage dem blot paa det uvisse. Men passelige Opmuntringer for nogle faa Aar ville ufeilbarlig kunne bringe dette til Veie, allerhelst naar Lykken tillige føiede de første Forsøg. Adskillige Politie-Anstalter, saasom til at befordre Orden i Fiskernes Huusholdning, og Haandtering;

Reen-

[71]) Forbered. til Olavii Reise pag. 102—3. Reisen selv, pag. 112. o. fl. St.

Reenlighed i Fiskeleierne; Losemændenes, eller de ledige unge Karles ordentligere Anvendelse og Ansettelse til Jordbruget og Fiskeriet; Huusmændenes Baade-Udredning for egen Regning; og mange flere, maae jeg her gaae forbi, endskiøndt jeg finder mig i lige Grad overbeviist om deres Fornødenhed, som om deres Nytte for Næringen og Handelen. Men om de Fartøier, som Islænderne bruge til deres Fiskerie, kan jeg ikke undlade at tilføie et Ord. At de ere overhoved alt for smaa og svage, og desuden baade aabne og uskikkede til al retskaffen Seilads er noksom bekiendt [72]), hvorfor det i Sandhed var des større Skade, at det Søndmørske Anlæg ikke vandt Fremgang [73]). Og om endog Baade af den Søndmørske Bygningsmaade endnu kunde blive fundne brugbare, og virkelig antagne, paa nogle faa Steder der i Landet, saa blive dog de, hvor dette er ugiørligt, formedelst den af dette Slags Baades Tyngde flydende Vanskelighed med at faae den paa Land og til Søes igien, altid de fleeste. Den ønskende Forbedring i Hensigt til Seiladsen, og især dennes almindelige Anvendelse, vil altsaa frem for alting komme an paa, om det kan lykkes at udfinde saadan en Model til Baade-Bygning for Island, som kan for-

eene

72) See Deo, Regi, Patr. pag. 259—62.

73) Forbered. til Olavii Reise pag. 101.

eene Beqvemheden til Seiladsen med den Lethed og Handelighed, som Baadene der behøve at have [74]). Angaaende Størrelsen falde især 2 Ting at anmerke. Det første er: at saadanne Dæks- og især Last- eller Fragt-Baade, som ere saa heilig fornødne i Island; og som de Gamle derfor havde saa mange af, ere nu ganske af Brug. Det andet er: at det, ved at sammenligne de ældre og vore Tiders Optegnelser, lader sig heel tydelig til Syne, at de store Fisker-Baades Antal er taget meget af i adskillige Fiske-Vær. Dette sidste, troer jeg, fortiener al Agtsomhed fra Handelens Side; thi saa sandt som det er, at smaa Baade ere de beqemmeste til alt indenfiords Fiskerie, saa vist er det og, at Mangel af et forholdsmæssigt Antal af Hav-Baade, kan sette endog de allerbeste Fiske-Pladse udaf Stand til at kunne naae til Fiskeriet, hvor overflødigt samme end kunde være, saasnart Fisken, som let kan skee, og skeer undertiden, forlader Fiordene, og tager sin Stade ude paa de Banker, som ligge for langt borte til at kunne søges med hine smaa Baade. Af denne Aarsag have Finmarkens Indbyggere i adskillige fremfarne Aar maattet savne den meste og beste Deel af Fiskeriet, medens Russerne uden for have opfisket mangfoldige Skibs-Ladninger; og den har vist tildeels, efter alle

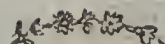
[74]) Isl. L. L. Felags Rit. 2 B. Fort. 15. 17.

de Oplysninger, som endnu haves, været Aarsag i, at den største Deel saavel af Nordlandet som Mule-Syssel i Island haver nu maattet savne alt Fiskerie næsten i en Mands-Alder; ligesom den og satte Havnefiordens Indbyggere, for ganske faa Aar siden, i stor Forlegenhed, da Fisken giorde en uventet Vending til Kieblevigs District. Derfor var det muelig ikke uværdigt at tænke paa, om der ikke var Adgang til at igientage det Slags Premier, som i sin Tid bleve udsatte for store Baades Bygning i Island [75]). Dog maatte saadanne Premiers Nydelse, for at kunne des vissere opnaae deres Oiemerke, og undgaae al Misbrug, vel være bunden saavel til et nøiagtigt Opsyn, som bestemte Regler, være sig i Hensigt til Stederne, Størrelsen, Bygnings-Maaden, eller andre nødvendige Egenskaber. Fra Fiskeriet med Baade vil jeg gaae til det med egentlige Skibe, eller det saa kaldte Doggerie. Den Mangel, som findes at være forekastet det almindelige Handels-Compagnie i sin Tid [76]), at det nemlig ikke havde i Anledning af Octroiens 14 Art. opmuntret Danske tilladte Doggerier under Island, er nu vel tildeels begyndt at afhielpes, saavidt den nuværende Kongelige Handel

75) See Octr. af 1763. 39 Art.
76) Philocosmus pag. 190.

del selv haver anlagt Doggerie[77]). Dog synes adskilligt endnu at kunne tænkes til Forbedring deri. Det er endnu indskrænket til Handelen allene; og dennes Fisker-Skibe ere alt for faa til at drive Fiskeriet paa Havet, endog i en maadelig Udvidelse, allerhelst da de tillige maae bruges baade til Landets Ind- og Udførsels-Handel. Jagternes Antal især er neppe eengang tilstrækkeligt til de Farter, som Handelen selv allerede nu behøver der i Landet, og endnu meget mindre til at kunne bestride saadan en Mellemfart enten imellem fleere Havne-Distrikter indbyrdes, eller imellem de afsides Steder, der behøve Udliggerier (§. 11. 12.), og Hoved-Handels-Stederne, som virkelig udfordres til at give Fiskeriet og Handelen det fornødne Liv. Dette Slags Fartøier, som bygte her i Staden og af Eeg, ere desuden, formedelst Bygge-Stedets og Bygnings-Æmnets Dyrhed, blevne meget kostbare. Som det nu var heilig at ønske, for Fiskeriets og Handelens Udvidelse, at begge Slags Fartøier vare langt fleere, saa synes det og at kunne blive ulige fordeelagtigere, at bygge i det mindste alle de Jagter, som maatte bestemmes til at forblive bestandig i Island, af Fyrr og i Norge, da man kunde derved spare noget anseeligt paa lige mange Fartøier af dette Slags, og dog op-

77) Forbered. til Olavii Reise, pag. 103—5.

naae det dermed tilsigtede Øiemerke. Hvad angaaer Besetningen paa Fisker-Fartøierne, da maae det ingenlunde miskiendes, at det jo i sig selv er ligesaa nyttigt, som det er overeensstemmende med de fremfarne Hoilovlige Kongers landsfaderlige Ønsker[78], at en Deel Islændere nu blive aarlig antagne paa samme, baade til Farten og Fiskeriet. Men de have endnu ikke kundet bruges, uden som Matroser og Ugetienere, mod Kost og Løn i Sommer-Maanederne. Det er forstaaeligt, at de, foruden at vænnes til den danske Kost, afdrages derved for saavidt fra at drive anden Næring paa Landets Maade; og om end deres Løn kan strekke til at føde dem Vinteren over, kan det dog blive Spørsmaal, om de kunne nogensinde oplegge deraf det Fornødne, til at kunne i Tiden sette sig ned som næringdrivende Undersaatter. I det mindste har jeg mærket, at denne Betragtning haver, langt meer end nogen Modsettelse, som man ellers haver villet skylde paa, foraarsaget den Vanskelighed i at faae Folk hertil, som af og til er mødt. Saa ønskelig altsaa som forbemeldte Øvelse og Fortieneste virkelig kan ansees for saadanne, som ikke have anden stadigere og fordeelagtigere Næring af Jordbrug eller Fiskerie paa Landets Viis, saa kunde det efter al Formodning blive en nyttig Regel: at

[78]) See Deo, Regi, Patr. pag. 57—58. 68. 263—64.

at ingen andre bleve antagne hertil; paa det ikke denne, i sig selv saa ypperlige, Sag skal, imod sit Øiemerke, udarte til Svækkelse for Næringen i Landet selv. Og af denne Grund finder jeg for min Deel det Forbud, at Handels-Compagniet ei maatte holde og udrede Fisker-Baade i Island med leiede Folk[79]), langt fra ikke saa betænkeligt, som det kunde synes[80]); thi det sigtede virkelig til, at Indbyggerne ikke skulde, som ellers lettelig kunde skeet i den Tid, ved at blive Compagniets Leie-Tienere, miste den Fordeel, som de kunde og burde have, ved at udrede Baade til Fiskeriet for egen Regning; og man vidste desuden, at Handelen ikke kunde den Gang lære dem noget synderligt i det Slags Fiskerie, som blot drives med Baade. Saavidt ellers nogle af de Islændere, der bruges til Fiskerie og Fart med Handelens Skibe, undertiden gaae med samme hid til Staden, kunde det i det mindste nu for det første, saalænge Landet og dets Handel selv ikke have Folk at miste, synes en nyttig Omsorg, om der var en ordentlig Anstalt til at forebygge, at de ei ved den Leilighed skulde blive hendragne til andre Farter, og allermindst forførte til fremmede, men forbundne til at blive ved Handelens, og gaae igien til Landet; helst da længere

79) Octroi af 1763. 26 Art.

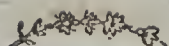
80) Philocosmus pag. 196.

gere Farter ikke lettelig kunne, i nærværende Omstændigheder, stifte nogen sand Nytte enten for dem selv eller for Landet. For at forsikkres om, at Staten virkelig opnaaer de med disse Folkes Antagelse paa Handelens Skibe tilsigtede Diemerker, at de nemlig lære baade den Art af Fiske-Virkning, som falder til Skibs, og at føre Skibe, vil efter al Formodning behøves: til det første, at saavel dem, der lære det til Gavns, som og de Skippere, der anvise dem saaledes dertil, at de kunne giøre forsvarlig Tieneste som Fiskeskierere og Saltere, gives en liden Opmuntring; og til det sidste, at nogle af de vittigste, og helst unge Folk, faae nogen Underretning en Vinters Tid, til at lære Styrmands-Konsten her i Staden. Og naar Sal. Rector Therkelsens Skole for Børn i Guldbringe-Syssel eengang kommer i Stand, var det muelig ikke uværdigt at tænke paa, om den ikke ogsaa kunde anlegges paa nogle faa Lærlinge i denne Konst. Det lidet, som dette kunde koste, vilde kunne rigeligen vederlegges ved disse Kundskabers Nytte, og iblandt andet derved, at man da kunde, paa billige Vilkaar, faae nogle at sette til Fisker-Jagterne, i Stedet for de danske Folk, som nu maae for deres Skyld holdes i Island det heele Aar igiennem, da dog disse Fartøier ikke kunne fiske længer, end fra sidst i April til sidst i August, eller i det høieste noget hen i September

Maa-

Maaned. Man kunde altsaa derved ogsaa paa denne Kant spare noget af de Udgifter, som hidtil have giort Jagternes Underholdning saa kostbar for Handelen. Ved forbemeldte Midler kan meget vel tænkes, at Islænderne Tid efter anden kunne blive til Fornødenhed oplærte og øvede baade i at drive Fiskeriet i det store, og i at behandle ordentlig beseilede Skibe, uden hvilket de islandske Fiskeriers fuldkomne Drift neppe vil blive nogensinde giørlig. Men da det er bekiendt, at der endnu ikke er nogen offentlig Anstalt for Haanden til at sette saadanne Midler i Verk, maae jeg oprigtig tilstaae, at jeg ei uden Forundring har seet det skrevet for en kort Tid siden af en vis Mand: " At han nu endog havde mindre " Haab end før, om at giøre Islænderne til gode " Søefolk til at fare med store Skibe, og det fordi " den Umage, som han havde underhaanden giort sig " for at faae nogle af dem tillærte til at føre Han" delens Jagter, var bleven forgieves; " thi det er heel begribeligt, uden at jeg behøver at udvikle det, at hans Bestræbelser maatte blive i alle Henseender utilstrekkelige, til at denne Virkning kunde ventes deraf. At ellers Islænderne ere gode Søefolk, det vil vel ingen Upartisk nægte, som har seet og forstaaer ret at skiønne paa, hvorvidt de, med deres svage Baade, drive deres Søebrug, i Forhold til andre

nordiske Fiskere. Hvi skulde de da ikke ogsaa kunne lære at behandle store Skibe, naar de bleve anførte dertil paa den rette Maade? og hvi skulde den naturlige Beqvemhed ligesaavel til mechaniske Konster, som til de egentlige Videnskaber, for hvilken de hidindtil have vundet saa almindelig Berømmelse, just være dem nægtet i denne eene Kunst? Endelig er der een Ting, som endnu staaer tilbage i Hensigt til Doggeriet, og det er, at Islænderne selv ogsaa maatte engang faae nogle saadanne ordentlige Fisker-Skibe, hvilket og de Høilovlige Konger jevnlig findes at have tillige havt i Sigte, saa ofte de have forehavt at anlegge Doggerie under Island. Den udbredte Nytte, som dette vilde have, i at befordre ei allene Fiskeriet selv, men og den saa overmaade fornødne Handel, Mellemfart, og Førsel til Søes imellem fraliggende Steder i Landet, (som endnu til Overflod findes Allernaadigst erkiendt i den sidste Land-Commissions Instruction[81]), troer jeg at have forklaret saa udførlig paa sit Sted[82]), at det her kan være nok, at henvise dertil; Jeg haver endog der udladt mig noget om Maaden at anskaffe saadanne Fartøier[83]). Men naar Landets Indbyggere

saa-

[81]) See Forbered. til Olavii Reise pag. 9. No. 4. pag. 13. No. 13.

[82]) Deo, Regi, Patr. pag. 264—74.

[83]) Pag. 322—23.

saaledes havde lært at fiske og virke Fisk til Skibs paa andre Nationers Maade, behøvedes at sette en bestemt Priis for dette Slags Fisk, hvilket og let vilde finde sig. Nye Fiskemeeds- og Bankers Opfindelse fortiener ogsaa ustridig at regnes iblandt de nyttige Midler til Fiskeriets Befordring. Men paa de Steder, som ligge Landet saa nær, at Indbyggerne kunne søge dem med deres Baade, vise de nyeste Efterretninger[84]), at de kiende alle Grunde saa nøie, at der ikke kan være synderligt Haab om mange eller vigtige Opdagelser af dette Slags. Ude paa Havet derimod kunde man vel haabe dem paa mange, ja de allerfleste, Steder. Jeg vil og ikke negte, at Fisker-Skibe jo kunne udrette noget heri, helst naar de tillige havde nogen særdeles Opmuntring dertil; dog vil alt det ikkun blive heel ufuldkomment, naar de ikke skulle alt for meget hindres i Fiskeriet selv. Men saadan en kunstmæsig Undersøgning af de islandske Strømme, som der blev begyndt for nogle Aar siden[85]), vilde, naar den blev fortsat og fuldført, blive det allerbeste, ja det eeneste rette, Middel til at faae saavel Kundskab om Fiskebankerne, som Sikkerhed i Farten omkring Landets Kyster, bragt til

[84]) Især Olavii Reise, see de paa Registeret under Fiskebanker og Fiskemeed anviste Steder.

[85]) Forbered. til Olavii Reise pag. 138 — 146.

til den ønskende, men endnu alt for meget manglende, Fuldkommenhed. Jeg vil slutte disse Anmerkninger med et par Ord om Fiskeriet i det ferske Vand, og især om Forelle- og Laxe-Fangsten. Det er bekiendt, at disse Slags Fangst drives paa de fleeste Steder alt for lidet, at regne enten mod de mange gode Leiligheder som haves dertil, eller imod de ældre Tiders Brug[86]. Men at den kunde give mangfoldige Steder et betydeligt Tilskud til deres daglige Ophold, det viser Myvands Bygdelav paa Nordlandet, som til en stor Deel lever af Forellefangsten, meest fordi det driver den meget beder end andre. Det var altsaa at ønske, at flere vilde, hver efter sit Steds Leilighed, følge dets Exempel. Thi om det end kan antages for rigtigt, at Ferskvands-Fiskeriet fornemmelig bør regnes iblandt de Næringsmidler, som egentlig ere for Indbyggernes egne Huusholdninger, saa kan dog dets Forbedring aldrig mangle at have tillige en meget nyttig Indflydelse paa Handelen, saavidt det Forraad, som den kan tilveiebringe, kan sette Indbyggerne i Stand til, at kunne uden

Savn

[86]) Deo, Regi, Patr. pag. 239 — 43. Olaff. og Povelſ. Reiſe pag. 65 — 66. 104 — 8. 229 — 31. 294. 381 — 82. 630 — 34. 791 — 92. 828. 870 — 74. Olavii Reiſe paa Regiſteret, under Ferſkvands-Fiſkeriet item Forelle- og Laxeſangſt.

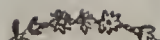
Savn undvære saa mange fleere af de for Udførselen fordeelagtigere Fødevarer. Men ikke det allene: Laxefangsten kan desuden selv give en meget god Udførsels-Artikkel, naar den baade blev opmuntret, og tillige den Maade at nedlegge Lax, som udfordres i Livorno [87]), og paa andre fremmede Markeder, indført ved Handelen i Island paa alle de Steder, hvor noget klækkeligt af denne Fangst kan ventes. At det deraf, som hidindtil er blevet bragt til Handelen til Saltning, haver været saa ubetydeligt [88]), reiser sig, næst Fangstens ufuldkomne Drift, meest af den Vanskelighed, som den lange Førsel paa de fleste Steder legger i Veien for at kunne faae Laxen til Handels-Stederne, medens den endnu er fersk. Men det første vilde ustridig afhielpes med Fange-Maadens Forbedring, og det sidste ved Salteriers Anlæg paa nogle af de Steder, der kunde love den meste Fordeel (§. 11. 12.), iblandt hvilke det, som i sin Tid er paatænkt i Hunevands-Syssel [89]), efter alle Omstændigheder synes at have Fortrinnet. Det ved Hvitaa i Borgefiorden kan ogsaa, formedelst de mange laxrige Elvers Nærhed, vel fortiene at tænkes paa, allerhelst naar Strømfiorden skulde blive beseilet; thi at det ikkun

gav

87) See den danske Commerce-Tidende for 1782. No. 11.

88) See den 2den Tavle.

89) Forbered. til Olavii Reise pag. 127.

gav saa lidet i de Aar, det sidst blev drevet, skeede allene, deels fordi Laxen den Gang ikke gik synderlig til, og deels fordi Indbyggerne, formedelst da værende Mangel af andre Fødevarer, behøvede selv det meeste af hvad de fangede, til egen Fortæring. Flere gode Steder hertil kunne ventelig udfindes ved nærmere Undersøgninger, end hidtil ere giorte. Men hvor Fangsten falder noget langt fra Handels-Stederne, er det ganske ugiørligt, at faae noget deraf anbragt til Handel, uden at have Salterier ved saadanne Fangesteder selv, da det ikke kan ventes, at Indbyggerne befatte sig med at nedlegge Lax til Handel for egen Regning; thi baade Forskuddet til Tønder og Salt, og Mangelen paa Leilighed til at kunne, i den korte Tid, som Fangsten gaaer til, bestride Virkningen tillige, om de endog forstode den, hvilket dog ikke kan siges om Mængden, ere til Hinder deri. Og om endog Indbyggerne kunne, som nu forehaves[90]), bringes i sin Tid til at antage de, endnu hos dem alt for lidet bekiendte Maader, til at berede og bevare Lax til Forraad for deres egne Huusholdninger, som bruges i andre nordiske Lande, og altsaa at forbruge meget meere Lax, end nu, vil det dog altid blive fornødent, til Fangstens Opmuntring, at de tillige vide, at alt det meere, som de kunne fange,

kan

[90]) See Isl. L. L. Sel-Rit. 2 B. pag. 183.

kan blive modtaget i Handelen. Spæget og sylter Lax vil jeg gaae forbi, endskiønt jeg veed, at begge Slags finde en meget god Afsetning i Portugal, Spanien og Middelhavet, da det efter al Formodning vil blive meget vanskeligere for den islandske Handel, at faae disse Slags Virkningsmaader satte i Verk, end Saltningen. I Hensigt til alle disse Ting maae det billig tilstaaes at være en sand Mangel i Island, at ingen af Indbyggerne er reist, for at faae fuldkommen Kundskab om alle Slags Fiskefangst og Fiske-Virkning paa fremmede Steder. Men det er og ligesaa sandt, at Handelens Indretning i de fremfarne Tider ikke har kundet give noget Haab om saadan Fordeel deraf, som kunde lønne Umagen og Bekostningen, eller opmuntre dertil, endskiøndt det er forstaaeligt, at det meste af alt det, som kunde blevet vundet derved, maatte tilsidst middelbar eller umiddelbar have faldet i Handelens Lod.

§. 14.

Fra Fiskeriet vil jeg gaae til de andre Slags Varer, som under eet kunne kaldes enten fornødne eller dog nyttige saavel for de Næringer i Island, hvorpaa Handelen beroer, som til anden Huusbrug. De fornemste af disse viser medfølgende 3die Tavle. De kunne overhoved henføres til 2 Slags, nemlig de gamle Artikle, som have været gangbare i Handelen

fra

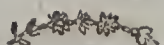

fra rum Tid af, og nogle nye, som de seenere Forandringer i Næringer og Handel have givet Anledning til. Dog finder jeg ikke nødigt just at binde mig nøie til denne sidste Forskiel, og anfører derfor det eene Slags imellem det andet, ligesom Tankernes Sammenhæng leder mig dertil, og da først alle Slags Isenkram- og Smede-Arbeide, samt raat eller uforarbeidet Jern. En almindelig Anmerkning ved denne Artikkel er, som Taxterne vise, at det meeste af alt det Jern-Arbeide, som er blevet gangbart i Handelen paa Island, er ikkun af de ringeste Sorter, ventelig paa det den fattige Mængde skulde des letter kunne kiøbe det. Men da dets liden Dygtighed og Varighed til Brug foraarsage derimod, at det saa meget ofter maae kiøbes af nyt, saa vilde man uden Tvivl finde sig langt beder holden med Sorter til høiere Priser, saavidt deres større Brugbarhed og Varighed kunde holde Vedkommende skadesløse for disse. Dernæst er at merke, at da en stor Deel af det, der er blevet ført og føres til Island, af dette Slags Arbeide, er udenrigs, og altsaa setter Staten i aarlig Udgift til fremmede, saa synes denne at have al Aarsag til at ønske, at meget meere deraf maatte blive forfærdiget der i Landet. Indbyggerne der ere ogsaa sædvanlig, (at jeg ikke engang skal tage i Betragtning hvad de vinde i Priserne,

ved

ved at spare Arbeidslønnen, hvortil de dog trænge) nok saa vel tiente med hvad de selv kunne arbeide af dette Slags, da de kunne langt beder passe Arbeidets Dannelse hver efter sit Steds Brug, end dette kan skee her i Staden. Saaledes f. E. haver endog Fiskekrogenes Dannelse her af og til fundet Vanskeligheder, og al anvendt Flid haver ikke engang kundet bringe det til Veie, at Heste-Skoene kunde faaes forarbeidede efter de forskiellige Størrelser og Skikkelser, som ere blevne forlangte, hvorfor og denne Artikel er meget formindsket, ligesom Læerne, vist nok af lige Aarsag, ganske gangne ud, i de seenere Tider. Det feiler ikke, at der jo ere mange, som forstaae at forarbeide selv det meste af det Jern-Arbeide, som de behøve. Indførselen af raat Jern er og tiltagen. Dog vil man neppe kunne haabe nogen merkelig Udvidelse af dette Slags Arbeide der i Landet, af Mangel deels paa Folk, som kunne undværes dertil; men dog endnu meget meer af Mangel paa Kul, hvilken endog immer maae blive større, ligesom Birkeskovene Tid efter anden ødelegges. Og af disse Aarsager maae enten fleere forarbeidede Redskaber af Jern og andre Metaller, saavel til Jordbruget som Fiskeriet og Huusarbeidet, med Tiden blive indførte, saasnart disses Udvidelse skulde udfordre samme, eller ogsaa Indførselen af Steenkul blive noget anseelig større

 end

end den er nu; det samme er at sige om raat Jern, og især om Staal, da denne nye Artikel er saa meget nyttig baade til at spare Indbyggerne det Tab, og undgaae den Ufuldkommenhed, som de før have fundet ved selv at forarbeide Staal paa deres smaa Smede-Esser. At de nu for det meste behielpe dem med Jerngryder, i Stedet for Kobber- og Messing-Kiedeler, som de brugte tilforn, anseer jeg som et Tegn til Aftagelse af Formue til at anskaffe og vedligeholde dette bedre og kostbarere Huusgeraad; og saavidt kan da denne Forandring kaldes en nyttig Sparsomhed; Dog var det meget at ønske, baade for Prisens, Handelighedens, og Brændselets Skyld, hvorpaa Island endog har yderlig Mangel, at det kunde lykkes de norske Jernverks-Eiere, at give deres Gryder alle de gode Egenskaber, som de fremmede have, og derved at afhielpe de mange alt for grundede Besværinger, som ere førte over dem i alle disse Henseender. Indførselen af Salt sees vel at være temmelig formeret; men det er for en god Deel til Handelens egen Virkning af Klipfisk og Tønde-Torsk; til Udsalg i Landet er det og naturligt, at den maae blive alt større og større, ligesom Indbyggernes Fiskerie og Fiske-Virkning kan blive udvidet. Det samme maae gielde om Tiære (hvoraf endog ubegribelig lidet er indført 1630), saavelsom Seilduger,

aller-

allerhelst naar Indbyggerne kunde faae nogen Mængde af større Fartøier, end de have nu; og ligesaa om Qværnsteene, naar Meelmalingen kunde blive almindeligere, helst paa alle de Steder, der ikke have selv beqvem Steen af tildanne til denne Brug; og endelig om Farver: Varer, Uldkarder, Uldbrekkere, Vævstole, Rokke, og alle de Redskaber og Materialier, der høre til Foratbeidningen af Uld, Hør og Hamp (om hvilken sidste jeg siden skal tale noget meere); thi den Formerelse i Indførselen af Indigo, som Tavlen viser, er meest allene til Handelens egen Brug ved Fabriken i Reikevig, og ikke umiddelbar til Indbyggernes, uden saavidt der ogsaa farves noget for dem for Betaling. Med eet Ord: alle de Indførsels-Artikler, som høre til Næringernes Drift, maae nødvendigen blive alt større og større med Tiden, ligesom disse udvides. Rummet tillader ikke at afhandle hver især. Dog vil jeg nævne nogle til Prøve, og deriblandt Tømmeret; og da viser Historien, at det endog fra de ældste Tider af, da Landet endnu havde betydelige Skove, og Indbyggerne benyttede Drive-Tømmeret baade langt meer og bedre end nu, haver været een af de største Indførsels-Artikler, hvilket og ei kunde være anderledes, da de baade havde meget anseeligere Bygninger, end de have nu, og mange store Fartøier, ei

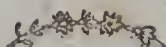
 allene

allene til Fart omkring Landets Kyster selv, men endog over Havet. Mangelen af Tømmer er virkelig des meer at beklage, som den haver i lang Tid havt og haver endnu den skadeligste Indflydelse ei allene paa Fiskerierne, saavel i det ferske som det salte Vand, men og paa alle andre Nærings-Væsenets Dele; den bliver endog alt meer og meer trykkende, formedelst Tømmerets Kostbarhed, som igien ikke lidet formeres ved den høie Fragt af det store Skibsrum, som det indtager, men dog allermeest formedelst dets aftagende indvortes Godhed og Varighed til Brug, som tildeels er en naturlig Følge af Skovenes Forringelse saavel i Norge, som paa flere Steder. Ellers viser Tavlen, at Egetømmeret, og allermeest Vognskudders Indførsel, er tagen meget af, og Fyrre-Tømmerets derimod, og især 18 til 12 Alinger, samt Jufferter, Lægter, og Bredder, meget tiltagen. Det kan vel være (ligesom jeg haver ved Eftersporsel faaet Forsikring om af erfarne og troværdige Mænd, at en Baad af Fyr er ei allene lettere og beqvemmere til at sette paa Land, end en af Eeg, men og ligesaa varig, naar den er ret bygt, og bliver endog strax under Arbeidet vel indsmurt med Tran eller gieret Torskelever og lidet Tiære), at Indbyggerne have virkelig fundet deres Regning ved saaledes at forandre Sorterne (og det var at ønske; thi hvad der kan spa-

res

tes uden at skade Næringerne er en sand Binding) f. Ex. at bruge Jufferter i Stedet for Aare-Træer, og at save udaf de største af de norske Træer det meeste af det Baade-Tømmer, hvortil Vognskuddene tilforn maae være anvendte, ligesom det er sluttæligt, at Klipfiske-Virkningens Udbredelse haver giort en Deel til at formeere Indførselen af Bredder. Men jeg er dog ikke uden al Frygt, at Fattigdommen jo, ved at giøre det saa kostbare Ege-Tømmers Indkieb umueligt, haver ogsaa her haft sin Indflydelse, til Svækkelse for Søebruget, hvilket vist var en betydelig Uheld. Men hvorom alting er, bliver dog altid Tømmeret een af de Fornødenheder, hvis Indførsel ingenlunde kan ventes at ville blive mindre i Tiden, men tvertimod endog meget større, om Landets Næringer og Handel nogensinde skulde vinde nogen betydelig Fremgang; thi det siger sig selv, at der da vilde behøves meget meere Tømmer, baade til flere og større Fartøier, og til de mange Slags Indretninger, som der endnu savnes, ei allene til at fange, men og til at virke saavel Fersk- som Saltvands-Fisk; ikke at nævne Vævstole, Slæder, og mangfoldige andre Redskaber af Træ, som Huus- og Landbruget trænger til. Og om man end kunde spare noget Tømmer, ved at bygge meere, fornemmelig af Ud- og Fæe-

Huse af Steen og Leer[91]), end nu skeer; saa vil dog denne Besparelse ikke nær kunne bringes til Ligevegt med sidstbemeldte Formeerelse. Det samme kan siges om Drive-Tømmeret; thi hvor meget dets Anvendelse, efter de saa ofte derom yttrede Ønsker, kunde blive forbedret, kan man dog nu, efterat de nyere Undersøgninger have lært os ret at kiende dets Mængde og Beskaffenhed, forudsee med Vished, at den aldrig kan blive almindelig, da det ikke kan strekke til, uden i det høieste for de nærmeste Landstrekninger ved de Steder, hvor det egentlig falder; og endda vil denne forbedrede Anvendelse ikke letteligt ventes at kunne komme i Stand, uden nogle, ved Regieringens Omsorg og Understøttelse, indrettede ordentlige Anlæg, være sig til Baade-Byggerie, eller til dets Tildannelse og Forsel, paa nogle af de Steder, som nu vides at være de beqvemmeste dertil. Endnu vil jeg, i Anledning af Tavlen, tilføie et par Ord om Reebslager-Arbeidet, hvilket ogsaa er een iblandt de Fornødenheder, hvis Indforsel naturligviis maae blive større, ligesom Fiskeriet kunde blive det. Her havde det vist været saa meget meer ønskeligt, om Islænderne havde, ligesom adskillige andre Landes Fiskere, vænnet sig til at forarbeide selv, baade Liiner og andre Reedskaber af dette Slags til deres Fi-

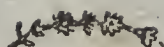
skerier

[91]) See Olavii Reise pag. 488. 489.

skerier, som de mangfoldige Klager noksom bære Vidne om, hvor vanskeligt det jevnlig har været, at faae dette Slags Redskaber, og især Fiskelinerne, til Fornøielse forarbeidede paa Reebslager-Laugets Baner, ligesom og Handelen nu endog i den Grad haver tabt alt Haab derom, at den har seet sig nødsaget, ogsaa af den Aarsag, til at udvirke allernaadigst Tilladelse, til at anlegge en egen Reberbane. Sandt, at Mangel af Kyndighed haver altid været en stor Hinder for denne Forarbeidning i Island; men det er at undre, at Handelen aldrig har søgt i de fremfarne Tider, at afhielpe den, da man ikke kan regne, at den haver havt nogen synderlig Fordeel ved dette Slags Varer; underligst er det dog, at det almindelige Handels-Compagnie i sin Tid indstillede det Reebslagerie, som det fandt anlagt og modtog i Reikevig, med de øvrige Indretninger sammesteds, da dette Reebslageries Balance fra 1752 til 1764[92]), giver al Aarsag til at troe, at det vilde lønnet sig, naar det var blevet vel drevet. Angaaende de Sorter af Reebslager-Arbeide, som have hidtil været gangbare ved den Islandske Handel, kunde være adskilligt at anmerke til Beste for Fiskeriet; men jeg vil, for Kortheds Skyld, ikkun nævne et par Ting, Den eene er, at naar man fandt de danske Lod-Liner

 for

[92]) Deo, Regi, Patr. pag. 392—93.

for svære til Looder eller Liiner, som de dog ikke ere, naar dette Redskab skal være som det bør, var det dog altid bedre, at bestille Liinerne saaledes, som man vilde bruge dem, end at spinde hine op til denne Brug, da det meste af Styrken tabes derved [93]). Det andet er, at det endog var nødvendigt, at kunne faae alle de Sorter af Garn, som behøves til alle Slags Baader og Næt, forarbeidede saaledes, som de skulle være til at bruges dertil; thi det som nu skeer paa en Deel Steder i Island, at man nemlig kiøber danske Liiner, og løser dem op, for siden at spinde dem om til Nætgarn [94]), er baade en alt for stor Tids- og Penge-Spilde. Og om det end kan haabes, at Handelens Reberbane kan i sin Tid raade nogen Bod herpaa, var det dog, efter al Formodning, endnu langt bedre, om Indbyggerne selv vilde vænne dem til at behandle og spinde Hamp til dette Brug, da det maaskee ikke bliver saa let at faae forfærdiget saa fiint Spind paa en Reberbane, som der behøves, iblandt andre til saadanne Forellegarn, som de der bruges ved Myvand. Jeg veiledes herved til Hampen. Denne haver i rum Tid været Taxte-Vare. Men mange Klager vise, at den dog sædvanlig ikke haver været at faae til Kiøbs i Handelen.

[93]) See Olavii Reise pag. 403.

[94]) See sammest. pag. 511.

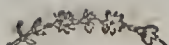
De fornemste nødvendige og nyttige Varer for Huusvæsenet og Næringerne, indførte til Island i forrige og seenere Tider.

	1630.	1743.	1753.	1764.	1772.	1779.
Hesteskoe, Gange	5000	— — —	1975	2850	2180	1450
Søm, Hundrede	455	— — —	421	309	365	1399
Leer, Stkr.	179	— — —	— —	— —	— —	— —
Jern-Gryder, Pd.	64	Stkr. 104	111	92	158	163
Kaaber-Kiedler, Pd.	6636	— — —	— —	— —	— —	— —
Plat Messing, Pd.	— —	352	287	382	254	244
Messing-Kiedler, Pd.	140	— — —	— —	— —	— —	— —
Messing-Bækk. Pd.	489	652	407	580	334	594
Jern, Skpd.	181	272	236	308	238	310
Staal, Pd.	— —	— — —	— —	234	134	1206
Salt { Spansk, Tdr.	505	Læst. 100	67	87	65	44
Salt { Fransk, Tdr.	254	55	44	44	86	88
Salt { Smaat, Tdr.	75	Tønder 9	7	8	11	10
Tiere, Tdr.	61	147	185	239	252	291
Reebslager-Arbeide. Liner, 60 Favne, Stkr.	750	— — —	312	170	360	1360
40 — —	1542	— — —	102	40	120	1080
Lodliner, Stkr.	22120	— — —	7230	6830	8700	9450
Nætgarn, Pd.	2806	— — —	1251	2030	1790	1910
Seilgarn, Nøgler	90	— — —	Pd. 163	159	132	1058
Angeltømmer, Hundr.	450	— — —	96	33	35	81
Tømmer. Norske { 18 Al. Stkr.	— —	— — —	456	660	650	462
Norske { 16 Al. Stkr.	114	— — —	108	372	408	930
Norske { 12 Al. Stkr.	189	— — —	1440	2022	1686	840
Norske { 10 Al. Stkr.	1284	— — —	510	732	816	594
Norske { 7 Al. Stkr.	1176	— — —	246	666	732	564
Aaretræer og Jufferter,	396	— — —	36	84	72	— —
Lægter, Stkr.	3540	— — —	6234	8100	8928	7488
Bræder, Stkr.	4156	— — —	5352	11544	11844	13188
Ege Kioltræer, Stkr.	78	— — —	25	86	44	47
Fyrre Dito, Stkr.	6	— — —	— —	— —	— —	— —
Egebord og Vognskud	3330	Vgnsk. 412	576	812	882	194
Stevne-Træer	43	— — —	53	104	153	73
Krumholter	289	— — —	40	24	— —	— —
Havstokke	58½	— — —	— —	— —	— —	— —
Seildug, Stkr.	— —	8	6	6	10	235
Hamp, Skpd.	— —	— — —	— —	1½	3½	15
Hør, Lpd.	— —	— — —	— —	— —	— —	89
Uldkarder	— —	— — —	— —	— —	96	828
Uldbrækkere	— —	— — —	— —	— —	— —	331
Indigo, Pd.	— —	— — —	— —	— —	210	2172
Qværnstene, Par	— —	— — —	— —	— —	— —	72

len i de fremfarne Tider. Altsaa haver den saa meget mindre opmuntret dens Forarbeidning, da den dog haver, den hele Tid igiennem, indført en Mængde udenlandsk Strie eller Pekling, og saaledes baade skilt Staten ved en Deel Penge, og misbrugt den Fattige i Island, ofte medens han selv manglede Arbeide og Føde i lige Grad, til at føde andre Staters Fattige. Langt nyttigere havde det været, at indføre og ophielpe dette Slags Haandgierning, helst hos dem i Søepladsene, som ikke have selv Uld til at arbeide; thi derved havde man baade sparet Staten de Penge, som Strien haver kostet, og, foruden Kyndigheden i denne Haandgierning, og deraf flydende Fortieneste, vundet megen Tid, som er bleven spildt. Jeg veed, at der er indvendt. At Almuen burde giort alt dette selv. Men hvo som kiender Mængden af Mennesker, og allermeest de fattigste og usleste, veed alt for vel, at saadant er ganske forgieves at tænke paa, uden offentlig Anførsel og Understøttelse.

§. 15.

Saaledes kommer jeg til de Artikler i den Islandske Handel, som egentlig kunne regnes til Klæde-Varer. De, som udføres derfra, findes paa den 4de, og de som indføres, paa den 5te Tavle. Det første bestaaer meest i Uld- og Uldarbeide, og er altsaa

saa at ansee som et ikke ubetydeligt Tillæg til Land-Varerne (§. 9.). Om disse Artiklers Ufuldkommenheder haver jeg for længst sagt en Deel[95]), som jeg ikke vil igientage. Men hvad Ulden angaaer, synes det tienligst, om enten ikkun meget lidet, eller slet intet deraf blev udført, baade saavidt Landet selv ikke haver stort meere deraf, end det behøver til eget Brug og Forarbeidning, naar denne var i sin rette Orden, hvorom jeg strax skal tale noget meere, saa og fordi den Uld, som sælges til Udførsel, er sædvanlig allene den sletteste, da Ulden, endskiøndt noget forhøiet ved den sidste Taxt, ikkun er ansat til en ringe Pris, hvilket igien meget haver spildt dens Credit her til Lands[96]). At Udførselen af Uld i de ældre Tider haver ikkun været liden, er meget troeligt. Men i de seenere, er den efter Haanden bleven noget større, saa at den i de 10 Aar imellem 1732 og 1743 beløb sig aarlig til 3244 Vætter, hver beregnet til 5 Mark in Specie. Derimod er den i de 5 Aar imellem 1758 og 1764, formedelst da værende haarde Tid saavelsom Faare-Sygen, formindsket til 628 Vætter aarlig[97]), og siden 1765 er den bleven endnu mindre, allene af samme Aarsag,

ligesom

95) Deo, Regi, Patr. pag. 65. 198—207.

96) See og Olavsens og Povelsens Reise pag. 199. 200.

97) Deo, Regi, Patriæ pag. 384.

ligesom denne og paa samme Maade haver giort Skindvarenes Udførsel betydelig Afbrek, da jeg f. Ex. haver fundet anteguet, at der i Aaret 1624 ere udførte fra Island, meere end i Aaret 1772, 2510 Stkr. Faareskind, 691 Kalveskind, og 69 Stkr. Bukke- og Geedeskind. Paa det store Antal af 17878 Stkr. Lammeskind, som da findes udført meere end 1772, (endskiøndt det dog kan tiene til at viise Faare-Avlens Størrelse i den Tid) vil jeg ei meget regne, saavidt denne Udførsel meest henger af den Mængde Lam, som Foraarets Haardhed hvert Aar skiller ved Livet, og er altsaa i Grunden des meer til Skade baade for Handelen og Landet, jo større den bliver. Men i Henfigt til Uldens Indsamling og Vaskning, og endnu allermeest til dens rette Sortering, var heilig at ønske, at Mængden i Island var anviist og underrettet bedre end den er, saavidt de store Mangler, som endnu findes derved, unegtelig geraade til største Skade baade for Uldens egen, og det Arbeides Godhed, som forfærdiges deraf. Men det bliver maaskee ikke saa ganske let, at raade Bod derpaa. Thi om det end kan tænkes, at endog den Fordeel, som enkelte Huusholdninger kunne vinde ved Uldens rette Behandling, kan lønne den Umage og Bekostning, som een eller anden især, f. Ex. af de Studerende, kunde anvende paa at lære

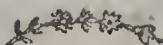
disse

disse Ting enten her eller andensteds, saa kunne dog saadanne enkelte Folk ikke lettelig ventes at kunne faae udrettet hos Mængden noget klækkeligt heri. Altsaa vilde hertil uden al Tvivl behøves nogen offentlig Foranstaltning. Men jeg vil gaae til Uld-Arbeidet. Hvorledes dette har været i de ældre Tider vides nu ei ganske bestemt. Jeg vil og ikke nægte, at man jo da baade har forarbeidet i Island meere Uld til eget Brug, og udført mindre raae Uld, end siden er skeet, omendskiøndt jeg finder saavel giorte Klæder, fornemmelig til Pragt, som usyede Klæde-Varer, at være indførte i de Tider. Men Folkemængden var og da meget større, end siden og nu, og derimod den Mængde af Faar, som hver Mand holdt, mindre i samme Forhold, som han holdt meere Horn-Qvæg (§. 8.). De største Artikler af uldne Varer, som da bleve udførte fra Island, sees ellers at have været Vadmel og lodne uldne Kapper, Vararfelldet kaldte[98]); og efterat den tiltagende Pragt i Klædedragten i Norge havde fortrængt de sidste af Handelen, er dog en temmelig sterk Udførsel af Vadmelet endda vedbleven, saa at den endnu 1624 findes at have beløbet sig til 11486 Al. meere end i Aaret 1772. I de 10 Aar imellem 1732 og 1743 findes

98) See Johannæi Hist. Eccles. især Tom. 4. pag. 131—33. Not.

findes Prisen af det aarlig udførte Vadmel endnu at have beløbet til 1062 Vætter, men derimod i de 5 Aar imellem 1758 og 1764 ikkun til 510.[99]). Det er ikke at nægte, at Faare-Sygen jo ogsaa haver havt sin Deel baade i denne Formindskelse, og i den seenere paa den 4de Tavle; men det er dog derhos heel meget at formode, at andre Omstændigheder, og deriblandt fornemmelig, at man i de seenere Tider ikke haver fundet saavel sin Regning ved Vadmelet, som ved andet Uld-Arbeide, have ligeledes giort noget dertil. I det mindste viser Erfarenheden klarlig, at ligesom Udførselen af Vadmelet er aftagen, saa er derimod den af andet Slags uldent Gods tagen meget til. Dette Slags er enten Dobbel- eller Enkelbaands; og det første Slags igien Trøier og Strømper, det sidste Strømper og Vanter. Dobbelbaands-Godsets Mængde synes efter Tavlen, (paa den vilkaarlige Formindskelse nær, som Faare-Sygen har giort deri), omtrent at staae endnu ved hvad den i rum Tid har været, og det bekræftes endnu meer derved, at det i de 10 Aar imellem 1732 og 1743 findes at have beløbet aarlig til 5410, og i de 5, imellem 1758 og 1764 til 4203 Vætter. Enkelbaands-Godset derimod haver faaet stor Forandring. Saaledes beløber dets aarlige Udførsel

99) Deo, Regi, Patr. pag. 383.

førsel i den første af forbemeldte Terminer: Hosernes til 14822. Totomme-Vanternes til 22093; og i den sidste, Hosernes til 16459, Vanternes til 1973 Vætter[100]). Hoserne løbe altsaa i den første Termin til meere end 6 Gange, og i den sidste til meere end 8 Gange saa meget som Vanterne. I den Tid, som indbefattes i den 4de Tavle, seer man saavel i Almindelighed, at denne Udførsel, Faare-Sygen uagtet, haver været meget stor, som og især at Vanternes Antal er ei allene voxet 1779 til over 186 Tusende Par, imod at det 1624 ikkun udgiorde noget over 12000, men og, at det har oversteget Hosernes med 75217 Par, i Stedet for at det i de fleste foregaaende Aar ikke haver udgiort det halve, i Aarene 1764, 1766, og 1772 ikke en tredie Deel, og i Aaret 1765 ikke engang en fierdedeel mod det sidste at regne. Dette Slags Forarbeidning, at forstaae i den Grad, hvortil den nu er stegen, kan med al Ret agtes for en Art af Industrie, i lige Grad skadelig for Landet og Handelen; det første saavidt Indbyggerne ikke kunne (allermindst nu, da alle indførende Varer, og deriblandt Føde-Varerne, ere blevne anseelig dyrere end før), forarbeide dette Slags Uldengods for Taxtens Priis, uden et meget føleligt Tab[101]), det sidste saavidt Handelen ikke nu meer

[100]) See sidstanførte Sted.
[101]) Forbered. til Olavii Reise pag. 114—15.

meer kan afsette samme endog for denne Priis. Indbyggernes Tab derved ere alle, som kiende Sagen, eenige i at tilstaae, naar man regner først hvad Ulden gielder; og dernæst den Arbeidendes Kost og Løn medens dette Arbeide giøres, imod hvad det indbringer. Nogle paastaae allene, „ at her ikke bør regnes paa „ noget Tab, uden saavidt Folk holdes og lønnes al„ lene til dette, og altsaa ikke, naar de tillige holdes „ til andet Arbeide, og giere Uld-Arbeidet allene „ om Vinteren, naar andet ikke falder, da det er „ bedre, at de dog fortiene noget lidet, end sidde gan„ ske erkesløse.“ Men om end ingen Folk bleve holdte allene til dette Slags Arbeide, (som mange dog maae giøre, saavidt de i Henfigt til samme maae holde fleere Folk i stadig Tieneste, end de ellers holdt); bliver dog dette Tab ikke desmindre virkeligt, saavidt det aabenbarlig medtager en god Deel af Kosten og Lønnen for meere end det halve Aar, nemlig omtrent fra midt eller sidst i September til midt eller sidst i Mai-Maaned. Vil man sette, at Fordelen af Folkenes Arbeide i de andre Maaneder af Aaret kan net op stoppe Omkostningen paa at holde og lønne dem for den Tid, bliver dog paa denne Maade en Deel af den, der gaaer med i Vinter-Maanederne, altid at ansee som spildt; og setter man endog, at Arbeidet i Sommer-Maanederne giver noget Over-

skud

skud fra hvad det koster, saa æder dog Tabet paa Uld-Arbeidet om Vinteren en Deel af dette op igien. Naar man betænker dette, er det ikke begribeligt, at nogen, som vil giøre rigtig Regning over sin Huusholdning, (og det behøver enhver Huusfader i Island ligesaa vel som andensteds, naar han vil bestaae i Længden), kan finde sig holden ved dette Slags Forarbeidning, helst naar han tillige, som før blev erindret, tager i Beregning, at fast alle de Varer, som han behøver til sit Huus, og som han til en stor Deel maae, i Mangel af andet, betale med Ulden-Gods, ere nu blevne langt dyrere end før. Saavidt kan denne Industrie, i det mindste i dens nærværende Forfatning, ikke andet end agtes fordervelig for Landet. Den er det tillige for Handelen, ja for Staten selv, baade saavidt den bringer meget lidet ind over Uldens sande Værd, og saavidt en stor Mængde Uld, tienlig til noget bedre, kan med al Sandhed siges at misbruges, ja tildeels spildes derved, men meest saavidt den er til Svækkelse for mange tusende Undersaatters Velstand. Handelens Tab ved Ulden-Godset reiser sig ellers fornemmelig af 2 Ting. Den eene, at der nu overhoved at tale forarbeides langt meere af Enkelbaands-Strømper og Vanter, end der, efter Handelens nærværende Forfatning, kan afsettes skadesløst baade paa Danmarks og

frem-

fremmede Markeder. Den anden, at Indbyggerne i Island have, i dette Slags Forarbeidning, forladt det forrige Forhold mellem Stromper og Vanter, i det de, i Stedet for at disse altid have været langt ringere i Tallet, for at kunne desbeder sælges med hine, forarbeide nu meest af dem, da dog Vanterne i sig selv ere ei allene langt mindre begierlige, end Stromperne, men ogsaa, allerhelst naar de ere for mange, skadelige for disses Afsætning og Priis. Men Anledningen til sidstbemeldte Forandring er, at Islænderne, efter den Priis, som Taxten af 1776 haver sat paa Vanterne, finder mindre Tab ved at forfærdige dem, helst da de tillige baade koste forholdsmæssig mindre Uld og Arbeide end Stromperne. Men Virkningen er, at en meget stor Mængde af begge Slags, og allermeest af Vanterne, maae henligge, uden at kunne sælges. Altsaa, hvor gode Anordninger der endog haves fra de ældre Tider om dette Slags Forarbeidning, og især om Strompernes[102]), saa synes dog klart, at Tidernes Forandringer ville endnu udfordre adskillige nye Indretninger og Forbedringer deri, baade til at forebygge, at der for Fremtiden ikke skal blive forarbeidet saa stor en Mængde Enkelsbaands-Hoser og Vanter som nu, og til at

opnaae

[102]) Philocosmus pag. 148.

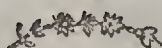

opnaae et rigtigt og handelsmæssigt Forhold imellem Mængden af begge Slags indbyrdes; thi dette Slags Forarbeidning, betragtet i det hele, vil aldrig kunne ganske afskaffes, men maae altid höldes ved lige i en vis Grad, baade for den ringeste Almues Skyld i Is- land, som ikke haver Leilighed eller Kyndighed til at giøre noget bedre, og for at faae den Uld, som ikke er tienlig til bedre Arbeide, anvendt til nogen Nytte. Dette Slags Strømper og Vanter ville og altid kun- ne ganske vel sælges baade her og udenlands, naar begges indbyrdes Forhold er rigtigen passet, og Mængden ikke alt for stor. Om Midlerne til at faae forbemeldte Forbedringer bragte til Veie kan tænkes adskilligt. Eet kan være at nedsætte Prisen især paa Vanterne. Men dette synes ikke at kunne blive fyldestgiørende; thi da det er unegteligt, at meenig Mand i Island altid taber en Deel paa dette Slags Uld-Arbeide endog ved nærværende Priser, kunde dette Tab, naar intet andet skedde i denne Henseende, end Prisernes Nedsættelse, heel rime- lig befrygtes at ville blive utaaleligt, ei allene for de mange tusende Mennesker, som derved vilde næsten ud- sættes fra al Fortieneste i meer end den halve Deel af Aaret (thi Uld-Arbeidet er for dem det eeneste Middel til at fortiene noget paa den Tid ved siddende Gier- ning, og det fornemste, hvormed de nu skulle betale

de

de indførende Nødvendigheders anseelig forhøiede Priser); men og for Handelen, saavidt Mængdens herved forøgede Armod naturligviis maatte i lige Grad formeere de uerholdelige Restancers Antal og Summer. Et meget bedre Middel vilde slutteligt blive, om man kunde faae sat noget andet Slags Uld-Arbeide i Stedet for dette, saavidt Nødvendigheden udfordrer dets Indskrænkelse, og dette Middel haves allerede offentlig erkiendt ved de af Hans Kongelige Majestet allernaadigst anbefalede, og for længst bekiendte[103]), nye Anstalter til en forbedret Spinden og Væven i Island. Men da dette Uld-Arbeide løber til en Mængde, vil der uden al Tvivl behøves fleere end een Maade til at faae dette udrettet. Een af disse kunde være, om det Anlæg at lade ogsaa i Island spinde uldent Garn til Hovedstadens Fabriker, som vel er noget begyndt, men dog ikke endnu kommet ret i Skik, kunde blive sat i ordentlig Gang; I det mindste er, (uagtet de nyeste Foranstaltninger til de danske Spinderiers Befordring) ingen Aarsag at tvivle om, at jo en god Deel af dette Slags Spind, helst til saadanne Arbeider, som høre til Mængdens Brug, vil endnu i rum Tid kunne bruges; ligesom dette efter al Formodning kan blive saa

[103]) See Forbered. til Olavii Reise. pag. 118. it. 129—132. conf. pag. 12. No. 11.

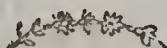
vel betalt, at Handelen kan staae ved at sette saadan Priis derpaa, at Indbyggerne i Island kunne finde bedre Regning derved, end ved Strømper og Vanter. Og da Garnspinding i sig selv er en meget gammel og gangbar Haandgierning der i Landet, og denne Art deraf saaledes allene at ansee som et Slags Forbedring, kan man virkelig have saa meget vissere Haab om dens Fremgang sammesteds, som man allerede, ved de hidtil giorte Forsøg, har sporet megen Lyst dertil, hvilken endnu meer vilde kunne opmuntres ved passelige Premier og Anviisninger. Derimod vil dog dette Middel for sig selv allene ikke blive tilstrekkeligt, til baade at faae det nu gangbare Uldensgods indskrænket, og andet Uld-Arbeide i dets Sted sat Gang, i den Grad, og saa hastig, som begge Dele behøves, da det, formedelst Landets store Vidtløftighed, og Indbyggernes meget adspredte Boepæle, vil tage lang Tid, inden dets Iverksettelse kan blive saa almindelig, at den kan giøre nogen merkelig Virkning i disse Henseender. Det er Aarsagen til, at her tillige er blevet tænkt paa et andet Middel, og dette er den uldne Fabrik, som allerede haves i Reykevig i Island. Thi saa uskikket som det billig kunde agtes[104]), at oprette Fabriker i Island, naar de havde været stiilede paa at skulle blive Rivaler mod

Hoved-

[104]) *Philocosmus pag. 198.*

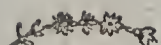
Hoved-Stadens Fabriker, saa passeligt, ja nøvendigt synes det i nærværende Omstændigheder, til at kunne komme til de saa høiligen fornødne Forbedringer i Uldens Forarbeidning baade til Landets eget Brug, og til den Handel, som drives der, at denne Fabrik ogsaa bruges som et Middel dertil; helst da det er en Sandhed, endog erkiendt ved de sidste Afhandlinger angaaende dens Vedligeholdelse, at hine Forbedringer ei vil kunne nogensinde opnaacs i den Grad, som man nu trænger til, uden et Slags Fabrik-Anlæg, og dette, som nærmest for Haanden, billig kan formodes at ville falde ulige lettere at betiene sig af, end noget andet. Men om den Maade, paa hvilken dette helst skulde skee, kan tænkes adskilligt. Saaledes have nogle anseet for tienligst, at ophæve Fabrikens samlede Drift, og i dets Sted at fordele dens Folk, og skienke dens Redskaber til adskillige Steder i Landet, og saaledes at oprette som et Slags Stamme til Huus-Fabriker. Denne Hensigt er unegtelig god i og for sig selv. Men skulde dette have nogen varig Nytte i Tiden, behøvedes baade i Forveien en efter alle Omstændigheder tilstrækkelig bestemt offentlig Indretning for Fordeelingen selv, og siden efter saa nøiagtigt og vedholdende Opsyn over dens Vedligeholdelse, som neppe er at haabe i det vidtløftige Island. Ellers var at frygte,

 at

at man vilde derved reent spilde den Capital, som staaer i Fabriken, og dog gaae glip af Diemerket: at forbedre Uld-Arbeidet, eller stifte Huus-Fabriker; thi uden at melde om, at Fabriken, saaledes fordeelt, vilde ikke nær kunne frembringe saa meget Arbeide, som den kan, saalænge den er samlet; saa vare Folkene meget snart adspredte, Redskaberne ødelagte, og dette Slags Industrie udslukket igien, naar Gaven traf saadanne, som ikke havde Indsigt, Agtsomhed, eller Lyst til at anvende den til den tilsigtede Nytte. Jeg har derfor altid troet, at det vilde blive langt tienligere, at holde Fabriken samlet, i det mindste saalænge, indtil Sagen kunde blive saaledes forbereedet, at Folkenes og Redskabernes Fordeeling, om den eengang i Tiden skulde finde Sted, kunde ventes at udrette hvad man ønsker dermed; og denne Forbereedelse tænker jeg, som jeg og haver udladt mig med i andre Skrifter, at kunne allerbest skee, ved at sette til Fabriken nogle, fra adskillige Kanter af Landet, ved hvert Steds Øvrighed, med Flid udsøgte og betingede Lærlinge, som paa visse Aar skulde anføres der i Uld-Sortering, Spinden, og Væven, og siden, naar de havde udlært, gaae igien tilbage hver til sit Sted, baade for at arbeide selv, og oplære andre under offentlig Opsigt. Denne omtrent var Hensigten med den første Stiftelse af denne Fabrik,

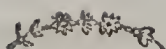
brik, og paa anden Maade indseer jeg for mit Deel ikke, at Uld-Arbeidet i Island kan, efter Hans Kongelige Majestets allernaadigste Hensigt, faaes enten saa almindelig eller saa hastig forbedret, som dette nu behøves. Men det troer jeg vist, at dette vilde kunne, i en ikke meget lang Rekke af Aar, stifte en meget betydelig Nytte. Thi naar man først havde nogle, som ret forstode Uld-Sortering, Spinden og Væven, i de 12 Sysseler, som meest drive Uld-Albeidet, er jeg ganske vis paa, at en Deel i nogen Tid fortsatte Premier baade for hine, der lærde det fra sig, og for disse, der lærde det af dem igien, vilde udrette meget. Men de, som bleve saaledes oplærte ved Fabriken, maatte og for første Gang forsynes med de meest fornødne Redskaber, hver til sin Haandgierning, for at begynde med; thi uden disse kunne de umuelig udrette det tilsigtede, da dette Slags Redskaber mangle næsten overalt. Saaledes vilde da til at faae dette satte i Verk, udkræves 3 Ting: 1) Oplærelses-Omkostningerne, som dog ikke vilde udgiere nogen stor Summe. 2) Premier til begge Slags Arbeidere, som vilde for hvert Aar ikkun beløbe til meget lidet. Og 3) De første Redskaber til de Udlærte, som vilde koste noget meere end det sidste. Men da Hans Kongelige Majestet allerede haver lagt Haand paa ligesaavel at opmuntre

Uld-Arbeidets Forbedring, som mangfoldige andre nyttige Ting i Island, saa kunne disse Indretninger ikke vel mangle Haab om Heistsammes allernaadigste Understøttelse. Bekostningen paa Vævstole vil ellers ufeilbarlig falde bort igien inden en kort Tid, da Erfaringen viser, at de let kunne eftergiøres i Landet, paa Ritterne nær (endskiøndt disse ere i sin Tid blevne forfærdigede i Reykevig ei allene af Jern til grovt Arbeide, men og af Messing til det finere), naar der kun haves tienlige Modeller. Men jeg vil gaae videre til en endnu nærmere Nytte, som der kan vindes ved Fabrikens Vedligeholdelse; nemlig: at den endog strax kan bruges som et meget got Middel til at faae en Mængde Uld fat udaf den gangbare skadelige Forarbeidning, blot ved at oprette igien saadan Spinden til dens Brug paa Landet i Island, som i dens første Tider. I det mindste synes, at dette vel let kunde settes i Gang ved at give Vedkommende Prøver af alle de Slags Garn, som bruges der, til at spinde efter, enten med de da brugelige, eller andre, efter de i den Tid forhvervede Oplysninger forbedrede, Forskrifter. Erfarenheden haver og i sin Tid viist denne Indretnings Nytte, ei alleene for Almuen, saavidt den paa denne Maade kunde faae sit Arbeide taalelig betalt, men og for Fabriken selv, saavidt den endda kunde have Garnet for bedre

Priis

Priis, end ved at holde Spindere med Kost og Løn hele Aaret igiennem. Iblandt de Ting, som en forbedret Spindens og Vævens Udbredelse ellers kunde udrette i Island, kan man i øvrigt regne, at den vilde blive særdeles tienlig til at faae den gamle Forarbeidning af Vadmel til Handel igien sat paa Fode. Dette haver Handelen paa sin Side al Aarsag at ønske, da det gangbare islandske Vadmel passer sig nok saa vel til vore Tiders Handel, som Strømper og Vanter, saavidt det kan afsettes baade her og udenlands, naar det er godt. For Indbyggerne i Island er denne Forarbeidning temmelig let at komme til, da de fleste af Almuen forstaae at væve Vadmel. Men da det er bekiendt, at Aarsagen, hvorfor det ikke meer forarbeides til Handel i nogen Mængde, ligger deri, at ingen kan staae ved at sælge det for den Priis, som er sat derpaa, da den beste Arbeider ikke kan væve meget over 1 Alen, een Dag om en anden, paa de staaende Væve, som bruges i Island; saa vil vel blive fornødent at give det en Priis, som staaer i rigtigt Forhold til Handelen baade her og udenlands; og, naar der tillige havdes Vævstole paa den danske Maade, vilde Vadmelets Vævning naturligviis blive saa meget meer lettet, ligesom Vævningens og Spindingens Forbedring ei allene kunde tiene til at faae det sædvanlige Vadmel saa

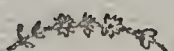

meget beder giort, men endog maaskee give Anledning til, at der ogsaa i Island kunde faaes forarbeidet noget af det Slags Vadmel, som brnges i Vestindien, om det ellers kan faaes saaledes betalt, at de Arbeidende kunde finde sig holdne dermed. Som i Hensigt til Vadmelet, saa kunde og en forbedret Spinden og Væven have en paa alle Sider meget nyttig Virkning i Hensigt til det Klæde og Kersey, samt Kalemank, Filtebey, Flonel, Sarge og Rask, som føres til Island. Dets Beløb kan sees af den 5te Tavle, paa det nær, som i de sidste Aaringer er blevet ført omkring lige fra Fabriken i Reykevig til Udsalg paa adskillige andre Havne. Dette Slags Klædevarer haver Handelen jevnlig havt og haver endnu meget ont ved at faae her for saadan Pris, at den kan være skadesløs; og heel ofte haver den endog tabt en Deel derpaa. Denne Artikel er den altsaa umiddelbar til Skade. Den er det ogsaa middelbar, saavidt den paa den anden Side giver Anledning til, at der spildes i Island des meere Uld og Arbeide paa nafsetlige Strømper og Vanter, jo flere Klædevarer af hint Slags der indføres. Disse Varers Forarbeidning er aldeles ligegyldig for Kiøbenhavn, baade saavidt dens Fabriker ikke ere i den Forsatning, at den kan lønne sig for dem, og saavidt de slet ikke trænge dertil, da de, som bekiendt, langt

fra

fra ikke kunne forarbeide alt det fornødne af slige Sager til meenig Mands Brug for Stedet selv, og endnu mindre for det hele Rige; hvorfor ogsaa dette Slags Klædevarer til Island ikke sielden have, siden 1743, da danske Klædevarer først bleve indførte, maattet forskrives fra udenrigs Steder. Saaledes kan det billigen agtes i lige Grad nyttigt for Handelen og Landet, ja for Staten med, om denne Indførsel kunde blive, om ikke ganske afskaffet, dog saaledes indskrænket, at Indbyggerne selv forarbeidede meere end hidindtil af hvad de slide af dette Slags. Thi derved var adskilligt øiensynlig vundet. En Mængde Uld blev derved unddragen fra nærværende skadelige Forarbeidning, og anvendt til bedre Brug; Landets Indbyggere fortienede selv hvad de nu maae give ud for denne Artikel; Handelen undgik Tabet baade paa at kiøbe den dyrer ind, end den kan udsælges igien, og paa at borge den ud, som heel ofte maae skee; og Staten sparede de Penge, som udgives derfor til Fremmede, saa ofte den maae søges hos dem. Dette er ikke min Tanke allene, men den findes og bifalden af andre, iblandt hvilke en vis Mand, som meget nøie kiendte den islandske Handel, haver nylig udladt sig omtrent saaledes derom: "Indbyggerne (i Island) kiøbe aarlig 15 til 20000 "Alen Klæde og Kersey, hvoraf det meeste ikkun

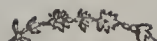
"med

"med Nød er at faae her, men maae undertiden for-
"skrives fra fremmede Steder, hvorved Penge gaae
"ud. Bleve nu Indbyggerne paa de Steder, hvor
"Uld falder, vante til selv at fabrikere Klæde og Ker-
"sey, eller andet deslige, saa kunde de baade spare
"denne Udgift, ved at lære at anvende deres Uld
"paa fleere end een Maade, og tillige spare Tabet paa
"Ulden-Godset baade for dem og Handelen." Det
siger sig selv, at en forbedret Garnspindings og dan-
ske Vævstoles Udbredelse vilde meer end noget andet
kunne befordre saadant; Og man kan endog, af de
Prøver af dette Slags Arbeide, som man alt haver
seet i disse sidste Aaringer, siden Hans Majestet haver
allernaadigst begyndt at opmuntre samme, giere sig
saa meget vissere Haab om dens Fremgang, helst
naar oplærte Folk med de fornødne Redskaber vare
blevne, som før er meldt, nogenledes fordeelte i Lan-
det, som man overalt sporer, hos alle Folk af bedre
Slags, en stor Lyst dertil, hvilken og er meget na-
turlig, da de derved finde den beqvemmeste Leilighed
til en bedre Anvendelse af deres fiine Spind, end til
Dobbelbaands-Godset, som ikke heller nu meer kan
udbringes til en anstændig Priis, helst naar der for-
arbeides nogen Mængde deraf. Ja naar man reg-
ner denne, eet Aar imod et andet, efter den 4de Tavle,
og sammenligner den med Klædets og Kerseyens Be-
løb

løb paa den 5te, kan det meget vel antages som rimeligt, at Indbyggerne i Island snart kunne komme til at forarbeide selv en god Deel af hvad de bruge af dette Slags; i det mindste er jeg overbeviist om, at meere deraf, end Fabriken i Reykevig kan forfærdige, ikke engang i nærværende Tid, (da den Aarsag til Klæde-Varernes formeerede Indførsel i de sidste Aaringer, som Faaresygen har stiftet, naturligviis maae bortfalde, ligesom denne Syge, og dens Virkninger hæves), kan med Rette ansees som nogen virkelig Fornødenhed for Landet; Og rimeligviis vil endog det, samt denne Fabrik selv, kunde i Tiden ganske undværes, saasnart dette Slags Huus-Fabriker kunne blive nogenledes gangbare i Landet. Dog maae jeg ikke fortie, at denne sidste Indretning udfordrer endnu 2 Ting, nemlig Stampning og Farverie. Klæde og Kersey, helst i noget store Stykker, kan hverken blive tilstrekkelig valket eller farvet paa den hos Mængden i Island brugelige Maade. Og om endog Sønderlandet kunde, som det dog ikke kan, formedelst sin vidtløftige Strekning, nogenledes hielpe sig heri med Handelens Stampe-Mølle og Farverie i Reykevig (thi der stampes og farves ogsaa for Betaling); saa kunne dog de øvrige Kanter af Landet umulig naae dertil. Her maatte altsaa Hielp til Stampe-Møller og Farverier. Dog behøvede disse

hverken

hverken at være store eller mange, da endog det, som nu først for nylig er begyndt i den Henseende, giver al Adgang til at haabe, at nogle faa Indretninger af dette Slags vilde med Tiden trekke flere og flere efter sig, allerhelst naar de, der yttrede nogen Lyst og Virksomhed heri, kunde blive understøttede med passelige Forskrifter, Modeller, og Opmuntringer, hvorom den allernaadigste Omhue, hvilken Hans Majestet allerede i nogle Aar har behaget at udvise for Uld-Arbeidets Forbedring i Island, ikke tillader at tvile. Men endnu staaer tilbage at nævne een Virkning, som med al Føie kan ventes i Island af en forbedret Spindens og Vævens Udbredelse, og det er i Henfigt til Forarbeidningen af Hør og Hamp. Hør haver i de fremfarne Tider ei engang været regnet iblandt Taxte-Varerne, og saa meget mindre have altsaa Indbyggerne kundet uogensinde komme i Vane med at forarbeide den. Derimod viser den 5te Tavle, at der aarlig er indført en Deel Lerred, ja endog syede Skiorter, og Taxterne til 1776 vise tillige, at dette Lerred haver været udenrigs. Man haver saaledes hindret dette Slags Arbeide hiemme hos sig selv, medens man udgav sine Penge til fremmede Stater for at faae det giort. Nu siden 1777 er vel Hør bleven Taxte-Vare, og danske Lerreder ansatte i den sidste Taxt i hine fremmedes Sted. Men

da

IV. Tavle.

Sammenligning over Uldengods, Uld, Skindvare, samt Fiæder og Duun, som ere udførte fra Island i forrige og seenere Tider.

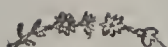
	1624.	1630.	1734.	1743.	1753.	1764.	1765.	1766.	1767.	1768.	1769.	1770.	1771.	1772.	1779.
Hoser, Enkelbaands, Par	— —	— —	141415	197900	141862	233788	257400	230810	168212	152932	127861	149025	149863	139783	111407
Hoser, Par	72231	21694	Rdlr.	Par.			værd Rd.	værd Rd.	værd Rd.	værd Rd.	værd Rd.	værd Rd.	værd Rd.	værd Rd.	
Hoser, Dobbelbaands, Værdie	— —	— —	5655	15796	18113	18707	4866	4993	6918	6958	5836	6389	5721	5857	
Trøier, Stkr.	— —	— —	— —	1211	1061	1026	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	736	884
Vanter, Par	12232	13004	50074	110507	65629	59309	62387	68604	81042	67585	58438	61268	58820	46394	186624
Vadmel, Alen	12251	4042½	6672	876	7218	400	938	937	816	1146	1033	1318	1016	765	521
Uldent Garn, Pd.	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	25	52	
Uld, Skpd.	— —	— —	335	265	208	124	39	98	64	56	58	34	13	6	23
Faareskind, saltede, Bundt	— —	— —	— —	— —	— —	19366	20003	14304	9274	9253	10002	8835	7681	6910	— —
Oxehuder, Stkr.	— —	— —	— —	— —	— —	9	5	1	7	1	12	4	147	22	
Lammeskind	— —	— —	— —	— —	— —	6391	2583	7312	1233	1355	1974	2651	1144	1637	
Ræveskind	— —	— —	— —	— —	— —	43	111	110	51	42	22	40	33	211	
Bukkeskind	— —	— —	— —	— —	— —	96	79	50	— —	89	21	26	24	28	
Sælskind	— —	— —	— —	— —	— —	19	— —	13	27	94	310	14	7	— —	
Edderdun, Pd., reen	— —	— —	— —	— —	— —	331	307	187	220	181	144	135	114	279	
Edderdun, Pd., ureen	— —	— —	— —	— —	— —	2042	607	2044	593	2319	828	1281	701	1092	
Fuglefiædre, Lpd.	— —	— —	— —	— —	— —	26	— —	18	20	48	26	16	8	37	

V. TAVLE.

Sammenligning imellem de Klædevarer, som ere førte til Island i ældre og seenere Tider.

		1630.	1743.	1753.	1764.	1772.	1779.
	Klæde, Al.	7943	— —	5895	14270	11410	13345
	Kirsey	— —	— —	— —	550	280	4550
	Lærred	15014	17160	11160	16846	9307	38605
	Pekling og Strie	36201	33300	18500	28530	18300	35300
	Skiorter, syede, Stkr.	124	417	124	334	244	— —
	Calemanke, Alen.	— —	65	97	80	20	— —
Nyere Klæde-Varer.	Cotton blaat og hvidt, St.	— —	56	34	38	14	232½
	Cotton hvidt, Al.	— —	80	72	135	123	2170
	Cotton rødt og hvidt, Al.	— —	— —	— —	59	— —	1162
	Filtebay, Al.	— —	70	50	— —	100	950
	Flonel	— —	242	543	635	85	970
	Racorat-Sarge	— —	30	10	148	150	720
	Plyds	— —	189	226	576	103	537
	Posementmager-Snorer, Al.	— —	— —	— —	— —	160	3102
	Rasker, Al.	— —	— —	432	1656	540	3831
	Silketoi, Al.	— —	185	— —	70	— —	— —
	Tørklæder, Stkr.	— —	— —	98	— —	132	4806

da det er bekiendt, at Danmark ikke nær kan forarbeide selv alt det Lerred, det bruger, endog af det i Island gangbare Slags, hvorfor man, endog endnu for faa Aar siden blev nødt til, reent at forlade igien det da fattede Anlæg, at forsyne Armeen med danske Lærreder, uagtet samme blev ikke lidet understøttet; saa haver og den islandske Handel siden 1777 havt meget stor Besværlighed ved at faae danske Lerreder for saadan Priis, som den kunde staae ved; og undertiden haver den endog slet ikke kunnet bringe dem til Veie, og altsaa seet sig tvungen til at hielpe sig med fremmede i deres Sted. Saaledes kan vel ikke drages i Tvivl, at det jo bør agtes som meget nyttigt paa alle Sider, at anføre Indbyggerne i Island, til selv at forarbeide det Lerred, de bruge. Beqvemme Vævstoles og Spinderokkes Udbredelse i Landet vil ligesaa naturlig kunne befordre dette Slags Huusflid, som den anden forbemeldte, og de Prøver, som man haver seet derpaa i disse sidste Aaringer, give ligesaa godt Haab, om sammes muelige Fremgang, helst hos Folk af bedre Slags, som de allernaadigste Belønninger, hvilke nogle af disse allerrede have nydt derfor, om Landsfaderlig Opmuntring og Understøttelse fra Hans Majestets Side. Angaaende Forarbeidningen af Hamp og Hampeblaar, især til det Slags Lerreder deraf, som bruges i Island, og deri-

deriblandt Strien, gielder det samme, hvorfor jeg ikke anseer det fornødent at opholde mig dermed, men vil lade det beroe ved hvad jeg i det foregaaende (§. 14.) haver sagt om denne sidste.

§. 16.

Endelig kommer jeg til det Slags Artikle i den islandske Handel, som man kan kalde Overflødigheds-Varer. De fleste af disse haver jeg ikke engang agtet værdt at optegne, uden saavidt nogle af dem, saasom Cottoner, Plyds, Posementmager-Snorer, allerede findes paa den 5te Tavle. Men det jeg her vil tale noget om, er allene det, som er samlet paa den 6te, nemlig Drikke-Varer og Tobak. I disse to Poster er skeedt en meget stor Forandring fra de ældste og indtil vore Tider at regne. Af fremmede Drikkevarer blev vel Viin bekiendt i Island fra den Tid den christelige Religion blev rodfæstet, men dog ikke synderlig brugt, uden ved Kirkerne, hvilken Brug endda ikkun var meget ubetydelig, da Almuen der, fra de rette catholske Tider af, ligesaa lidet nød den i Sacramentet, som i andre catholske Lande[105]). I de seenere Tider er derimod dens Indførsel bleven en Deel større, dog aldrig saa stor, at Indbyggernes Fortæring deraf kan kaldes betydelig, helst naar man, som man bør, fraregner hvad

de

[105]) Finni Johannæi Hist. Eccl. Isl. T. 1. pag. 136.

de Familier af danske Folk, som jevnlig have været boesatte i Landet, have brugt deraf. De Drikke-Varer derimod, der kunne ansees som Handels-Artikler, vare Miod og Øl. Men Mioden var dog næsten allene for de meest Formuende, og de som havde Raad til at bruge Øl, bryggede det for det meeste selv, og saaledes indkiøbte allene Maltet og Humlen dertil. I Middelalderen, og meest fra den Tid, da Handelen paa Island kom i Hanse-Stædernes Hænder, begyndte man at indføre tydskt, og fornemmelig lybskt, Øl, og denne Indførsel vedvarede endnu længe efterat Danmark havde taget denne Handel til sig (allene at noget danskt Øl, fornemmelig fra 1614 at regne, blev føiet dertil), saaat Værdien af det indførte Øl af begge Slags findes at have beløbet sig 1655 til 8095 Vætter[106]). Men i de seenere Tider er dette Slags Indførsel, at forstaae til Udsalg i Landet, (thi det som findes paa den 6te Tavle fra 1743 af, er fast allene til Handels-Folkenes Brug), saaledes bortfalden, at de sidste Aars Erfaring, fra 1777 af, ikke engang giver meget Haab om, at kunne faae Kiøbenhavns Marts-Øl anbragt til Handel i Island, da det dog kunde været et meget tienligt Middel til at indskrænke Brændevinens

[106]) Deo, Regi, Patr. pag. 382.

devinens overhaandtagende Brug, lige som det i alle Henseender bør agtes for langt nyttigere, end den; af hvilken Aarsag det og blev ansat i Taxten af 1776. Fra hvilken Tid Brændevinens Indførsel til Island er først begyndt, kan jeg ikke fastsette; dog tør jeg antage som temmelig vist, at den er ikke ældre, end fra det 16de Aarhundrede. I nogen Tid var Brændevinen allene fremmed; men siden Danmark tog Handelen, kom og den Danske dertil, saa at Brændeviin allerede findes ansat i Taxten af 1619. Dog viser Tavlen, at denne Indførsel haver endnu 1630, (helst naar man fraregner hvad deraf gik til Handels-Folkene), været meget ubetydelig, hvilket og var naturligt, saalænge det sterke Øl beholdt sit Løb i Handelen. Men ligesom dette er blevet fortrængt, er Indførselen af Brændevinen idelig tilvoxen. Saaledes beløb den allerede 1655 til 6633 Vætter. Imellem 1732 og 1743 var den stegen til 11220 Vætter aarlig, og imellem 1758 og 1764 løb den aarlig til 8032[107]). Siden den Tid er den saa langt fra ikke bleven formindsket, at man meget meer fra 1774 til 1776 jevnlig har fundet sig foraarsaget, at afkorte endeel af Kiøbmændenes aarlig tiltagende Reqvisitioner deraf. Tobakken er en endnu nyere Overdaadigheds-Artikel. Den findes ikke i

Taxten

[107]) Deo, Regi, Patr. pag. 381.

Taxten af 1619, og endnu 1655 er intet deraf indført. Derimod har den faaet Sted i Taxten af 16 Mai 1684, og siden den Tid er den saaledes tiltagen, at dens Værdie imellem 1732 og 1743 beløb sig aarlig til 15923, og imellem 1758 og 1764 til 7340 Vætter[108]). Dog er denne Indførsel allermeest formeret i disse sidste Aar. Kaffe, Thee og Sukker ere ikke synderlig begyndte at indføres i Island førend i det almindelige Handels-Compagnies Tid, og have først faaet Sted iblandt Taxte-Varerne 1776; men en Deel deraf, saavelsom af den franske Brændeviin, Rummen, og Vinen, maae dog regnes fra, for de mange Handelsfolk, som boe i Landet. Det var ufornødent, at jeg skulde herophølde mig med at beskrive alt det meget onde, som Brændevinen stifter, deels da saa mange berømmelige Mænd[109]) have for længst sagt alt det fornødne derom, deels da jeg i Forveien (§. 10.) haver ved Leilighed nævnt saa meget deraf i Hensigt til Island, som kan være meere end nok. Jeg vil endog forbigaae, at Misbrug af Brændeviin er ei allene i mangges Munde, men endog i fleere end eet offentligt Skrift, bleven til en almindelig Beskyldning imod dette Land.

[108]) See Deo, Regi, Patr. pag. 381.

[109]) F. Ex. Schønn. Norg. Rig. Hist. 1 D. pag. 19. Suhm om Oeconomien, særdeles Norges p. 36—48.

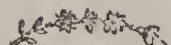

Derimod maae jeg, efter min Henſigt, ikke undlade at føre den Anmerkning [110]) i Erindring, at forbemeldte ſterke Indførſel i Island af Brændeviin og Tobak, er intet mindre end paſſende med en tienlig Handels-Indretning. Det er let at udregne, at den medtager aarlig en meget ſtor Penge-Sum, og hvo ſom kiender Omſtændighederne i Island veed desværr alt for vel, ei allene i Almindelighed, at al Mængden maae unddrage det meeſte af alt det, hvormed hin Summe ſkal udredes, fra hvad den ellers kunde meget høilig behøve, deels til dens Livs Ophold, og deels til Næringernes fornødne Driſt; Men og iſær, at ligeſom Søe-Diſtricterne forholdsmæsſig fortære meere deraf end de andre, ſaa ere deres Fødevarer det, ſom de for det meſte maae bruge til at betale det. Saaledes kan forbemeldte Formeerelſe af dette Slags Indførſel ikke andet end agtes i lige Grad ſkadelig for Almuens Underholdning og for dens Næringer, men dog iſær overmaade hinderlig i disſes Forbedring, ſaa vidt den til en ſtor Deel betager den de ſaa aldeles unndværlige Midler til at kunne betale de mangfoldige Fornødenheder, ſom denne udfordrer, og ſom rimeligſt kunne ventes at ville tiltage alt meer og meer i Tiden (§. 14.), og det ſaa anſeelig, at den vil faae al muelig Sparſomhed

[110]) See iblandt andre Philocosmus pag. 28. 181. 193. 194.

somhed og Forsynlighed nødig, til at kunne bringe dem til Veie [111]). Med eet Ord: Intet kan lettelig være

[111]) Saaledes regnes at være indførte til de 5 Havne, Grindevig, Bøsand, Kieblevig, Havnefiord, og Holmen, i de fem Aar fra 1777 til 1781 egentlige Fødevarer eller Kornvarer omtrent for 67819 Rdlr. hvoraf til 1781 var forhandlet eller forbrugt for 60961 Rdlr. da derimod de sammesteds indførte Drikkevarer og Tobak i samme Tid beløbe til 60968 Rdlr. og det deraf forbrugte eller forhandlede til 1781 Aars Udgang til 52533 Rdlr. hvilket vel ei kan nægtes meget at overstige det Forhold imellem begge Slags Varer indbyrdes, som en god Huusholdning kræver; allerhelst naar man betænker tillige, at Indførselen af Tømmer og Søm til Huse- og Baade-Bygning til disse Havne i samme Tid, ikkun beregnes til 10668 Rdlr. og det deraf forbrugte til 1781 Aars Udgang ikkun til 7610 Rdlr., samt Indførselen af andre til Land- og Søe-Næringens Drift nødvendige Varer til 15467 Rdlr. hvoraf til 1781 Udgang var forhandlet eller forbrugt for 11564 Rdlr. og saaledes Indførselen af begge disse Slags Nødvendigheder tilsammen ikkun 26135 Rdlr. og Forbrugelsen ikkun 19174 Rdlr. At Handels-Folkenes Fortæring baade af Kornvarer og af Tobak og Drikkevarer er her regnet med, samt at en Deel af de sidst nævnte Nødvendigheds-Varer kan være gaaet til Handelens eget Brug, giør ingen Misregning heri; thi det staaer dog altid fast, at Forbrugelses-Summen af hine til den største Deel undværlige Varer 52533 Rdlr. bliver meget større, end den burde være i Forhold til de store Nødvendigheds-Varers Forbrugelses-Summe, da denne ikkun udfalder til 80135 Rdlr.

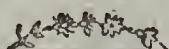
meer underligt, end denne Artikel. Man klager almindelig over Mangel af Formue til at forlægge de sædvanlige Næringer, og endnu meer til at forbedre eller udvide dem, og man spilder dog hvert Aar ligesaa almindelig paa Brændeviin og Tobak, en Capital, hvoraf endog alleene den Deel, der kan agtes for overflødig, vilde kunne strekke til at bekoste en ikke ubetydelig Deel af denne Forbedring eller Udvidelse, naar den blev rettelig anvendt derpaa. Det synes altsaa heiligen at ønske, at meerbemeldte Indførsel maatte blive indskrænket. Hvad Brændevinen angaaer, kunde saadan Indskrænkning vist blive uden nogen virkelig Skade for Handelen; thi naar Kornet er dyrt, blev dens Tab paa Brændevinen saa meget mindre, og Afgangen i det, den kunde vinde derpaa, naar Korn-Kiøbet her var let, kunde vel ikke andet end blive rigelig erstattet paa andre Maader. Saaledes behøvede den da at vove des mindre aarlig paa usikkre Forstrekninger, jo mindre Almuen spildte af det, den skal leve af; derimod kunde den tilvinde sig des meere af Næringernes Producter, jo meere Almuen havde at sette paa deres Drift og Forbedring o. s. f. For Hans Majestets Kasse maatte denne Indskrænkning blive en aabenbar Besparelse, saavidt den gotgiør Consumptionen af al den Brændeviin, som føres til Island; at jeg ikke skal regne

paa

paa den Styrke, som Staten har i ordentlige og forsynlige Undersaatter, frem for hine, hos hvilke det er blevet en Vane, en anden Natur, at handle tvertimod. Men hvad skal man sige om den saa høit paaraabte Fornødenhed af Brændeviin for den fiskende Almue? Sandelig ikke andet, end at den er een iblandt de forudfattede Meeninger, der ere i Grunden ligesaa ulykkelige for Menneskeligheden, som den er bleven almindelig. Historien lærer os, at vor Nordens Fiskere have undvaaret denne Drik, det meeste af al den Tid, som den har været beboet, og som i det mindste udgiør en Rekke af meere end 2000 Aar; og at disse Fiskere maae have i den Tid holdt sig langt beder, end siden den sterke Brug af denne Drik tog overhaand hos dem, det er en ligesaa uimodsigelig som nødvendig Følge af dens egen Natur, saavidt denne ikke andet kan end baade formeere alle de mange og store Aarsager til Svækkelse for Menneskenes Forplantelse, Vext, Styrke og Sundhed, som Fiskeriets Besværlighed selv ellers medfører, saa og giøre disse endnu meer ødeleggende, end de ere i sig selv; hvorfor det og er saa meget mindre at undre, at alle de nyere Jagttagelser ere saa censstemmige i at erkiende Oplandsfolkets øiensynlige Fortrin for Fiskerne i alle disse Henseender[112]. Og hvad i Særdeleshed an-

 gaaer

[112]) See f. Ex. Olavsens og Povelsens Reise pag. 20. §. 33.

gaaer de Egenskabet at styrke og varme, som man pleier at tillegge Brændeviin, da synes disse, (om de ellers ere sande i sig selv) ikke at kunne synderlig tilkomme Brændeviin af 4 Graders Styrke, allermindst den af Mallast, Sukkerskum, og Sukkervand, som endog meer end andre bedre Brændeviine bliver svag, naar den føres over Havet og ligger noget, og altsaa, i Stedet for hiin foregivne Nytte, ikkun skader Maven og pirrer Lysten til at drikke hos dem, der have den; i det mindste ere der vist nok ikke faa i Island, som have erfaret, at saadan Brændeviin umuelig kan, i ovenmeldte Henseender, holde Prøve imod den sterke sure Valde, naar man skal holde længe ud enten i sterk Frost paa Søen, eller paa Landreiser, naar man er giennemvaad og kold, hvilket jevnlig skeer i Island. Tobaken vil jeg vel aldeles ikke nægte, at jo kan agtes langt sundere end Brændevinen, saavel for Fiskere, som andre, der ere jevnlig udsatte for Kulde og Fugtighed, nyde endeel ufordøielige Spiser, og samle mange seie og usunde Vædsker. Dog kan jeg ikke undlade at anmerke paa den anden Side, at det endnu ikke er beviist, ja

ikke

§. 33. pag 176. §. 272. pag. 447. §. 596. p. 685. §. 730. pag 960—61. §. 884. Strøms Søndmør 1 D. pag. 501. 541—42 ikke at nævne fremmede.

Sammenligning imellem de til Island indførte Drikkevarer og Tobak i forrige og seenere Tider.

		1630.	1743.	1753.	1764.	1772.	1779.
Viin	Rhinsk, Anker	— —	26				
Viin	Fransk, Piber	13¾	Oxeh. 53	59	47	53	71
Brændeviin	Fransk, Anker	— —	42	55	43	47	140
Brændeviin	Ahmer	131					
Brændeviin	Dansk, Tønder	— —	722	593	666	765	1160
Aqvavit	Tønder	— —	12½	5	3		
Rom	Ankere	— —	— —	— —	— —	— —	54
Miød	Tønder	216	67	52	36	32	67
Øl, Lybsk	6½ Dalers., Fade	259					
Øl, Lybsk	4½ Dalers., Tønder	348					
Øl, Dansk	4 Dalers, Tønder	28	84	73	67	32	13
Øl, Dansk	3 — —	162	121	96	83	32	16
Øl, Dansk	6 Marks —	648	351	319	302	144	
Øl, Dansk	Marks —	— —	— —	— —	— —	— —	8
Kaffebønner	Pd.	— —	— —	— —	— —	110	3320
Thee	Pd.	— —	— —	— —	— —	77	519
Sukker	Pd.	— —	— —	— —	— —	663	8644
Tobak	Rulle- og Skotsk, Pd.	— —	6050	4300	5160	8466	81600
Tobak	Pres-Tobak, Kister	— —	502	380	278	223	556

ikke engang fornuftigviis at formode, at Dødelighed og Sygdomme haver været til Jevnshold større i Norden, eller især i Island, i den lange Tid, da Tobak ei blev brugt der, end siden. Men at udføre dette gaaer uden for min Hensigt, som eene var at erindre, at Tobakkens tiltagende Indførsel i Island og den store Capital, som forsettes deri, til Savn for andre meget større og vigtigere Fornødenheder, er endog at beklage, og det saa meget meer, som Staten maae betale Bladene til fremmede, og haver altsaa intet til Vederlag for dette dobbelte Tab, uden allene hvad den vinder paa Arbeidslønnen, som umuelig indsees at kunne holde den skadesløs for al den Svækkelse, som Næringerne i Island ville lide ved denne Overdaadighed, om den ikke standses i sit Løb.

§. 17.

Saaledes har jeg da, saavidt mit nærværende Forsæt er gaaet, søgt at give et samlet Begreb om de fornemste Omstændigheder i Island, som jeg troer maae haves for Øine, ja endog settes forud, naar man skal kunne udfinde den tienligste Handels-Indretning for Staten og det indbyrdes. Men at udføre hvorledes denne i det Særdeles skulde være dannet, overlader jeg villig til heldigere Arbeidere. Saa meget allene (at jeg og skal levne Mulighedernes Afgrund et lidet Øiekast; thi saaledes allene an-

 seer

seer jeg det meste af det som følger) synes at kunne forudsees, at en privat Enehandel aldrig vil kunne blive det. I det mindste holde de mange store Ufuldkommenheder ved dette Slags Handel, som jeg haver fundet og tildeels for længst offentlig anmerket[113]), mig endnu fast ved denne Tanke, og adskillige fleere, som andre kyndigere Mænd[114]) haver siden lagt for Dagen, have endnu meer bestyrket mig i samme. Det kan og ikke anderledes være; thi om man end slet ikke vil tage i Betragtning eller regne paa den store Indflydelse, som personlige Feil kunne have i dette Slags Handel, allermeest i Compagnie-Handelen, ere alle oplyste Folke-Slægter eenige i, at den Tvang og Trykkelse, som er ganske uadskillelig fra denne Handels Væsen selv, er i høieste Grad ufordeelagtig for den Virksomheds-Aand, uden hvilken den Munterhed i Næringerne, som en blomstrende Handel nomgængelig forudsetter, umuelig kan haabes. Faste Taxter, som gierne følge Ene-Handelen, have ogsaa sine, ikke ringe naturlige Ufuldkommenheder, iblant andre denne, at Prisen paa saadan et Lands udførende

113) Deo, Regi, Patr. pag. 78—91. 282—86. 326—29. 395—96.

114) F. Er. Philodani Undersøgn. 1 Hefte pag. 44. Philocosmi Betænkn. pag. 170 — 201. it. 315. cfr. Philodani Tanker derover. pag. 7.

rende Varer bliver den samme i dyre Aar, da dog deres Rarhed gior dem meget kostbarere i Landet selv, som i de gode. At Prisen paa Indførsels-Varerne bliver ogsaa den samme i de Aar, naar deres Indkiøb falder meget dyrere, hielper vel noget herpaa; men om dette end var uden al Undtagelse, saa kan dog denne Lighed, være sig i Almindelighed, eller imellem Danmark og Island især, aldrig paa meget nær opnaae det indbyrdes Forhold, som Naturen setter imellem de gode og onde Aar paa begge Steder; anseet at disse ikke falde nær saa ofte, enten i Danmark eller i de Lande, fra hvilke de til Island indførende Varer sædvanlig forskrives, som de falde i dette Land; ikke at nævne meere. Den private Eenehandels Octroier, saavidt de i Grunden have været virkelige Forpagtnings-Contracter paa visse Aar, have i de fremfarne Tider altid indskrænket den oeconomiske Lovgivelses Udøvelse i Island, endog i den Grad, at de have giort det aldeles umueligt, saalænge enhver saadan Forpagtning har varet, at foretage nogen Forandring i Handelen til Beste for Landet, saasnart Forpagterne ikke have været tilfreds dermed. Og dette maae billigen agtes for vigtigt, helst naar betænkes, paa den eene Side, at menneskelig Viisdom ikke er i Stand til at forudsee for saa lang en Rekke af Aar, som saadan en Handels-Periode, hvad de i

daglig

daglig Handel, Vandel, og Næring, jevnligen fore-faldende foranderlige Omstændigheder kunne giøre fornødent; og paa den anden, at octroierte Handels-Forpagtere aldrig kunne ventes at bekymre sig om saadant et Lands Velfærd i Tiden, men allene om at vinde det meeste som muligt derpaa for deres Tid. Ved den islandske Handels-Udredning fra Kiøbenhavn, synes alle Tings idelig tiltagende Kostbarhed sammesteds at opvekke en ikke ugrundet Frygt for, at Næringerne i Island ikke vil kunne bære den i Tidens Længde, eller disses Forbedring bestaae dermed, allermindst naar Handelen skulde føres i et samlet Institut, da saadant et nødvendig er forbundet med meget større Omkostninger baade paa Betiente og andre Indretninger, end private Handelshuse. Men det er ikke Hensigten paa dette Sted at udføre disse Ting. Nok, at jeg formoder, at den tienligste Handels-Indretning for de danske Stater og Island indbyrdes vil blive frie Handel; thi jeg finder ei allene de nyeste og beste danske Skribenter[115]) ganske eenige med de ældre Ønsker[116]) i denne Henseende, men Sagens egen Natur taler og for det samme. Dog troer jeg med Philocosmus[117]), at denne Handel

aldrig

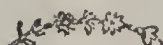
[115]) Philodani Undersøgn. 1 Hefte pag. 45. 57. Philocosmi Betænkn. pag. 207—9. o. f.

[116]) Deo, Regi, Patr. pag. 330—34.

[117]) Pag. 219—20.

aldrig vil behøve at udstrekkes videre, end til de danske europæiske Stater; dens Øiemerke synes ikke at udfordre meere; og intet er billigere, end at dens Fordele blive Staten allene forbeholdne, uden at deles med fremmede. Jeg har ellers seet, indvendt endog mod saadan frie Handel i Island "at den forøgede Concurrence, som denne maatte medføre, " vilde giøre, at Priserne paa de islandske Varer maatte falde paa fremmede Steder, til Skade for Statens Handels-Balance, ligesom saadant skedde i " den saa kaldte Seperat-Handels Tid først i dette " Aarhundrede"; men da det er bekiendt, at Aarsagen hertil fornemmelig laae i da værende indskrænkede Affetning, hvis skadelige Virkning endnu meer blev foreget ved den Uorden, som endeel af Participanterne vare geraaden i med deres Indkiøb, saa synes denne Virkning ikke at kunne befrygtes med nogen Grund, under Udførsels-Handelens nærværende eller tilkommende meer udbredte Strekning. Grundigere synes den Indvending, at alt for mange Skibe letteligt kunde, under saadan en Indretning, samles paa visse, og især de fordeelagtigste, Havne, men andre derimod, og deriblandt de, som trænge meest til Tilførsel, og som derimod have mindst af fordeelagtige Udskibnings-Varer, ganske mangle Beseiling; thi saadant findes virkelig undertiden at være indtruf-

fet

set i Middelalderen. Af denne og adskillige andre Aarsager synes Friehandelen, til at kunne giøre den ønskende Nytte paa alle Sider, nødvendigen at udkræve Understøttelse af en anden dermed foreenet særdeles Indretning, enten man nu vil give denne Navn af Kiøbstæder, eller af Ladesteder med Politie-Ordning [118]), hvilket vil blive ligegyldigt, da det her ikke kommer an paa Navne, men paa Sagens Passelighed til Øiemerket. Hvad herom haves fra de forrige Tider har jeg samlet og givet mine Tanker om paa sit Sted [119]), og meget meere kan nu uddrages og tænkes i Anledning af Philocosmi Betænkninger om den islandske Handel; hvorfor jeg her allene vil anmerke følgende. Angaaende de beqvemmeste Steder til saadanne Anlæg haves allerede al fornøden Vished, naar man samler hvad Laugmand Becker har meldt derom i sin Tid, med hvad Secret. Olavius siden haver oplyst om Skutulsfiords, Øefiords, og Eskefiords Havne [120]) samt Kerguelen Tremarec [121]) om denne sidste; at jeg ikke skal nævne hvad den sidste Kgl. Land-Commission har tænkt om den Sag. Alle de

Steder

[118]) Philocosmus p. 242.

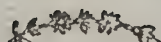
[119]) Deo, Regi, Patriæ pag. 118 — 122. 129—32. 138. men især 339 — 54.

[120]) Olavii Reise pag. 116 — 17. 354 — 55. 539 — 41.

[121]) Tydske Oversettelse, Leipzig 1772. pag. 209 — 10.

Steder ere og juſt ſaadanne Handels=Havne, ſom ha=
ve været beſeilede og bekiendte fra lang Tid af. Men
til at kunne faae ſaa nøiagtig og tilforladelig Kund=
ſkab om Udhavnene, ſom behøves til Sikkerhed for
ſaadan en Fart overalt omkring Landets Kyſter,
ſom en nogenledes fuldkommen Handels=Næelſe ud=
fordrer, vil den begyndte Havne=Underſøgnings
Fortſettelſe blive fornøden, da denne Kundſkab lige=
ſaa lidet kan, formedelſt Mangel af den fornødne Kyn=
dighed i mathematiſke Videnſkaber, ventes af de Skip=
pere, der egentlig fare for Handelens Skyld, ſom
den om Fiſkebankerne. For forbemeldte Kiøb= eller
Ladeſtæder ſynes ellers alle de mechaniſke Kunſter og
Haandverker at være paſſelige, hvis Arbeider Ind=
byggernes Huusbrug og Næringer trænge til, men
ſom de enten ſlet ikke kunne faae, eller ikke betale,
udenlands fra, og altſaa ikke ere eller let kunne blive
Handels=Artikler, uden Savn i deres Livs=Ophold
og Næringer; ſaavelſom alle de, der tiene til at lette
og befordre en nyttig Huusflid, i det mindſte til Lan=
dets egen Brug. Som Exempler vil jeg nævne alle
Slags Skind=Beredning, Væven, Stampning og
Farverie, ſamt viſſe Sorter af Smedde=Arbeide, ſom
ikke vel kan forfærdiges i de ſædvanlige Bønder=Sme=
dier, og dog ikke heller, i Mangel af Tegninger til
at ſmedde efter, faaes forſkrevet ſaaledes ſom det ſkal

være

være[122]). Derimod vil vel Brændevinsbrænden og andet deslige vist nok blive at ansee som aldeles upasseligt, ja endog skadeligt. Men den fornemste Nytte, som jeg for min Deel forestiller mig ved Kiøbstæder, forsynede med Kiøbmænd, som handlede for egen Regning, var at forlegge Fiskerierne og de øvrige Næringer saaledes som de bør, hvorved jeg forstaaer alt hvad der hører: til at anvise alle Vedkommende hvorledes alle Slags Varer ei allene skulle bringes til Veie, men og behandles til fordeelagtigst Afsetning: til at sette dem fornuftig i Arbeide og understøtte dem i rette Tid og paa den rette Maade til begge Dele. I det mindste seer jeg ikke, at dette kan blive giørligt paa nogen anden Maade. Thi Almuen, som bekiendt, haver hverken Indsigt eller Kræfter dertil, og de øvrige danske Stater ligge alt for langt fra Haanden, til at kunne umiddelbar udrette saadant. Sandt, at alle Handels-Love endog i Island tilholde at komme Almuen til Hielp, som til dens Føde, saa til dens Næringers Drift og Befordring. Men naar dette skal anvendes paa forekommende enkelte Tilfælde, allerhelst naar disse gaae uden for det daglige, saa møde strax Betænkeligheder. Jeg haver oplevet ikke faa Exempler derpaa;

og

---

122) See Dco, Regi, Patr. pag. 65. 145—46. 210—17. 237. 299. 306.

og man kan ikke meget undre sig over, at Handels-Betiente, som staae under Revision, (ikke at nævne Lysten til at legge sit Hoved i Bled med Speculationer til Mængdens Anførsel), krympe sig ved at foreskyde noget betydeligt, især til saadanne Foretagender, som ere nye, eller noget usædvanlige, da de ikke uden Grund, kunne frygte for Ansvar, allerhelst naar Udfaldet skuffer deres Haab; Men inden der kan indhentes Forholds-Ordre fra Danmark eller Norge, kan Leiligheden let være forbi. Man forestille sig, hvad der vilde skeet i Egnen ved Christianssund og Molde i den Tid, da disse Stæder nylig vare stiftede, om de Kiøbmænd, som da forlagde Fiskerierne der, havde havt dette Slags Forespørseler nødig; Visselig ikke andet, end at det meste af de store Penge-Summer, som Landet da fortienede, var gaaet det af Hænderne; thi er der nogen Haandtering, hvori det gielder, at passe de beleilige Øieblikke, saa er det ved Fiskeriet, da man sædvanlig ikke kan regne paa, at de komme igien, naar de eengang ere tabte. Men jeg vil gaae videre. Frie-Handel i Island kan, saavidt jeg kan indsee, intet mindre end haabes at kunne blive dannet med eet, allermindst som en vis Mand har tænkt, "blot ved at een eller anden der i Landet, som "havde lagt sig saa meget til Beste, at de, ved Hielp "af deres eget og anden Understøttelse, kunde giere

K "noget

" noget Oplag saavel af de Varer, hvilke Landet behø-
" ver udenlands fra, som af dem, der falde til Udskib-
" ning, skulde stifte den"; thi deels sees lettelig, at nogle faa Mænds Formue vilde blive ganske utilstrekkelig dertil; deels er det endog ikke vel mueligt, at nogen Mand der i Landet, end sige mange, kunne i nærværende Omstændigheder erhverve nogen betydelig Formue. Ulignelig viseliger er det blevet forudseet i den islandske Land-Commissions-Instruction, at en saadan Indretning vilde behøve fleere end eet Slags Forberedelse; og ligesaa rigtig have de Skribentere [123]) tænkt, som i sin Tid have ei allene ønsket det samme, men og giort sig Umage for at udvikle det, omendskiønt den da værende private Handel i Island næsten ikke kunde give den allermindste Formodning om, at faae noget udrettet deri; hvorimod det, at Hans Majestet Kongen haver under nærværende Handels-Indretning udtrykkelig forbeholdt sig, at giore hvad nærmere Anordninger, Omstændighederne i sin Tid maatte vise at blive fornodne, saavel til Nærings-Væsenets Forbedring og Opkomst i Landet selv, som Handelens deraf flydende indvortes Forfatning og

Drift

[123]) See Philodani Undersogn. 1 Hefte pag. 45. og Philocosmi Betænkn. pag. 220—30.

Drift [124]), nu giver alle dem, der ville og kunne arbeide i dette Emne, det allermeest opmuntrende, ja smigrende, Haab om at kunne gavne dermed; ligesom det samme og, for det ved 18 Aars vedholdende Sygdom iblandt Faarene, og nogle siden paa hverandre fulgte usædvanlig haarde Aar, yderst medtagne Island, er en Lykke og Trøst, som det aldrig før haver fundet have, siden det fik privat Enehandel. De mange gode Anledninger, som Philocosmi Betænkninger indeholde, ville og uden al Tvivl give en meget stor Veiviisning, frem for tilforn, til at udføre stykkeviis hvorledes en frie Handel kan forberedes og indrettes, hvilke 2 Ting her synes at ville blive Hoved-Sagen. Allene maae det være mig tilladt, at tilføie til Slutning en liden Anmerkning, (ingenlunde for at dadle eller modsige, men blot til de Tænkendes nærmere Overveielse): om den saa kaldte Colonie-Politik, som denne Skribent haver overalt lagt til Grund. Den var mig ikke saa ganske ubekiendt, paa den Tid jeg skrev min Bog om Islands Opkomst, som han haver troet [125]); thi man havde dog i Sorøe saa mange af de store Handlende Nationers Skrifter om den Sag, at man end-

[124]) See Reglem. for den grønlandske, islandske, finmarkske 2c. Handel, 2 Jul. 1781. 29 Art.

[125]) Svar til Philodanus pag. 6. 7.

og til Overflod kunde lære at kiende deres i mange Stykker indtil den yderste Fiinhed udkunstlede Planer, til at trække Fordele af deres Colonier for Hoved-Staternes Natur-Produkter; for deres Kunst-Manufaktur-Fabrik- og Haandværks-Arbeider; for deres Handel, Søefart, Penge-Cours, og jeg veed ikke hvad. Man kunde see derhos, at mange af Indbyggerne i disse Colonier kunde, alt dette nagtet, endda blive rige, ja hovedrige. Men man saae tillige, at det allene var Indiernes Frugtbarhed paa kostbare Produkter, og Europas store Begierlighed efter samme, som giorde dette mueligt. I Island derimod syntes mig ikkun saare lidet deraf at kunne finde en passende Anvendelse, efter de danske Staters og dets indbyrdes Forfatning; og denne Anvendelse var endog uden for min Hensigt med hint Skrift, ligesom den islandske Handels Beskaffenhed paa den Tid gav mig meer end Aarsag nok til at formode, at det vilde blevet et forgieves Arbeide, at indlade sig dermed. Jeg maae ogsaa oprigtigen tilstaae, at jeg, efterat Historien haver lært mig det Udfald, som Colonie-Politiken overalt haver havt, endog i de meest sledne og oplyste gamle Stater, aldrig haver kundet giore mig paa meget nær saa herlige Forestillinger derom, som mange andre. Og hvad skal man sige om de Frugter, som den nyeste Colonie-Politik

har

har nu begyndt at bringe; endog i de Egne, hvor den maaskee haver været allermeest udstuderet? At dømme derom er uden for min Tænkekreds. Men det er dog vist, at de synes overmaade meget at ligne hine bekiendte Forspil, der have i de ældre Tider trukket de største Omveltelser efter sig paa Jorden. Naar jeg ogsaa overveier de egentlige Grunde, hvorfor Island især skulde være en Colonie, og behandles saaledes[126]), da kan jeg ikke finde nogen nødvendig Sammenhæng imellem dem og denne Slutning. Thi er det dets Fraliggenhed og Uformuenhed til at kunne umiddelbar forsvare sig selv imod fiendtligt Overfald, da passer denne Egenskab sig paa flere Dele af Staten, som dog ei derfor ville kunne ansees for Colonier, og især (at jeg ei engang skal nævne Finmarken) paa Nordlands Amt i Norge, der ligger Danmark paa lidet nær ligesaa langt fra Haanden til Forsvar til Søes, som Island, og haver ligesaa lidet som dette, Land-Milice-Indretning til sit umiddelbare Forsvar til Lands. Er det Islands naturlige Nærings-Mangel saavidt det trænger til Brød, da haaber jeg at have tydelig vist, at denne Trang til Brød, betragtet i det indvortes, er af langt anden Beskaffenhed, end den lader sig til Syne ved første Øiekast; i det mindste er unegteligt, at Trangen til

126) Philocosmus pag. 211—14.

Brod er forholdsmæssig meget større næsten overalt i Kongeriget Norge, skient det selv avler en stor Mængde Korn, end den er i Island. Seer jeg hen til de Fordele, som Island kunde have, betragtet som en Colonie, frem for som en Provinds, synes mig det samme; thi, skal det være en vis Selvraadighed med Varers Brug fra Hoved-Staten, da troer jeg, at foregaaende Afhandling beviser tilfulde, at den er i lige Grad skadelig for Island selv, og for dets Forhold til Statens Handel. Ere det derimod Friheder for visse Paalæg, da haver Island, som Provinds, i Kraft af den ældgamle nordiske Lovgivelses Grund-Setninger, altid nydt, og nyder, dem endnu formedelst sin Fattigdom, og behøver altsaa ingenlunde for dets Skyld at betragtes som Colonie. Er det Hielp og Opmuntringer for Næringerne til Lands og Vands, da ere jo de mange, som den aldrig nokfom priste danske Regiering dagligen lader tilflyde alle Statens Provindser, lige saa talende Beviser paa, at Island og kan nyde dem, ligesom det allerede virkelig, som Provinds, tager Deel i adskillige deraf. Med eet Ord: Naar jeg betragter de Fordele for Staten og Island indbyrdes, som den saa kaldte Colonie-Politik skulde bringe til Veie [127]), kan jeg ikke andet see, end at de jo alle ligesaa naturlig,

[127]) See Philocosmus pag. 216 — 18.

lig, som meget let, kunne udledes af de for længst bekiendte Begreber og Lærdomme om en Stat og en Provinds, og begges Forhold indbyrdes, den eene som Legeme, den anden som et Lem, naar allene Anvendelsen rettes efter en rigtig Kundskab om begges virkelige eller rimeligen mulige Omstændigheder og Forfatning i de Ting, om hvilke der kan blive Spørsmaal; og disse synes, i Henſigt til de danske Stater og Island indbyrdes, hverken saa overhaands mange, eller vanskelige at oversee. Meere, eller andet, end dette, sees Colonie-Politiken aldrig at kunne udrette, naar den skal virke rigtigen. Og hvortil da dette nye Colonie-Navn, helst da samme ligesaa let kan mistænkes for, at kunne trækkes til en tveiydig Anvendelse for det Slags oeconomiske Lovgivelse, der eene passer sig for europæiske Lande og Undersaatter, som det er erkiendt[128]), at det ikke er grundet i Lovene, eller i Historien? Dette var det Spørsmaal, som jeg allene vilde fremsette; men aldeles ikke føre nogen Stridighed derom.

---

[128]) Philocosmus pag. 210. 211.

Trykfeil:

Pag.	20	Lin.	10	staaer	disse,	læs	disses
—	22	—	14	—	yderligen	=	yderliger
—	27	—	2	—	Mele=Syssel	=	Mule = Syssel
—	38	—	22	—	maatte	=	maattet
—	83	—	2	—	Handelighed	=	Handleligheb
—	116	—	15	—	sat Gang	=	sat i Gang

12.-

